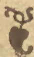
PETRI NANNII ALCMARIANI

ΣΥΜΜΙΚΤΩΝ,

SIVE,

MISCELLANEORVM DECAS VNA.

Est 2
n. 29

...po ay en la libreria

Lugduni, apud Godefridum & Marcellum Beringos, fratres,

M. D. XLVIII.

Del colegio de S. Hermenegildo

CLARISSIMO ET PRAESTANTISSIMO

mo uiro D. Guilielmo Pageto, Lancastriæ Cancellario, ac supremo Regiæ aulæ præfecto Petrus Nannius

S. P. D.

*

ATVRA *hoc facit amplissime & eruditissime Pagete, ut animalia eiusdem ingenij non solùm se ament, sed à primo statim cõspectu agnoscant: In hominibus quidem eadem propensitas animi, non eadem sagacitas. Amãt se quidem quæ sunt eiusdem studij, sed non continuò suas indoles mutuò intelligunt. Non enim ingenitam habemus illam scientiam: atq; ea parte infra cæterorum animalium dotes subsistere uidemur. Sed hoc rursum uincimus, quòd illa non nisi ex præsentia notitiam hauriunt: nos procul dissitos, atque adeò oceano diremptos facilè agnosci-*

mus

mus. Διὸς enim ἄγγελος Fama nullius uirtutes aut uitia in abdito ſinit. Quæ quũ te nobis publico quaſi ore celebrat (nunc tuam adoleſcentiam in docendo Rhetorica, maximam laudem in ampliſsima academia retuliſſe commemorans, nunc grauiorem aliquanto ætatem iuris profeſsione inſignem fuiſſe, ac cum literis annisq; pariter creſcentibus ſemper ad altiores honores aſſurrexiſſe: In Gallia apud regẽ Franciſcum, in Belgica & Germania apud Carolum Cæſ. principis tui grauiſsimas legationes obijſſe, bella in pacem cõmutaſſe: mox ampliſsimi & illuſtriſsimi regis arcanis ſecretisq; admotum eſſe: poſtremo regiæ aulæ præfecturam tuo ingenio morumq; integritati cõcreditam eſſe: neq; tamen in tanta luxurie affluentis fortunæ, quicquam à tua modeſtia amoreq; in literas literatosque degeneraſſe, quos partim tuis opibus, partim regia munificentia ſalarijsq; publicis foues ac ſuſtines) dici non poteſt, quàm multos tranſmarinos homines in tui admirationem pellexeris, maximè

cum quod fama iactat, tui Richardi Brandisbæi quotidiano testimonio approbetur. Qui mihi alijsq; quibus familiaris est, omnes annos tuos cum singulis tuis uirtutibus & literis, ut quæq; in te cum ætate creuerunt, graphicè depingit. Quod quidem ab illo cupidè fit. Amat enim (ut si quis alius) impensissimè patriam, & eius decora quæ olim fuêre, & nũc supersunt libentissimè recenset, & nos auidissimos intentissimosq; auditores habet. Videmur enim nos per id temporis non peregrinari apud exteros in Britannia olim hospitibus fera, sed inter Heroas in insulis fortunatis uersari. Si enim Aeneas nequibat expleri picturis, in quibus bella Troiana recognoscebat, quid uoluptatis credas haurire eos, qui per hominum clarissimorum literatissimorumq; memorias actaq; decurrũt? Sic illa me sæpius in Angliam abducit. Tandem uoluit me non ἀσυμβόλως uenire, & mercem aliquam Belgicam istuc deferre. Fuêre mihi in manibus uariæ annotationes in diuersos autores. Quod o-

pus

pus quia multiplicem habebat supellectilem, ipse suo iure, suaq; autoritate, qua omnia apud me potest, appellauit Miscellanea, honestiore uocabulo, quàm ego constitueram. Destinâram enim nomen Coniectaneorum siue Diuinationum illis iniungere. Ibi ille, cui (inquit) numini hanc prolem consecrabis? opus est alicuius dei efficacissimo amuleto. Habebis enim infinitos obtrectatores, quum tot nouas res adferas, toties ab alijs dissentias, & ab alijs oppugnata defendas. Circumspiciendus est omnino aliquis Hercules ἀλεξίκακος. Nosti quàm Antiquitas omnia deorum tutelis cõsecrârit. Habent singuli homines suos genios, singulæ familiæ suos lares, singulæ gentes suos penates. Quod ergo tutelare numen nouo huic tuo partui ascisces? Tu (inquam) dispicies, qui nomen indidisti, quod perinde est, ac si adoptasses, iusq; tuæ familiæ dedisses. Scis igitur quantopere hæc soboles ad tuam curam pertineat. Ibimus (inquit) in Angliam, idq; rectà ad ædes D. Pageti, uiri, ut scis, multijuga eruditione

eximiè ornati. Tam multijuga rerum supellex tam uariæ eruditioni nõ malè conueniet. Is optimè intelliget, quid in hoc opere præstiteris, & sub umbra amplißimæ illius autoritatis securißimè latebis. Et uel eo nomine gratus eris, quòd istis tuis Commentationibus, filij ipsius studia, qui in colendis Musis patrem sequitur magno pro ætate gradu, nonnihil adiuuabis. Placuit consilium optime & eruditißime Pagete, & sub tui nominis auspicio has Lucubrationes prelo dedimus, nihil sinistri suspicantes ex re, tantæ amplitudinis uiro consecrata. Bene uale. Louanij. Calend. Iunij.

CAPITA SINGVLORVM LIBRORVM CVM SVIS ARGVMENTIS.

*

LIBRO PRIMO.

LIBRO SECVNDO.

LIBRO TERTIO.

Deno

LIBRO QVARTO.

LIBRO QVINTO.

LIBRO SEXTO.

LIBRO SEPTIMO.

LIBRO OCTAVO.

Quid

LIBRO NONO.

Seruij

LIBRO DECIMO.

Capit. singulorum librorum cum suis argumentis, finis.

MISCELLANEORVM PETRI NANNII ALCMARIANI

LIBER PRIMVS.

Quid sit argumentatio uiolenta.

N Andria Terētiana actus secundi scena tertia, hæc uerba afferuntur à Dauo, quibus omni ratione incumbit persuadere Pamphilo, ut simulatis nuptijs assentiatur.

Hic reddes (inquit) omnia
Quæ nunc certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periculo. Nam hocce haud dubium est,
quin Chremes
Tibi non det gnatam, nec tu ea causa minueris,
Hæc quæ facis, ne is mutet suam sententiam.

Mira difficultas in hoc uerbo, minueris, quod totā sententiam uel infuscat, uel perturbat. Ego re diligenter pensitata, existimo uitium esse in duabus literis, & pro minueris, legendum esse timueris. Deinde in his uerbis, Hæc quæ facis, subintelligendum esse præpositionē ob, ut sit sensus, Nec tu ea causa timueris, ob hæc quæ facis, nuptijs uidelicet assentiēdo, ne Chremes mutet sententiam, ut eum generum uelit, quem hactenus repudiauit. Iam quod sequitur, Nam quod tu speres, propulsabo facile, uxorē his morib. Dabit nemo, inueniet inopem potius, q̄ te corrūpi sinat. Hunc habet intellectum, Nā quam spem tu tibi persuades, non futurum, ut quisquam filiam suā committat tibi ita morato, facilè refutabo. Nam pater

potius indotatã tibi dabit, quàm te apud Glycerium perire ſinat. Eſt autẽ hîc argumenti genus, quod Rhetores uiolentũ appellant, quod tũ fit, cum aduerſarij pro ſe allegationem ipſi infeſtã eſſe oſtendimus. Nõ uis patri aſſentiri, ne in nuptias incidas, uerum id ipſum efficiet, ut in nuptias conijciâre. Dictũ eſt autẽ, Corrumpi ſinat, non ſtomacho aut iudicio ſerui, ſed quaſi ex proſopopœia Simonis. alioqui non tuliſſet hanc cenſuram à ſeruo ſuo Pamphilus amator, qui ſe felicem putant conſuetudine amicæ, quod pulchrè à Plauto expreſſum eſt in Curculione, dum inquit,

Sibi ſua habeant regna reges, ſibi diuitias diuites,
Sibi honores, ſibi uirtutes, ſibi pugnas, ſibi prælia,
Dum mihi abſtineant inuidere.

Pueros olim in Cantharo exponi ſolere.

Ex eadem Comœdia Actus quarti
Scena quinta.

Dauus. Quem ego heri uidi, ad nòs adferri ueſperi.
Myſis. O' hominẽ audacem. Da. Verũ uidi cãtharam
Suffarcinatam.

Is qui hoc loco pro Aelio Donato ſe uẽditat, cũ nihil ſit in iſtis uerbis Donati, ſed potius aſſutela indoctiſsimi nebulonis, quod nõ uno in loco ſagax lector deprẹhẽdet: Canthara (inquit) nomẽ eſt anus. Id ſibi perſuaſit, quia id nominis in Phormione inuenitur. Hoc cõmentũ cæteri tanq̃ ἀπόνλητον ſententiã ſequẽtes, idẽ interpretati ſunt. Primũ quæro, quur ut nota perſona à Dauo allegatur, quæ nũquã antea introducta fuit? id ne ex arte Terẽtiana eſt? ubi nihil ſtruitur, quod nõ ſuis, & firmiſsimis fundamẽtis nixũ eſt. Apud Homerũ, ubicũq; ignota perſona inducitur, multis titulis & deſcriptionibus exornatur. Iſta nec antea fuit, nec poſtea cõparet. Nec dici poteſt, quòd ſit

προτα

προτακτικὸν πρόσωπον. id enim in principio ad argumenti narrationem extra ordinem adhibetur. Ista in mediam fabulam inrupit. Nec quicquam simile habet cum Lesbia illa, ubi dicit, Audiui Archylis, iamdudum Lesbiam adduci iubes. ea enim postea à moribus describitur, cum inquit, Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria, neq; satis digna, cui committas primo partu mulierē. Istius indolis nihil adfertur, cum hoc addi oportuerit, illam solertem & famosam esse, in supponendis partubus, aut aliquid simile. Quòd si hæc non sufficiunt ad elidendam ineptiam istius interpretationis: quur quæso adfertur, ac non potius suis pedibus ingreditur, quò pauciores habeat conscios in fraude struenda? Nimirum quia anus est, gestanda fuit? Nam illud uerbum adferri, per Zeugma à superiori, etiam ad cantharam reflecti arbitror, cum nullum aliud occurrat, cum quo posit construi. Hactenus luctati sumus cum nugis istis, nunc aperiendum quid ueri sit. Mos fuit in Græcia, cuius ritus Comœdia palliata, qualis hæc est, imitari debet, ut liberos in uasis fictilibus ad compita exponerent, quo magis obuij inuētu, & faciliores asportatu essent, si quis eos forte educare non grauaretur. Cuius cōsuetudinis Aristophanes, eiusq; interpres alicubi mentionem faciunt. Versus sunt isti in Ranis de Oedipode exposito,

πῶς γὰρ ὅτε δὴ πρῶτον μὲν αὐτὸν γενόμενον
χειμῶνος ὄντος ἐξέθεσαν ἐν ὀστράκῳ. Hoc est,
Qui mox ut aluo matris esset editus,
In uase fictili per hyemem exponitur.

Quo in loco interpres addit, quòd in ollis pueri exponi soleant. Existimo igitur pro canthara, cantharum legendum, aut ἀλλοίωσιν esse, ex commuta-

 tione

tione generis. Dauus enim tergiuersantis more ea obijcit, quæ facilè refutari possunt. Nam ita pugnat cũ Myside, ut uincere nolit. Primũ igitur dicit ipsum puerum esse allatum, id crimen, quasi conuictus, statim remittit, & ad minora delabitur, & cantharum allatum esse prædicat, quod ut pro uero agnoscatur, nihil probat partum istum suppositititium esse. nam cantharus etiam ad alios usus adferri potest, quum uas sit liquoribus gestandis deputatum.

Quæ sit recta uertendi ratio.

Ex prologo Eunuchi.

Quæ bene uertendo, ut eas describendo malè:
Ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.

Carpit hîc Terẽtius anxiam interpretationẽ, quæ quasi calculatrix, uerbũ uerbo reddere curat, nec pẽsare põdera, sed numerũ quærit, cũ poëta imitari debeat, & potius paria, quàm eadẽ facere, nõnunquam leuiter alludere, interdũ procul respicere, ac subinde presśioribus oculis intueri. Quod cũ nõ faceret Lauinius, iure incesśitur, ut qui in describenda imagine, quam depingendã susceperat, lõgius aberret. Est enim describere, idem quod depingere, & archetypi lineamenta reponere. Video autem in omni trãslatione tria esse seruanda. Vt uerba, quatenus licet, retineantur, quale est, uerbũ uerbo expressum, quod isto in loco uestitum appellabimus. Vt sentẽtia ubiq; incolumis maneat, quod pro corpore imputabimus. Deniq;, ut indoles incorruptè seruetur, quam (si libet) animam orationis nominare posses. Ea autem consistit in ipsis figuris dictionis, & moratam actuosamq; sententiã reddit. Multũ enim interest, an per διαπόρησιν, an per εἰρωνείαν, an interrogationẽ, insultationem,

tionem,optationem,uel affirmationẽ, enũciaueris. Iam superiori seculo, quidã uerba uerbis ita admẽsi sunt, ut sententiã deprauârint,nõ aliter quàm indocti pictores,q operosi in cultu effingendo, mẽbra secundum uestem distorquent:quum Apelles,Parrhasijq; prius nudum corpus affomare, quàm amictum superinducere soleant.In quorum numero Argyropilum reponas,& Rufinũ, alterum interpretẽ Aristotelis, alterum Gregorij Nazianzeni,de quibus uerè id hemistichij dici potest, Dant sine mẽte sonum. Fit autẽ illud uel ex inscitia, uel ex κακοζηλία, quum enim sententiã appræhendere nequeũt, uerba reddunt,quasi quod ipsi nõ intellexerint, alius ex illorũ uerbis intelligere queat.cũ uerba nõ minus ex sentẽtia uim suã & significatũ accipiant,quàm sententiam cõstituãt.Aliqui rursus fidẽ existimãt à numero uerborum nõ discedere. Alij aliquãto feliciores, uerba simul & sententiã reponũt, sed indole prorsus extincta.Ex quorũ translatione,quid autor dixerit, uides, sed quomodo dixerit, nõ uides. Vis enim affectuũ, gratia figurarũ,lepor,uenustas, elegantia, dignitas, àcrimonia,arguties nusquã apparet. Talis est(haud dubiè)Marsilius Ficinus, ex cuius quidẽ traductione sẽtimus quid Plato uelit,sed ita,ut si ipse Plato legeret,pro suis nõ agnosceret.Vbi enim in Latinis Heroica illa uis,& sublimitas grãdiloqua?ubi illa beata, nec tamen ociosa uerborũ luxuries?Mentior,nisi id statim iudicaturus es,lecto Platonis Axiocho, ab Agricola uerso.Est quidẽ illud opus adulterinũ,& è familia Platonis eliminatũ,sed tamen dexteritate uertendi,ius legitimorũ filiorũ, & adoptionẽ emeruit. Qui igitur in reddẽdis uerbis sententiã corrũpunt, mõnstra gignũt.Qui sententiã incolumẽ indole ex-

tincta afferũt, cadauer edũt, uel (si mauis) Sceleton. Omne autẽ punctũ tulit, qui tria ista officia absoluit. Pro exẽplo adduci posset Angeli Politiani Moscus, ubi uerbum uerbo, sententia sententiæ, uersus uersui, seruatis ijsdem numeris redditur. Sed quia operosius hoc est, ideo eruditissimi quiq; circa sententiam & indolẽ diligentius uersantur, tenui uerborũ cura habita. Qualis est Hermolaus Barbarus, atque adeò ipse Cicero. Nec longè abest ab istis Guilielmus Budeus, religiosiores autem Erasmus & Rodolphus Agric. Sed de his alibi prolixius.

Quid sit commœdia duplicis argumenti.

Ex prologo Heauton timorumenω.

Hodie sum acturus Heauton timorumenon,
Duplex quæ ex argumento facta est simplici.

Quid sit ex simplici argumento duplicẽ fieri, quia id nõ omnibus obuium, & aliquãdo à non indoctis hominibus quæsitum, & ab interpretibus omissum, paucis dicam. Sæpius obiectũ fuit Terentio, eum in inueniendis argumẽtis parũ felicem esse, dũ nodos Catastrophes uno quasi medicamento curat, In Andria Glycerium, in Eunucho Pamphila, in Heauton timorumeno Antiphila, in Phormione Phaniũ, agnitæ à suis parẽtibus, difficultates Catastrophes expediunt. Certè qui olim optimè uoluerũt Terẽtio, ita palmã in re Comica distribuerũt, ut Ceciliũ inuentione, Plautum dictione, Terentiũ tractatu morum, principem facerẽt. Nunc Cecilij quoq; laudem Terentius sibi uẽdicat. nihil enim difficilius, quàm intra unã Periochen comœdiæ duplex argumẽtũ contineri. Id autẽ fit, quum omnes personæ, aut plereq; geminantur, ut sint duo senes, duo amatores, duę amicæ,

micæ, quæ res ingeniosissimæ dexteritatis est, ita ut omnia unius corporis uideātur. Vnius enim adulescentis amores plenā ex se comœdiā absoluere possunt, ut uidere licet in Hecyra. Quanto autē comœdia πολυπροσωπότερος, tanto elegantior & doctior habetur. Hic autem duo filij familias amatores, duæ amicæ, duo senes, duo serui. Ista omnia simplicia erāt in Menandro.

Quid sit Musicum studium.

Ibidem Terentius in hunc loquitur modum.

Tum quod maleuolus poëta uetus dictitat,
Repentè ad studium hunc sese applicasse musicum.

Nihil hîc omnino difficultatis: sed uisum est mihi adferre uerba interpretis, qui sub nomine Donati fucū facit, ut liquidè appareat omnibus, quàm stulta & ridicula cōmentarijs Donati affusa sint. Hunc musicum (inquit) uidelicet poëtam elegantē. ubi cæcus iste nugator ex adiectiuo, substantiuum facit, & id à uocabulo, studiū, cui ut adiectiuū inseruiebat, obtorto (quod aiunt) collo ad poëtā transtulit. Pergit deinde, & stultitiam stultitiæ cōnectit. Musicus Latinè, inquit, dicitur elegans. ἄμουσος uerò Græcè inelegans. planè ἀπροσδιονύσως: cum Terentius hîc per studium musicū, studium poëticum intelligat. Obiicitur enim ei, quòd nuperus, nouitius, & tyro sit in hac arte. Certè in prologo Hecyræ, artem musicam, Poëticen appellat,

Prope remotum iniuria aduersariûm,
Ab studio, atq; labore, atq; ab arte musica.

Vtinam tandē sit aliquis Hercules, qui Augiæ stabulum expurget, eaq; eijciat è cōmētarijs magnorū uirorū, quæ illis falso adscribuntur. Doctissimus & elegātissimus est interpres Acron. cæterùm ita ob-

rutus est insulsissimis nenijs, ut ne speciem quidem sui retineat. Tum commentaria in Virgil. Aeneida, quæ sub Donati nomine circunferuntur, ausim iurare, ne uerbum quidem Donati habere. Aliquis indoctus indoctissimis uerbis paraphrasim scripsit in Donatum, id iam mundo obtruditur pro Donato, & à magnis uiris tum in Italia, tum in Germania prò legitimo agnoscitur, tātum est philtrum in magnificis titulis. Stomachari me fateor, quis enim nō ægrè ferat tot doctis & studiosis imposturam fieri? per istas inscitissimas nugas, nec rebus, nec elegantia sermonis instructas?

Quæ sint tibiæ dextræ ac sinistræ.

Modos fecit Flaccus Claudi filius, tibijs paribus, dextris ac sinistris.

Quid sint tibiæ dextræ ac sinistræ, quid item pares, ad liquidum hactenus depræhendere nequeo. Subijciā tamen uarias autorū sentētias, ut præbeam acutioribus consyderandi materiam. Varro in primo de re rustica, ubi agriculturā cū pastionibus cōparat, ad istū modum loquitur, Et ut dextra tibia alia, quàm sinistra, ita tamen ut sit quodammodo coniūcta, quòd altera est eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Ex quo loco facile intelligas, incentiuam ab eo pro prima & initiatrice, succentiuam pro secundaria siue succidanea existimari. Dicit enim, primùm homines coluisse pastoritiā uitam. Deinde ad Agriculturæ studiū descēdisse. Contrà, quàm ex Bibliacis libris ostenditur, ubi prima uita in agricultura, secunda in pastionibus describitur. Cæterū, quia Varro pastoritiam uitā primam censet: Agriculturā secundā, hinc est, quòd incentiuā pastoritiæ,

ritiæ, succẽtiuã agriculturæ comparãdam ducat. Canendi igitur principiũ in incentiua tibia; subsecutio in succẽtiua constitui uidetur. Iam uidendũ, utra horum, dextra an sinistra sit, & quæ grauioris, aut acutioris soni. Plinius lib. 16. cap. 36. ex capacitate cãnæ id satis indicat. Eam enim cannã, quæ proxima & attigua est radici, congruere ait ad tibias sinistras conficiendas. quæ ad cacumen assurgit, ad dextras tibias. Iam arundinem esse capaciorem sub radicẽ, ac proinde amplioris & grauioris soni, quàm quæ ad acumẽ uergit, quis ignorat? Sed (me hercle) ualde mecum addubito, nũ Plinius isto in loco uitiatus sit. Donatus certè tibiam dextram grauiores sonos edere: sinistrã acutiores asserit. Diomedes nõ contẽtus duplici genere tibiarũ, triplices eas facit; dextras, sarranas, & sinistras; Donatus rursus hãc triadẽ ad dyada cõtrahit. Sarranas enim & sinistras easdẽ esse uult. Seruius autẽ in noua sententia est. Arbitratur enim Sarranas, quę pares & æquales habẽt cauernas (quas ego propemodum dextras puto ab eo intelligi; & easdem Lydias, ob grauitatẽ soni, à Donato appellari) Phrygias uerò, quæ impares & inæquales, adeò ut mihi uideantur Romani non nisi duplicem harmoniam agnouisse. Græci contrà quadruplici genere eam distinxerint, in Lydiũ quod bacchicũ, in Phrygium quod diuinum, in Doricum quod graue, in Ionicum, quod lætum quiddam sonaret. Alij contrà, pares esse tibias uolunt, quum duę simul concinunt, ipsumq; cõcentum synωdium appellant. Cõtrà, si una moduletur tibias impares, ipsum uerò cantum, monωdium uocant. Mihi si in re obscurissima diuinare fas est, admonerẽ lectorem, num dextras tibias pares credi oporteat, quum ambæ sint dextræ: impa-

res, quum ambæ ſiniſtræ. Hanc diuinationem mihi colligere uideor, ex inſcriptione ἑαυτὸν τιμωρούμενον. Acta eſt, inquit, primũ tibijs imparibus, deinde duabus dextris, ut ſit quædam cõtrarietas in duabus dextris, & imparibus tibijs. Sed obſtare uidetur titulus Andriæ, Modos fecit Flaccus Claudij filius, tibijs paribus, dextris & ſiniſtris. Nec Sexti Pompeij ſententia nobis amica eſt, quæ dicit, impares tibias numero foraminum eſſe diſcretas. Cæterùm uidendũ, ne quid ſit mendæ in iſta Andriæ inſcriptione, & nũ legendum, Modos fecit Flaccus Claudij filius tibijs paribus, deinde dextris & ſiniſtris. ut bis eam actam intelligas. Sanè titulos iſtos non bona fide niti, uel ex ſola Eunucho obſeruaueris. ſic enim ibi habetur, Acta ludis Megalenſibus, L. Poſthumio, L. Cornelio, Aedilibus curulibus. egit L. Ambiuius Turpio, L. Attilius Præneſtinus, tibijs duab9 dextris. Hîc Donatus habet, eam actam fuiſſe non à L. Attilio Præneſtino, ſed à L. Numidio Poſthumio. nec duabus dextris, ſed modulante Flacco tibijs dextra ac ſiniſtra, ob iocularia multa permixta grauitate. Hîc (ut illud obiter annotem) ſi modulante capias, pro modulos faciente, nihil omnino obſtrepit: ſin pro modulos ipſos canẽte, neceſſum eſt, ut idem alternatim his tibijs ſit uſus, aut ſimul ambas inflauerit, qualem aliquando Marſiæ imaginem depictam uidimus. Cæterùm huic opinioni infeſta occurſat ſententia Varronis, quæ primas uices in incentiua, ſecundas in ſuccentiua poſuit. Aduerſatur item Sextus Pompeius, qui dextras tibias, eas eſſe ait, quæ dextra tenentur: ſiniſtras, quæ ſiniſtra, quod hîc fieri non poteſt. Sed ut redeam ad meam diuinationem, qua nihil efficere uolo, niſi ut ſtudioſorum at-

tentionem exacuem: uidetur Heauton timorumenos,quę ter acta eſt,in ſingulis actionibus modulos uariaſſe, ita enim inſcribitur, Modos fecit Flaccus Claudi filius. acta primùm tibijs imparibus, deinde duabus dextris,acta etiam tertiò C.Cornelio,M. Iuuencio Conſull.fieri non poteſt,quin duæ dextræ tibiæ diuerſum quiddam ſint ab imparibus. nihil autem illis magis diuerſum,quàm ſiniſtræ tibiæ. Aſteriſcus autem,qui in hoc titulo defectum indicat, fortaſſe olim iſta aut ſimilia uerba habuerit, Acta etiam eſt tertiò, tibijs dextris ac ſiniſtris, C. Cornelio, M. Iuuencio conſulibus. Hoc pro auctario adijciẽdum eſt,non ſolùm modulos euariatos eſſe, cum denuo comœdia in ſcenam reduceretur,ut in hac fabula cõtigit:ſed aliquando per ſingulas ſcenas pro eius loci conditione tibias immutatas fuiſſe.ex ſono enim [illegible]a tici,antequam hiſtrio prodiret,admonebatur ſpectator,quid læti aut triſtis, concitati aut placidi in argumento contineretur. Choros autem inductos fuiſſe poſt ſingulos actus, ac tum adhibitum fuiſſe canticũ, nemo dubitat. Porrò tres olim partes comœdiæ fuerunt. Canticum, quod duabus tibijs una perſona,aut ad ſummum altera conſtabat. Chorus,qui incerto numero perſonarum,ſed omnium uocibus in unum ſonum confuſis utebatur. Diuerbium, quod colloquio trium,aut ad ſummum quatuor perſonarum conſertum erat.Nunc uerò in comœdijs Plautinis & Terentianis præter Diuerbia nihil habemus.

Quæ ſint ſignificationes uenuſti.

Ex Andria Terentij, Actus primi, Scena quinta.

Adeón' hominem inuenuſtum aut infœlicem quen

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

quam, ut ego sum?

Verba sunt Pamphili suas miserias conquerentis. Adfert hîc Donatus acutam & perquàm elegantem distinctionem. Inuenustus (inquit) sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant, repudientq; pulchræ: & quem deformes appetant. Rursus, inuenustus, cui displicens obijcitur: infelix, cui placens negatur. acutè (me hercle) & perquam disertè. Cæterùm, dum obiter uitam Syllæ apud Plutarchum cum meo Richardo Brandisbæo perlegerem, uiro non minoris eruditionis quàm humanitatis, peruenissemq; ad ista uerba, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἐπὶ τούτοις εὐτυχῆ προσαγορεύεσθαι. τοῦτο γὰρ ὁ φοίνιξ βούλεται μάλιστα δηλοῦν, αὐτὸς δὲ τοῖς ἕλλησι γράφων, καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν ἐπαφρόδιτον ἀνηγόρευσε, καὶ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς τροπαίοις οὕτως ἀναγέγραπται. Hoc est, Ac tandem se ob ista iussit εὐτυχῆ appellari. hanc enim significationem uocabulum felix præ se fert. Ipse certè in suis ad Græcos rescriptis uenustum semet nuncupauit, qui titulus apud nos in eius trophæis uisitur. Substitimus admirabundi, cur homo, cui in obsidione Atheniensi, de muro adulteria uxoris obijciebantur, & cuius filia, Fausta nomine, mœchatu infamis erat, sese uenustum & in edictis, & trophæis ad æternitatem memoriæ inscripserit: qui Venerem haberet magis infestam, quàm ipse Diomedes, qui eam uulnerauerat. Huic enim uxor adultera fuit, de filiæ probris nihil legitur. Incepi cogitare, fieri non posse, quin olim uenustus felicem significauerit. Certè Plutarchus in eodem significatu utrumque agnoscit. Hîc mihi obiter in mentem uenit, is uersiculus Terentianus,

Adeón' hominem inuenustum aut infelicem quenquam,

quam, ut ego sum?
credidiq; inuenustum non (ut nunc) illepidum, nec quem pulchræ despuant, ut solummodo ad amoris infelicitatem hæc uox pertineat, sed in genere ad infortunatum pertinere, atque in eodem significatu etiam olim faustum fuisse, alioqui nec ipse se, nec liberos suos faustos appellasset. Quin in Hecyræ ultima scena, ubi Pamphilus errorem suum & partum agnoscit, exultans ob insperatam felicitatem, in hæc uerba erūpit. Quis me est fortunatior? uenustatisq; adeò plenior? Aulus Gellius quoque, Noctium Atticarum libr. 14. capite primo, etiam aliam adhuc isti uocabulo significationem attribuit. Disciplinam, inquit, istam Chaldæorum tantæ uenustatis non esse, quantæ uideri uolunt, hoc est, non tantæ autoritatis aut magnificentiæ.

Quid sit Bona dicere.

Ex prima Scena Andriæ.

Tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas.

Non est hîc, bona dicere, uirtutes Pamphili deprędicare, ut uulgò creditur, sed bene ominantis uox, quod Græci unico uerbo ἐυφημεῖν efferunt. Est enim hîc bona dicere, læta precari, & in futurum secunda diuinare, adeò ut hîc sit species quædam gratulandi de præsagio futurorum bonorum. Laudant ergo ejus fortunas, qui gnatum haberet tali ingenio præditum, cuius indoles læta omnia in futurum polliceri uidebatur. Eâdem quoq; ratione dictum est in proxima scena, Bona uerba quæso. Non enim hîc seruus maledicta in se deprecatur, nec tam molles habet aures, ut minacias illas grauetur audire homo

masty

mastygia.neq; ex decoro est, quicquam tale à seruo simulari: sed dehortatur herum, ne tam tristia omina aduersus se concipiat, ipsum scilicet à seruis ludibrio haberi, aut falli deniq; posse, cum sit tam sagacis pectoris. Vnde subijcitur statim à Simone, Irrides. indicans se falsò à seruo palpari. Nam ridere, & irridere apud ueteres pro adulari ponebatur. Sic Actus tertij Scena secunda, ubi hæc Daui uerba sunt, in quibus sagacitatem Simonis sese admirari fingit, inquiens, Eho an tute hoc intellexti assimularier? Simo. Irrideor. id est, palpationibus & adulationibus tẽtor, & quasi titillor. Ita quoq; ab Horatio dictum est. Derisor uero plus laudatore mouetur.

Quo in loco ad aliam significationẽ torqueri non possunt. Ita quoq; Plautus in Captiuis, Scio absurdè dictum, hoc derisores dicere. id est, parasitos & palpones. Quòd si cui in istis locis uulgatæ interpretationes placent, non inuidemus illi sua frigora, hybernet in illis niuibus, quàm diu illi uolupe est. Sed nos iam ad alia procedamus.

Vecordia quam significationem habeat.

Actus quarti Scena prima.

Hoccine credibile aut memorabile?
Tanta uecordia innata cuiquàm ut siet,
Vt malis gaudeat, atq; ex incommodis
Alterius, sua comparent ut commoda?

Quid autem sit hoc in loco uecordia, & Donatus tacuit, & alij meo iudicio ἀσκοπῶς interpretati sunt. Non enim hic Terentius intelligit per uecordiam amentiam, aut socordiam, aut stultitiam, aut deniq; aliquid istis affine: sed animum prauum, malignum, & inhumanum, quod uitium Græci ἀγνωμοσύνην uocant,

cant,

cant, huic humanitas ut contraria uirtus opponitur. Inuenies hanc uocem apud Demosth. in epistola pro filijs Lycurgi. Vt Veioues sunt, non qui iuuant, sed nocent: ita uecors, non qui humanitate ad bene merendum, sed malignitate ad offendendum paratus est. Cæterum quia ista sunt uerba Charini, admoneor, ut ad scenam primam actus secundi me reflectam, ubi hæc uerba Charini habentur,

Væ misero mihi, ut animus in
Spe atq; timore antehac attentus fuit,
Ita postquàm adempta spes est, lassus, cura confectus
stupet.

Nusquam Terentius in tam præcipiti loco stetit. Vt enim cogitur inuenire amatorem Philumenę, ne tragicum quid fiat, si illa repudietur à Pamphilo nullo substituto amatore: ita si Terentius hunc amatorem industrium & solertem finxisset, caruisset suis difficultatibus Pamphilus, traducto Chremete ad partes Charini. Atqui si ista perplexitas & periculum affinitatis abst ab amoribus Pamphili, Epitasis omnem uim suam amisisset. Necessum igitur fuit, ut Charinum segnem & inopem cõsilij induceret. Rursus si illum torpido & socordi ingenio fingeret: auersaturus erat talem generum Chremes, quamobrẽ stupor ingenij, & illa inopia consilij, non ingenio illius, sed alijs causis imputatur. Hinc est quod dicit,

Væ misero mihi, ut animus in
Spe, atq; timore antehac attentus fuit,
Ita postquàm adempta spes est, lassus, cura confectus
stupet.

Quibus uerbis tacitè poëta suam Oeconomiam communit. Nunc mihi dicendum est, quid hoc in loco, attentus, significet. Donatus, aut alius sub illius nomi

nomine,rem ita tractat. Attentus (inquit) fuit, ut attentus audire dicitur. Præterea nihil addit, quod sententiam explanet. Est autem hîc attentus idem quod distētus & arreptus,ut qui utrimq; hactenus & à spe, & à metu detinebatur. impar ergo duobus antagωnistis, addit se lassum, & cura confectum animum ad consilium intēdere non posse. Hinc est, quòd ab aduersario suo Pamphilo, nimirum riuali, ut ipse putat, cōsilium petit. Ceterùm ne id ridiculum sit, per Prolepsim magna amicitia inter Carinum & Pamphilum ostenditur, ut hac fiducia ad opem petendam descendat, quod ex his uerbis obscurè quidē, sed tamē colligitur. Pamphile, si id facis, hodie postremum me uides. Nemo enim abitū suum è patria comminatur nisi amico. nā inimico hoc ipsum in uotis est. Postea idipsum liquidissimè apparet, cum dicit, Nūc te per amicitiam & per amorem obsecro, principiò ne ducas. Cæterùm mirum uideri potest, quur Charinus nusquam se consciū amoris Pamphili erga Glyceriū ostendat, homo sodalis & amicus? Ego id propterea existimo factum, ne nihil ex anxietate Charini relaxaretur, quod futurum erat, si ei constaret Pamphilum alio amore occupatum esse. Iam quod sequitur, Birrhia, quid tibi uidetur? adeón' ad eum? B. Quid ni, si nihil impetres, ut te arbitretur sibi paratū mœchum, si illam duxerit. Ego plus argutiei in hoc sensu esse credo, quàm ab interpretibus indicatur. ut hic sit intellectus, Quid ni adeas? aut enim impetrabis per gratiam, ut puellam cedat, aut si hoc amicitiæ nō indulserit, metu adulterij coges illum à suspectis nuptijs abstinere. ut duplex sit ratio, quur adeundus sit Pamphilus. Porrò in illa interrogatiuncula, Hodie uxorum ducis? ultimum uotorum suorum Charinus inclu

includit. Vltimum enim erat, ut peteret dilationem nuptijs. ergo quærit, an hodie ducturus sit. quasi qui interiecto tempore id pati posset. Subiungitur deinde, Si id facis, hodie postremùm me uides. Mirè illud hodie, quod ipsum excruciat iterum reponit, & exilium suum & nuptias Pamphili in idem tempus coniecit. Rapior quadam dulcedine in hac scena pergendi. P. Quid ita? Ch. Hei mihi, uereor dicere, huic dic quæso Birrhia. B. Ego dicam. Sponsam hic amat tuam. En rusticum interpretem alienæ uoluntatis, qui sine procœmijs, sine communitione, omnem causam nudam simul effundit.

De generibus παρομοίων.

Ex quarti actus Scena quinta.

Nî puerum tollis, iam ego hunc in mediam uiam
Prouoluam, teq; ibidem peruoluam in luto.

Donatus in his uerbis παρόμοιον agnoscit, quod certè aut nullum hîc est, aut perquam inscitum. Ita enim inquit. Teq; ibidem peruoluam in luto, de proximo παρόμοιον repetit. & quando nomina sunt παρονομασία, quando uerba παρόμοιον dicitur. Isthic enim præterquam in præpositionibus pro & per, quæ uerbis adhærent, nihil innouatur in sono, in significatione certè nihil, aut ferè nihil diuersi apparet, adeo ut omnis arguties absit, quæ sola hanc figuram commendare possit. Plena enim gratia consistit in uocibus sono aliqua parte similibus, sensu diuersissimis: ut est, orator, arator: prætor, prædo: patres conscripti, & circonscripti. In istis autem uerbis, prouoluam, & peruoluam, quid est diuersum? quod inexpectato sensu mentem subito quasi ictu feriat? Ego, si mihi censura permittatur, ταυτο-

λογον

λογον id potius, quàm παρόμοιον dicerem. Credo igitur Donatum ad hunc modum legisse,

Ni puerum tollis, iam ego hunc in mediam uiam
Prouoluam, teq́; ibidem proluam in luto.

Vt minetur illam se tanquam scropham tractaturum, quæ in uolutabro prolui & uersari solet. Cæterùm quia semel in hoc genere figuræ insistimus, docendum est paucis, quàm diues & uaria supellex istarum rerum apud Homerum reperiatur, quò intelligant isti uernaculi rithmatopœi, qui se rhetores dici uolunt, eò quòd omnes uersus suos, eodem sono ὁμοιοτελευτῶς claudunt, nihil apud illos esse repertum, quod non prius apud Homerum aliosq́; autores usurpatum sit. Breuissima in una dictione consistit, cum aliud uerbum exprimitur, aliud non expressum subintelligitur. Vt Nero dixit, patrem suum Claudium desiisse inter mortales morari, prima longa: quum in expectatione esset, ut idem uerbum prima breui enunciaret, scilicet ut intelligeres eum desiisse inter mortales agere. Et ut Cicero dixit, tu coque, pro coniunctione quoq;, obijciens ei homini culinaria ministeria. Secunda in duabus dictionibus expreßis tenetur, ut apud Homerum ἠπίδει πέδοντο. Plautus in Truculento, amœnis mœnibus. Huic diuersum est, cum idem uerbum bis positum, in alia atq; alia significatione capitur. Terent. Tu homo, si homo esses. Sed hoc etiam alio nomine insignitur. Vocant enim Plocen. Aut eandem uocem in multos casus uariant. Virgil. Oppetere ingentem, atq; ingenti uulnere uictum. sed tum quoq; aliud nomen meretur. παρηγμένον enim dicitur. quo genere loquendi ueteres comici supra modum delectati sunt. Iam idem recurrit uerbum, sed inuersis

literis,

literis, ut plane aliud uideatur. quam quidem Rhetores dolosam uocant παρήχησιν. Quale est apud Lycophronem λῖπας καὶ πίλας, & apud Homerum θυμὸς καὶ μῦθος. apud diuum Bernardum Aue & Eua, quæ mutato ordine ijsdem literis constant. Cæterum istę figuræ, frequenter apud poëtas, dissimulatissimè apud Rhetores inueniuntur, tum quia nimiam habent artis ostentationem, tum quia à Cacozeliæ finibus non longè abiuncti sunt.

Quam sibi excidant perturbati.

Actus quinti Scena secunda.

Imò uerò indignum Chreme iam facinus faxo ex me audies.
Nescio quis senex modò uenit, ellũ, cõfidens, catus.
Cum faciem uideas, uidetur esse quantiuis precij,
Tristis seueritas inest in uoltu, atq; in uerbis fides.
S. Quidnam apportas? D. Nihil equidem, nisi quod illum audiui dicere.
S. Quid ait tãdẽ? D. Glyceriũ se scire esse ciuẽ Atticã.

Dauum esse perculsum, & ab omnibus suis uafricijs & calliditate destitutum, nihil est miri, quum egressus domo Glycerij (quæ res illi omnem purgationem adimebat) subitò incidat in iratissimum senem. Quod autem pro sui Pãphiliq; defensione destinauerat allegare ex subita consternatione, tale est. Cum interrogatũ esset à Simone, Cur igitur hîc est? & subiecisset per ironeam Chremes, quid illum censes? cum ea litigat. tanquam seriò dictum, pro se arripit Dauus, ac inducere uolebat, præter ueteres offensas inter Glycerium & Pamphilum, quas apud Simonem hactenus iactauerat, nouam & prægrandem causam litigandi superuenisse. Pamphilum enim, &

ſe(audita iactantia Critonis, qua aſſeuerabat Glycerium ciuem Atticam) in domum Glycerij concurriſſe, ut hominem refellerent, ipſumq; indignabūdum in medijs iurgijs prorupiſſe, ut querelas iſtius rei ad herum referret, eamq; eſſe & ingreſsionis & egreſsionis cauſam. Sed hoc ſpecioſum commentum animus perculſus exequi non poteſt, adeò ut in magno metu ingenioſus à ſtupido nihil differat, & qui hactenus fuerat Dauus, hoc eſt, callidiſsimus, nunc ſimplex ille Birrhia uideatur. Bene autem ſecundum obſeruationem grammaticorum dictum eſt, Glycerium eſſe ciuem Atticam, non Athenienſem. Autor enim eſt Euſtathius, uiros ἀθηναίους, mulieres ἀττικὰς appellari. Et rurſus, uirum fortem ἀνδρεῖον, mulierem non ἀνδρείαν, ſed ἀνδρικὴν dici.

Nothos eſſe, qui ex altero parentum non ciue naſcuntur.

Sequitur deinde in proxima ſcena,

Adeón' impotenti eſſe animo, ut præter ciuium
Morem, atq; legem, & ſui uoluntatem patris
Tamen hanc habere ſtudeat cum ſummo probro?

Quæ ſit illa lex, quam his nuptijs cōtemnit Pamphilus, & ſubticet Donatus, nec ab alijs declaratur. Lex erat, eaq; lata à Pericle, ut in ipſius uita refertur à Plutarcho: nothos eſſe eos, qui non ex duobus Athenienſibus naſcerentur, prolemq; illam honorum, magiſtratuum, aliarumq; commoditatum ciuilium minime capacem cenſeri. Simo autem Glycerium, ut Andriam peregrinam eſſe credit. Suprà enim dixit; Sed quid hoc? adeón' eſt demens ex peregrina? Horatius de Cleopatra, Sequiturq; nefas Aegyptia coniunx.

De

De nominibus parasitorum.

Ex Eunuchi prologo.

Colacem esse Neuij & Plauti ueterem fabulam.
Parasiti personam inde ablatam & militis.

Parasiti nomina plerunq; etymo suo ad mores alludunt. Sic Gnato à maxillis dictus auiditate edendi, Manducem aliquem maxillas inter se claro sono collidentem repręsentare uidetur. Sic Gelasinus, quia ridiculus est, nomē inuenit, quod & ipse his uerbis in Sticho cōfitetur, Hoc adeo nomē repperi, quia iam inde à pusillo puero ridiculus fui. Sic Saturio in Persa per antiphrasin à saturitate dictus, quasi qui nunquam expleri posset. Sic in Milite glorioso, Artatrogus, à deuorandis panibus nomen sortitur. Sic peniculus in Menechmis, quòd tanquam spongia mensam, ita ipse reliquias omnes ciborum detergat. Sic Curculio, quasi gurgulio à uerme edacissimo frumēti uocabulum adeptus est. Eadem ratione quoq; Colax appellatus uidetur, qui uel ἀπὸ τοῦ κολακεύεσθαι, hoc est adulando, uel ut D. Alciatus in quarto Parergῶν, cap. 16. ab áue Colace, nuncupationem obtinuit. quam eādem existimat cum Melancorypho, eamq; uulgò parrhaciolam dici, ac nomen inditum ab appetentia ciborum. Veteres enim κόλον cibum uocauerunt, eamq; originationem κοιλία uenter, & κολοιὸς graculus respicere uidentur.

Triplex genus parasitorum.

Ex Eunuchi scena secunda Actus secundi.

At ego infelix, neq; ridiculus esse, neq; plagas pati
Possum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras uia.

Duplex olim parasitorum genus, unum, quod ridiculis dicterijs cibum alienum captabat, qui à Plau-

to in Captiuis dirisores appellantur. Alterum, quod uerbera aliasq; indignitates ultrò patiendo, uictum quæritabat. Qualis omnino apud Homerũ Irus fuit, cuius antagωnistam se Vlysses simulat. Isti à flagris, quibus olim cædebantur, flagrones dicebantur. In uetustis tamẽ codicibus inuenio, non flagrones, sed flagriones. Ac propterea quòd scapulas suas ad plagas uenditabant, elegantissimo uocabulo à Plauto nuncupantur plagipatidæ ac Lacones. Pueri enim Laconici in Ara Dianæ, se ultrò flagris concidere solebant. Sed neutro generi se miser iste idoneum dicit. admoneturq; à Gnatone, non duplex genus esse parasitorum: sed sua etiam inuentione tertiũ existere, liberum ab istis miserijs, & extra ludibria positum, adulatores scilicet, qui ubiq; ad omnia aliorum & dicta & facta illud euge accinunt, seq; istius disciplinæ & scholæ dogmatisten asseuerat.

Cur meretrices calamitates dicantur.

Ex eadem fabula Scena prima primi actus.

Sed ipsa egreditur, nostri fundi calamitas.
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

Donatus interpretatur calamitatem, grandinem, quòd calamum cõminuat, nec dubium, quin optimè & rectissimè. Quid enim non eximium, quod uerè illius est? Cæterùm αἰτιολογία illa, cur sit calamitas: cum dicit, Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit, parum mihi cum hac interpretatione congruere uidetur. grando enim non intercipit, sed contundit & demolitur. Est autem intercipere, quum quod alteri destinatum est, antequàm ad eum perueniat, ab altero arripitur. Cogor igitur nonnihil oculos meos reflectere ad Idyllia Theocriti, ubi optimus

Bucolio

Bucoliographus in Messoribus, puellam depastricem alieni patrimonij καλαμαίαν appellat, hoc est, locustam, quæ messem destinatam agricolis intercipere consueuit. Fundus autem (ut id obiter dicam) teste Paulo Iure C. de rerum & uerborum significatione, est integrum aliquid, & plerumq; fundum sine uilla accipimus. Alij latius, omne id quod solo continetur, dictus quasi fundamentum sit patrimonij. Apud Plautum in Truculento (si modo id opus eius est) pro fructuosissimis prædijs capitur. Ita enim loquitur de nouitio & munifico amatore, Nunc is est fundus nobis. quod optimè cum Varronis interpretatione consentit, qui fundum inde dictum asserit, quòd fundat quotannis plurima.

Quid scrupulus significet.

Ex Andria.

Vt regrediar ad Andriam (nam ut quidq; primum in memoriam uenit, ita non pro gradu naturæ suæ, sed pro recordationis nostræ ordine in principio collocatur, atq; hoc modo uerè Miscellanea facio) Actus quinti Scena quarta, hæc uerba sunt Chremetis Glycerium pro filia ferè in totum agnoscentis, ac non nisi una dubitatiuncula suspensi:

At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me malè habet. Hîc Donatus, Scrupulus, inquit, à scrupulo lapide dictus, lapillus minimus. Nam nimis molestæ sunt pedibus scrupulosæ uiæ. Virg. Scrupea tuta lacu. Ego istam interpretationem (in quam tamē omnes pedibus concedunt) ut nec approbo, nec reijcio: ita sine suspicione dimittere non possum. alij uiderint, an ea Donato asserere debeant. Ego interim dicam opinionem meam, quam tamen sine ulla asseuera-

tione profero, credoq́; ſcrupulum, non lapidem qui pedes offendat, ſed genus ponderis eſſe, quem nonnulli ſcriptulum malunt dicere, nimirum quia idem ſit cum grãmate, utpote uigeſimaquarta pars unius unciæ. Eſt autem iſte ſenſus, Chremetem agnoſcere, ſibi in examinanda filia pleno pondere ſatisfieri, niſi quòd unus ſcrupulus deſit, nomen ſcilicet puellæ non congruere. id in tantis ſignis, ut rem minimam ſcrupulum uocat, qui eſt aſsis pars ducenteſima, & octogeſima octaua.

Quod & Quoad, eandem dictionem eſſe.

Ex Eunucho, Actus ſecundi Scena prima.

Munus noſtrum ornato uerbis, quod poteris, &
Iſtum æmulum, quod poteris ab illa pellito.

Quod hoc in loco per craſim contractum eſt, plenum eſt, ſi dicas: Quoad, hoc eſt, quatenus, quouſq;, quod ueteres cum genitiuo conſtruebant. Quoad eius fieri poteſt. Nihil exiſtimat Linacer inter hæc Imperatiua intereſſe, orna & ornato, pelle & pellito. Antiqui tamen quod in perpetuum uolebant fieri, per futurum imperatiui enunciabant. hinc eſt, quòd Edicta legũ hac formula ubiq; concipiuntur. Et haud ſcio, an hoc ipſum hìc à Terẽtio ſit obſeruatum. Donatus certè uidetur tacitè aliquid huiuſmodi innuere. pellito (inquit) ab ea, ab eius animo, & non pelli facito, ſed pellito. Qui locus mihi de uitio ſuſpectus eſt, ut opiner legendum ad iſtum modum, Pellito ab ea, id eſt, ab eius animo, & non pelle, ſed pellito. ſed ad ueteres codices eſto prouocatio.

Græciſmi Terentij.

In eadem Scena omnino græciſſat Terentius, nec

mirum

mirum, quippe interpres Menandri; Vigilabis lassus, hoc plus facies. Græcè id unico uerbo dicitur πλεονεκτήσει, hoc est, tantum proficies, hoc plus habebis. Ad eandem quoq; formã in Heauton timorumeno,

Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas. ubi plus effeceris, significat. Neq; illud in Eunucho; Actus tertij Scena secunda ἑλληνισμῶ caret.

O' Thais mea, meum suauium, quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina hac? Mollius illud apud Græcos φίλημα dicitur, quod simul & osculum & amorem significat. ut meritò quam ames, φίλημα appelles. Ita quoque actus quarti scena sexta, Græcam locutionem nonnihil respexit; Vsqueadeò ego illius ferre possum ineptias & magnifica uerba, uerba dum sint: uerùm si ad rem conferentur, uapulabit. Ad rem, ad opus. Sic Aristophanes in Ranis.

Νῦν γ' ἀγὼν ἐστὶ σοφίας μέγας χωρεῖ πρὸς ἔργον ἤδη.

Sic quoq; in Heauton timorumeno,

Vis amare, uis potiri, uis quod des illi effici, tuum in potiundo periculum non uis, haud stultè sapis. Græci stultè sapientem μωρόσοφον uocant.

Diuerticulum alterius significationis quam uulgo persuasum.

Ex Eunucho actus quarti Scena secunda.

Vbi ad ipsum ueni diuerticulum, constiti.
Occepi mecum cogitare, hem biduum hìc
Manendum est soli sine illa.

Duplicem significatum reperio in hoc uocabulo, diuerticulo, nonnũquam mansionem significat, sed tẽporariam, ubi declinãdæ aëris intemperiæ gratia,

uel fessus ab itinere pernoctationis causa, uiator subsistit. Græci ἄτραπον appellãt. Aliquando diuerticulũ est, ubi incipit semita, quæ te digredientem à publica uia in alicuius uillam deducit. Sic Suetonius in uita Neronis: ut ad diuerticulum uentum est, dimissis equis, inter fruticeta ac uepres, per arundineti semitam ægrè, nec nisi strata sub pedibus ueste, ad auersum uillę parietem euasit. Quod autem Gręci πάρεργον uocant, id Latini diuerticulum operis appellant.

Extrema linea quid sit.

Est quoq; aliquid in hac eâdẽ Scena, ubi interpretes meo stomacho non satis faciũt, idq; in his uerbis,

Si non tangendi copia est,
Eho ne uidendi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. Certè extrema linea
Amare, haud nihil est.

Mirum & hoc quoq;, Phędriam ut parceret oculis, ne amicam uideret in alterius potestate, rus concedere uoluisse: nunc hoc ipsum uidere, pro aliquo fructu amoris existimare, & appellare istã usurpationem oculorum, extremam amoris lineam. Cęterùm unde linea pro gradu siue ordine dicatur, & quid huic metaphoræ occasionem dederit, nondum ad liquidum inueni: nisi hoc ipsum sit, quod iam dicam. Est autem ea pars theatri, ubi spectatores sedent, primum diuisa in cuneos, postea in lineas, quasi in quædam intersepta, ne compressio alicubi orta in totum theatrum inundet, & uniuersos spectatores affligat. Vnde illud quoque Ouidij, ad puellam uitabundam alterius confessus, ait,

Cogit nos linea iungi.

Atq; ita factũ arbitror, ut ultima linea pro ultimo ordine

dine dici cœperit, atq; ex eodẽ fõte emanasse illud, Mors ultima linea rerum.

Aliam opinionẽ habet Erasmus, in hoc ipso adagio, refertq; ad carceres, quod mihi parũ probatur.

Quid rerum, quo significatu dicatur.

Ex Heauton timorumeno.

Exigua res uidetur primo intuitu, sed si penitus introspicias, operã nõ uideberis ludere. Est autẽ illud apud eundẽ in Heauton timorumeno actus secundi scena tertia, Non oportuit relictas, portant quid rerũ. Quo sensu, quáue indole illud dictũ sit, interpres silẽtio trãsmittit. Est autẽ hic, quid rerũ, pro magnas siue multas res, nõ aliquas res: nõ enim alioqui subsequutus fuisset gemitus amantis, qui ex mole istarũ sarcinarum arbitratur puellã corruptam esse, & flagitio uulgati corporis, tantas res sibi parauisse. hei mihi. Sed ne mea sententia simplici cõiectura nitatur, allegabimus in subsidium Virgilianum carmen,

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse, bonum sit.
Nescio, quid certè est, & hilax in limine latrat.

Maximum est auguriũ, è cinere, ubi prunarũ nullæ reliquiæ sunt, existere flammã. quod Vestales, sacrificante Terẽtia uxore Ciceronis, quũ contigisset, auspicatissimũ ostentum interpretatæ sunt, ad opprimendam Catilinariã cõiurationẽ. Puella igitur perculsa tãto prodigio, pro magno id habet, etsi eius significationẽ ignoret. Vnde illa uox, bonũ sit? nescio, quid certè est: hoc est, res magnifica certè, & quę graues in alterutram partem effectus denunciet. Græci pro eo *χρῆμα* dicunt. Synesius,

ἡμῖν δὲ καὶ τὸ μουσικῆς χρῆμα ἐπιχώριον ὡς οὐδὲν ἄλλο.

b 5 quod

quod ita translatum est à Budæo in suis in Græcam linguam commentarijs. Nobis autem Musica quoq; uernacula res, ut si quid aliud præstantisima. Nec abludit illud Heauton timorumeni Actus tertij, Scena prima, Nam ut alia omittam, Pitissando modò mihi quid uini absumpsit.

LIBER SECVNDVS.

Lætisima difficulter credi, diffidentia animi.

In eadem fabula Scena secunda, Actus quarti

TEneóne te Antiphila, maximè animo exoptatā meo?

Nihil ego hîc ab alijs dissentio, sed hunc affectum dubitandi de maximis suis gaudijs, quasi quæ fidem superent, non potui omnino tacitum dimittere: cū uideam hoc ipsum luculentisimè etiam à Virgilio seruatum. In tertio enim Aeneidos, subito Aeneas apparens Andromachæ, attonita præ gaudio, nec satis suis oculis credens, in hæc uerba erumpit,

Veráne te facies, uerus mihi nuncius affers
Nate Dea? Viuísne? aut si lux alma recesit,
Hector ubi est? Interrogatio autē ista (ut hæc obiter dicā) bimēbris est. Túne uera mihi facie appares, ac uiuis, an sub idoli specie, simulacrum tui exhibes ut mortuus? quòd si mortuus (nā in eā partē magis suspicio Andromaches inclinat) Hector ubi est? Solet uetustas credere, certis temporibus anni, terrā patere, ac tum manes libere uagari. putat ergo Hectoris umbram in comitatu Aeneæ esse, ut socij quondam charisimi. Eadem addubitatio repręsentata

est

est à Terentio in Heauton timorumeno, cùm ait,
Me. Nunquidnam de gnato meo audisti Chreme?
Chrem. Valet, atq; uiuit. M. Vbinam quæso est? C.
Apud me domi. Me. Meus gnatus? C. Sic est. M. Venit? C. Certe. M. Clinia meus uenit? Chr. Dixi. M.
Eamus, duc me ad eum obsecro.

Vides quãta inculcatione opus est, ut tantũ suum gaudium senex credat? ut per partes fidẽ concipiat? ut singulis insistat? quasi qui totum simul nec in aures, nec in animum admittere queat.

Quid sit magnifice tractare, & poscere.

Actus tertij. Scena secunda.

Chrem. Non usus ueniet spero. Sy. Spero equidem
Hercle ego quoq;.
Neq; eo nunc dico, quòd quicq̃ in illum senserim.
Sed si quid, nequid. quæ sit eius ætas uides.
Et ne ego te (si usus ueniat) magnificè Chreme
Tractare possim.

Si Calphurnius diligẽtior esset in nodis explicandis, libenter supersederẽ huic nostro labori. sed ille, ut sedulo imitatur Donatũ, ita illius uirtutes nõ assequitur. Nec hoc in loco quicquã monet, quid sit magnificè tractare, cũ in eo lateat mirifica uis & calliditas Syri. Suprà adhortatus fuit Chremes, ut aliqua fallacia emungeret à Menedemo pecuniã, unde esset adulescẽti, quod daret amicæ, quò ita uel inuitus seruari posset senex. Id uerbũ pro se arripuit Syrus, atq; in ea specie decipere herũ, seruationẽ atq; magnificã tractationẽ uideri uult. Cæterùm quia hic multa dicta sũt per ἔλλειψιν, id quod subintelligitur adiiciã. Neq; eò nunc dico, quòd quicquã in illũ senserim. subaudiendum tale quid competere. aut accusatiuus

pro

pro ablatiuo positus, pro quicquam in illo senserim. Sed si quid, subaudi, tale exortũ fuerit: ne quid, subaudi, irascere. Quę sit eius ętas uides, uidelicet quàm oqnoxia rebus istis. Omissum est deinde quod intelligi uoluit, nimirum, quod si tale quid euenerit, certè ego hac in re de te præclarissimè mereri possum, scilicet, si seruẽ te istiusmodi circũductione & fraude. omnino enim instat, ut in futurũ quasi spondeat immunitatẽ. Quod autẽ sequitur maioris difficultatis est.

Chrem. Quid tum? Sy. Clinia orat, sibi uti nunc det illam, illi tamen

Post daturum mille nummûm poscit. Chrem. Et poscit quidem. Sy. Hui

Dubiúmne id est? Chrem. Ego sic putaui, quid nunc facere cogitas?

Tota uis sentẽtię sita est in hoc uerbo poscit, quod quia nõ intelligitur, inexplicabiles adfert lectori tenebras. Calphurnius duplici in errore est, & quòd hoc uerbũ ad Bacchidem refert, & quòd poscit pro petit interpretatur. Sic enim ait, Dubium id ne? id est, quod meretrix auara poscat? Est autem hîc poscere idem, quod spondere, & precium pro re emẽda offerre. Apud Plautum in Mercatore, adulescens amator, & senex non minus amore corruptus, ad hunc modum licitationibus inter se contendunt in emenda puella. Actu secũdo scena tertia.

Demiph. Viginti minis opinor me posse illã uẽdere.

Chari. At ego si uelim, iam dantur septem & uiginti minæ.

Demiph. At ego. Char. Quin ego inquam. Dem. At nescis quid

Dicturus sum, tace, tres minas accudere possum, ut triginta sient.

Char.

Char. Quò uertisti? Demi. Ad illum qui emit. Char.
Vbinam est is homo gentium?
Demiph. Ecce illum uideo, me iubet quinq; addere
etiam nunc minas.
Char. Hercle illum dij infelicitent, quisquis est. D.
Ibidem mihi,
Etiam nunc adnutat, addã sex minas. C. septem mihi.
Nunq̃ edepol me uincet, hîc cõmodius poscit pater.

Hoc est, maiori cõmodo nostro licetur, utpote q maius preciũ offerat. Rursus Demipho, Nequicquã poscit, ego habeo. Idq; pulchrè ex more auctionantiũ, fingit enim senex sibi esse addictam puellam, ac proinde frustra, utpote serò alterũ maius precium offerre. id ut refellat, subijcit Charinus. At illhic pollicitus est prior, hoc est, licitatus est. Nã in eo sensu hîc omnino capitur. Ipse quoq; Alciatus ferme eandem significationem huic uoci in suis parergis attribuit. Vult enim ille pollicitationem esse illud primũ precium, quod ultrò offert emptor, antequam preco rem uenalem proclamet, quòd ab eo tempore posit fieri licitatio. Rursus Demipho, Nihil facio. Cha. quinquaginta poscit. De. non, centum dantur. Vides omnino hîc poscere, pro liceri & auctionari positum. Sed hoc me malè habet, quòd quadruplo plus in mutuo est, ob quod puella oppignorata fingitur, quàm in precio quo poscitur, quum ab auara meretrice uix tantidem impetrari posit. Deinde illa admiratio Chremetis, de magnitudine precij. Et poscit quidẽ, locũ non habet, si quadruplo minoris petitur, quàm quãti pignori data est. Ego autẽ omnino opinor, nomina preciorum hinc inde in alienas sedes immigrasse, atq; ad istum modũ debere legi,
Fuit quædam anus Corinthia

Hic

Hic, huic nũmorũ hęc argenti mille dederat mutuũ.
Chrem. Quid tum? Sy. Ea mortua est, reliquit filiam adulescentulam,
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. Chre. Intelligo.
Sy. Hanc secum huc abduxit, ea quæ nunc est ad uxorem tuam.
Chrem. Quid tum? Sy. Clinia orat, sibi uti det illam, illi tamen
Post mille daturũ drachmas poscit. C. Et poscit qdẽ.

Vbi tamen, pro tandem ponitur, ut intelligas Cliniam non statim ad tantum precium prosiluisse, sed ut in auctione fit, paulatim eò attractum esse. Vt in hac sententia firmius consistã, id quoq; in causa est, quòd figmentum uerisimilitudine caret. Non enim credibile est, pauperculam tantum mutui petiuisse, aut si illud recipias, contra omnem fidem est, quadruplo minoris quàm res cõstet ab auara meretrice addictam esse. Nisi hoc obtendere uelimus, Cliniam non in mancipium puellam, sed in aliquot horas petere, ut pro serua patri uendi posit.

Quid sit Scena in dramatis.

Actus secundi Scena tertia.

Mihi idem euenit in hoc negotio, quod obliuioso uiatori, cui sæpius ob res omissas recurrendum, magna iam itineris parte confecta. Nunc enim in mentẽ uenit, quod superius, quãtum ad ordinẽ attinet, rectius explicari potuisset. Sed (ut dixi) miscellanea facimus. Id autẽ est in Actus secũdi scena tertia:
Syrus. Adducimus tuã Bacchidem. Cli. Hem, quid Bacchidem?
Eho scelesté, quò illam ducis? Sy. quò ego illam? ad nos

ad nos scilicet.

Cli. Ad patrémne? Syr. Ad eum ipsum.

Nulla est comœdia Terentiana, quæ non scenam suam in ipsa urbe Atheniensi habeat. hoc est, quæ nō fingitur Athenis agi. Vbicunq; enim res agitur, ibi scenā suam habet. Sic Hecuba Euripidis scenā habet in Chersoneso Thraciæ. Sic Orestes Argis, Phœnissæ Thebis. Ad eum quoq; modum Captiui Plautini in Aetolia. quod ipse his uerbis testatur. Ita nūc belligerāt Aetoli cum Aulide. Nā Aetolia hæc est. Amphitrio Thebis suum theatrū habet, Menæchmi Epidamni. Nec hoc tacuit Plautus, Hęc urbs Epidamnus est, dum agitur fabula, Miles gloriosus Ephesi. Sic Pœnulus Calydone, Rudens Cyrenis, idq; perpetuò egregius ille comicus profitetur. Solus Terentius Scenā in prologo nō indicat, nec mirū, quū omnes fingātur agi in ipsa urbe Athenarū, excepta hac unica fabula, ubi scena ruri haud dubiè est constituta. sed ego hoc rus suburbanū puto, alioqui urbana Bacchis cum tanta familia & sarcina rerum (si lōgius ab urbe iter fuisset) tantam uiam pedibus non confecisset. Excusatur igitur Terentius, quòd suburbana loca pro ipsis Athenis habet, ac proinde cum uenia amissam esse Scenæ indicationem. Meminit istius obseruationis Plautus in Menæch.

Atque hoc poëtæ faciunt in Comœdijs,
Omnes res gestas esse Athenis autumant.
Quò uobis illud Græcum uideatur magis.
Ego nusquam dicam, nisi ubi factum dicitur.

Quid sit in hastā, uel In clypeū sese inclinare.
Actus quarti Scena secunda.

Nihil est, triūpho, si licet me latere tecto abscedere.

Nihil

Nihil hîc difficultatis, ſed tamen multorũ error non ſinit me iſtam rem tacitam præterire. In pleriſq; codicibus ſuper hac uoce, latere, tonũ circum flexum inuenias, hoc modo, latêre, ac ſi uerbum, non nomen eſſet, & à multis quoq; ita interpretatur. Totus autem ſermo iſte militaribus tranſlationibus ſcatet. Eſt enim Syrus ut callidus, ita etiam iactabũdus, ac grandiloquentiæ adamans. Vtitur ergo imperatorijs uerbis, & in tranſlatione perſeuerat. Suprà enim dixerat, Ita hacre in anguſtum oppidò nunc meæ coguntur copiæ. quibus uerbis indicat militariter, in arctum contrudi conſilia: ut exercitus, qui uel iniquitate loci, uel numero hoſtiũ undiq; aſſultãtium, oppreſſus in anguſtum, & poſtremò in orbem contrahitur, quod nũquã, niſi in ultima neceſsitate fieri ſolet. Hoc malũ ſi euitare uelis, exercitus ad tutiora loca eſt abducẽdus: uerùm in agmine ob uiarum anguſtias protenſiore, multa incommoda accipi ſolẽt, dum hoſtis trãſuerſo impetu in latera impingit, quæ niſi tum munita & tecta habeas, magnum periculũ eſt, ne acies perrumpatur. Solet igitur exercitus, ſi hoſtis à ſiniſtro latere appareat, in ſcuta ſeſe inclinare, & ita frontem obuertere hoſti: ſi in dextro latere, in haſtam, ut rurſus è regione infeſtis armis conſiſtat. quòd ſi à tergo immineat, ſed uerſus ſiniſtrum latus: bis ſeſe inclinare in ſcutum. ſi à tergo dextram uerſus: bis in haſtam. adeò ut miles, qui primò orientem ſpectabat, dum ſemel in clypeum uergit, faciem habeat obuerſam ſeptentrioni. ſi iterum in clypeum ſe flectat, occidẽtem intueatur. Cõtrà, ſi ſe in haſtam detorqueat, primum ex oriente incipiat uidere meridiem, ſi denuò id faciat, ex aduerſo occidentis cõſiſtat, toto corpore circumacto.

Ad has res allusum est hoc loco à Syro. Miror (mehercle) rem tam facilem à quoq; ignorari potuisse. Nihil adfert Calphurnius, nisi frigidissimum interpretamẽtum. Triumpho, si licet me latere tecto abscedere. Verba propriè (inquit) seruorum, quoties uident se, quod inceperant, perpetrare non posse. Imò uerba propriè sunt imperatorum, qui pro uictoria habent in rebus desperatis, si sine clade ab hoste discedere liceat. Eadem quoq; metaphora sæpius obuia in literis sacris, ut in Psal. 30. Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos. Atq; hinc factum, quòd angustiæ pro periculis & calamitatibus usurpentur.

Gloriare, mutandum in hariolare.

Ex actus quarti Scena quinta.

Sy. At si scias, quàm scitè in mentem uenerit.
Chre. Vah, gloriare euenisse ex sententia. Sy. non Herclè uerò, uerum dico.

Vtinã Riuius, qui ex uetustis codicibus multa loca insigniter restituit, nobis quoq; hîc scrupulũ (qui me pessimè habet) ademisset. Mihi enim nũquam ea felicitas affulsit, ut scriptum aliquem Terentium uiderem. Alij fortasse nullam hîc salebram percipiunt, mihi locus iste non salebris, non charadris, sed uasto hiatu abruptus apparet. Quid enim responsio Syri cum uerbis Chremetis conuenit? Ita enim respondet, quasi illi uanitas & mendacia obiecta fuissent. Non hercle uero, uerum dico. atqui in uerbis Chremetis nihil est huiusmodi. Castigat enim eum, quòd sit gloriosus, eò quòd res ex sententia ceciderit. Tria hîc me torquent. Vnum, quòd senex qui hactenus laudibus blanditur seruo de uafricie, nunc eum

ſubîto de gloriatione increpet. Alterũ, quòd ſeruus non minoris iactantiæ, quàm aſtutiæ, inficiatur ſe eſſe glorioſum. Tertium, quòd res dicitur eueniſſe, quæ non niſi cogitata erat, & conſilijs tantummodo ut ageretur inſtituta. Nondum enim Menedemus circumductus erat argento, ſed dolus ſtruebatur, ut id fieret. Ego igitur locum hunc corruptum eſſe opinor, & ſub ſana cute hulcus aliquod latere; meamq; diuinationem hactenus amplector, dum meliora ab alijs inueniantur, credoq; ad iſtum modum legẽdũ,

Sy. At ſi ſcias, quàm ſcitè in mentem uenerit.
Chre. Vah, hariolare eueniſſe ex ſententia.

Hariolari autẽ de inani iactatione uerborum dici, indicat Leno in Phormione, Actus tertij ſcena ſecunda, Hariolare, inquit, irridẽs uanitatẽ promiſsionis, ut hic ſit ſenſus: Vah, tu inani diuinatione iactas, te egregiam fraudem excogitaſſe, & qualẽ optas. Vult enim ſenex iſta tergiuerſatione prolicere ſeruum, ut indicet commentum ſui doli. Syrus igitur, qui laudem iſtius calliditatis ut propriam ſibi uendicat, aſſerit ſe non inania iactaſſe, ac proinde reſpondet, Non hercle uerò, uerum dico. Tum Chremes inſtãtius, Dic quid eſt. Vides, ut nunc egregiè inter ſe cohærent, quæ antea nimis hiulca erant? Sed ut hîc uel ſanitatem, uel ſpeciem ſanitatis inducere uideor: ita huic loco qui ſequitur, nullum remedium inuenio, Eſt autem ille in eodem actu ſcena octaua,

Chre. Et illũ aiunt uelle uxorem, ut quũ deſpõderim
Des qui aurũ ac ueſtẽ, atq; alia quæ opus ſunt cõparet. Mene. Id eſt profectò, id amicæ dabitur. C. Scilicet datur um.

Illud Daturum, ualde hîc mihi ignauum uidetur, nec reſpondere acumini, quod ſibi per totã Comœdiam uſurpat Chremes. Nam etiã ſi interpre

terpreteris (quod sequẽti uerbo necessarium est) daturum scias Cliniam hanc pecuniam amicæ, quid aliud quàm iterat sententiam Menedemi? qui id iam olfecit, idq; ex uerbis ipsius. Expendat igitur diligens lector, quid de hac re statuendum putet.

Lectos olim exemptiles fuisse, non loco affixos.

Actus quinti Scena prima.

Est mihi ultimis cõclaue in ædibus quoddam retro,
Huc est intrò latus lectus, uestimentis stratus.

Lectos olim fuisse exemptiles, & deportari potuisse ad alia atq; alia loca, & ex istis uersibus Terentij, & ex Homeri Iliade, libro uigesimotertio apparet, ubi Penelope iubet Vlyssi maritalem lectum afferri è thalamo, ut in agnoscendo tentaret eius conscientiam, nam ipsis solis constabat eum lectum affixum esse oleagino trunco, idq; præter aliorum lectorum conditionem. Quod quum sciret Vlysses, irrefutabili edito signo, ab uxore agnoscitur. Versus hi sunt:

ἀλλ' ἄγε οἱ στόρεσον, πυκινὸν λέχος εὐρύκλεια,
ἐκτὸς ἐϋσταθέος θαλάμου, τόν ῥ' αὐτὸς ἐποίει. Hoc est;
Sed mollem huic lectum sternas precor Euryclia,
Verùm extra thalamum, manibus quẽ condidit ipse.

Sequitur,

ἔνθα οἱ ἐκθεῖσαι πυκινὸν λέχος ἐμβάλετ' εὐνήν,
κώεα καὶ χλαίνας, καὶ ῥήγεα σιγαλόεντα. Hoc est,
Huc effer spondam, lectum simul inijce opertum,
Vestes & lænas, & pallia tincta colore.

Cuius efficaciæ sit, iurare nolle esse factum, & quã magnæ satisfactionis.

Ex Adelphis, Actus secundi Scena prima.

Tu quod te posterius purges, hãc iniuriã mihi nolle

Factam esse, huius non faciam, crede hoc, ego meum
ius persequar.
Neq; tu uerbis solues unq̄, qđ mihi re malefeceris.
Noui ego uestra hæc, nollem factum, iusiurandum
dabitur, te esse
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.

Expresśit hîc Terentius solennem morem satisfactionis. Olim iurabant se agnoscere, quòd indigno eam iniuriam intulissent, eaq́; res uindicabat læsum ab infamia. Qui enim sine ea satisfactione huiusmodi offensas condonabant, habebantur uel ignaui, quòd ultionem non audebant expetere, uel ita flagitiosi, ut in legibus & iudicijs spem nullam uindictæ haberent. Idem licet uidere apud Plautũ in Amphitryone, ubi Alcumena stupri arguta à marito, ac iam diuortium parans, non placatur, nisi istiusmodi satisfactione. Hæc sunt uerba Alcumenæ,

Durare nequeo in ædibus, ita probri,
Stupri, dedecoris à uiro argutam meo,
Ea quæ sunt facta, infecta esse clamitat.
Quæ neq; sunt facta, neq; ego admisi, arguit.
Atq; id me susq; deq; habituram putat.
Non ædepol faciam, neq; me perpetiar probri
Falsò insimulatam, quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi, atq; adiuret insuper
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.

Vides iratisśimam fœminã, hoc genus satisfactionis expectare? & in ipso conatu diuortij placari posse, quod & statim factum à Ioue simulatitio marito.

Iuppiter. Mane, arbitratu tuo iusiurandum dabo,
Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.
Id ego si fallo: tum te summe Iuppitur

Quæso,

Quæso, Amphitryoni ut semper iratus sies.
Alc. Ah propitius sit potius. Iup. Confido fore,
Nam iusiurandum uerum te aduorsum dedi,
Iam nunc irata non es. Alc. Non sum.

Hîc ergo apparet, quantũ momenti sit in istiusmodi iureiurando, sed Leno id se quod ab alijs tanti fit, nihili existimaturum dicit. Is qui hîc se pro Donato supponit, Iusiurandum (inquit) dabitur, id est, iurabimus te esse indignum, cui iniuria fiat huiusmodi. Aut separatim iusiurandum dabitur, & separatim te esse indignum iniuria hac, & sic melius. Verba enim satisfaciunt, cum res colligitur in generalibus causis. Nam sæpe iræ ac lites iureiurando sunt terminatæ. Quis ea uerba Donati credat, ubi mens nulla est? quę enim hîc generales causæ? non enim θέσεις intelligit. aut quę significatio in his uocibus, quũ res colligitur in generalibus causis? Iam quod sequitur, sæpe iras ac lites terminatas esse iureiurando, aliquid habet boni. Iræ enim haud dubiè ita consopiuntur. Lites autem terminari iureiurando, potissimum spectat ad ea iudicia, ubi deficientibus testimonijs, altera pars suam causam iuramento confirmat, hîc autem iuratur, ne ad litem progressus fiat.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

Erit melius, minantis affectum habere.
Ibidem.

Ante ædes non fecisse, erit melius hîc conuitium.

Habent hæc uerba speciem suadentis, quum interim graues minas denunciet. Ac propemodum uox solennis uidetur fuisse, quando sub denunciatione periculi admonebatur aliquis, ut desisteret. Ita quoque Appius Decemuir uiolentissimus apud Liuium libro tertio Decadis primæ, Non erit melius (in-

 quit)

quit) nisi de quo consulimus uocem misisse.

Lora unde dicta sint.

Nam si molestus pergis esse, iam intrò arripiere, atque ibi
Vsq; ad necem operiere loris. San. Loris liber? Aes. Sic erit.
San. O' hominem impurum, hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?

Optimè Donatus. Lora (inquit) apud ueteres laura dicebantur, à lauro triumphorum, sub qua mos erat captiuos uinciri. Ego hanc præpositionem sub, detrahendam existimo. nam & lauri uirgulta inter uitilia sunt, ut intelligas captiuorum manus lauro innexas fuisse. Addit deinde, duci per pompam, ideo ut conditionis reminiscantur, loris enim cæduntur mancipia. Hactenus ille. Duplex ergo indignatio Lenonis, & quòd cædendus esset, & quòd seruiliter: unde exclamat, loris liber, & leges oppressas esse quiritatur, si liberum corpus seruili pœna mulctetur: Hiccine (inquiens) libertatem aiunt æquam esse omnibus? Certè ut magistratus uirgis in noxios utebantur: ita domini in seruos loris. Id manifestò depræhendas in Penulo Plautino, ubi inquit,

Serui ne obsideant, liberis ut sit locus.
Vel æs pro capite dent: si id facere non queunt,
Domum abeant, uitent ancipiti infortunio,
Ne te hic uarientur uirgis & loris domi.

Cur Diphili comœdia Synapothniscontes sit dicta, & argentarij officium.

In Adelphis, Actus secundi Scena quarta.

Aes. Ah stultitia est isthæc, non pudor, tã ob paruolã
Rem, penè ex patria. turpe dictu, deos quæso ut isthæc

ſthæc prohibeant.

C. Peccaui. Aeſch. Quid ait tandem nobis Sannio?

Syrus. Iam mitis eſt.

Aeſ. Ego ad forum ibo, ut hunc abſoluam.

Mirificum hîc ſe præſtat Donatus, ut ubiq;, niſi ubi imperitorum ſordibus aſperſus eſt. Penè ex patria ἀποσιώπησις εὐφημισμοῦ χάριν. Menanander mori illum uoluiſſe fingit, Terentius fugere. Videat quæſo accuratus lector, num pro Menandro legendum ſit Diphilus. Certè uel tota comœdia, uel pars iſtius argumenti quod hîc tractatur, ad uerbum è Diphilo translata eſt. Sic enim fatetur Terentius in ſuo prologo,

Sinapothniſcontes Diphili eſt comœdia,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adoleſcens eſt, qui Lenoni eripuit
Meretricem, in prima fabula eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum ſumpſit ſibi,
In Adelphos uerbum de uerbo expreſſum tulit.

Iam cũ Diphili comœdia à cõmoriendo nomẽ habeat, & ibi dicatur adoleſcẽs mori uoluiſſe, quod Terẽtius in fugere mutauit: omnino adducor eam imitationem à Diphilo, non à Menandro mutuatã eſſe, & èx iſto commoriendi cũ puella ſtudio συναποθνήσκοντες nomen fabulæ inditum eſſe. Eſt autem hîc fugere, Græca ſignificatione in exilium abire. Quia autem puella in Cyprum erat ad mercatum auehenda, unà quoque Cteſipho uult fugere, adeò ut licuiſſet Terentio, hanc comœdiam Fugientes appellare, niſi maior pars argumenti Aeſchini amoribus abſumeretur. Iam quod ſequitur, Ego ad forum ibo, ut hunc abſoluam. Itum fuiſſe ad argentarium, ſatis conſtat ex uerbis Donati, ſic enim ait, Tunc enim in

foro, & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domoq́; uel cista pecunia numerabatur. Non debemus ex his uerbis intelligere, pecuniam ab argentario acceptam, obstant enim uerba Syri, sed eos nummos à Mitione datos esse, sic enim inquit,

Omnem rem modo seni
Quo pacto se haberet, enarramus ordine.
Nihil quicquam uidi lætius. Collaudauit filium,
Mihi qui dedissem consilium, egit gratias,
Argentum adnumerauit illicò.

Ex quibus uerbis claré apparet, eos nummos nec in solutum, nec in creditum ab argentario acceptos esse, obstat enim uocabulum adnumerandi. Videnturq́ue argentarij adhibiti fuisse, ut in solutionibus contrahentium interessent, actaq́; ab utraq; parte in suas rationes referrent. Eosq́; id munus de publico habere pro testimonio, est titulus de edendo.

Argentarius rationes ædere iubetur, nec interest, an cum ipso argentario controuersia sit, an cum alio (ex quibus uerbis euidens est; argentarium alienas quoq; rationes conficere) Additum deinde est, Ideo autem argentarios tantum, neq; alios ullos absimiles eis, rationes edere cogit, quia officium eorum atq; ministeriũ publicam habet causam, & hæc principalis eorum opera est, ut actus sui rationes diligenter conficiant. Cicero pro L. Flacco, Cũ ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum, in qua nullus moueri potest nummus, sine quinq; prętoribus, tribus quæstoribus, quatuor mensarijs.

Bone uir, quo significatu dicatur.

Ex actus quinti Scena secunda.

De. Quid ais bone uir? hem, est frater domi?

Sy. Quid

Sy. Quid(malũ)bone uir mihi narras,equidẽ perij?

Videtur illa ἐπανόρθωσις Syri, qua caſtigat Demeæ orationem, planè abſurda, & quod Græci dicunt, ἀπροσδιόνυσος eſſe, ſi bonum uirum capias pro uiro probo. Quòd enim non ſit bonus uir,hinc probat, quòd perierit.quaſi inter ſe pugnarent, bonũ uirum eſſe,& perire.Vt ergo rem paucis tranſigam,Dittologia eſt in iſtis uerbis.alio enim ſenſu,bone uir,dicitur à Demea, alio ſenſu accipitur à Syro. Demea bonum uirũ intelligit,ſed εἰρωνικῶς, qui probus non ſit. Syrus eum, qui felix & fortunatus ſit. Quale eſt & illud,Vnà tecum bona malaq; tolerabimus, id eſt, felicia & infelicia. Et rurſus illud Vergilianum:

Bonum ſit? neſcio. quid certè eſt.

Se autem minime eſſe bonum, hoc eſt fortunatum, qui plagis perierit. Affectata (me hercle) ſignificatio,nec mirum: uoluit enim ſeruus aliò detorquere ſermonem,ut captaret occaſionem conquerendi de Cteſiphone,quaſi ab eo pulſatus eſſet.

Diuinatio ſuper hoc uocabulo Babylo.

Actus quinti Scena ſeptima.

Iube nunc iam
Dinumeret Babylo illi uiginti minas.

Video alios interpretes plane ſilere, quid ſit Babylus. Alios opinari eſſe proprium nomen trapezitæ, inter quos Barlandus uir ſanè accuratus & politę dictionis.Donatus nihil certi adfert,& ſe in multas dubitationes ſpargit,ſic enim ait, Iube nunc iam dinumeret Babylo illi uiginti minas. Inſultantis eſt uerbũ, iubet tanquã prę̨ſtet Mitioni. Hoc dicit Demea. Ego legẽdũ arbitror,tanquã præſenti Mitioni, hoc dicit Demea, aut apud ſe dicit. Nec contentus

hoc semel dixisse, eãdem rem iterũ atq; iterũ retractat. Iube nũc iam, quasi insultantes dicere solemus, nũc minari, hunc assistere, quem afflictũ tenemus, ita Mitioni Demea dicit, Iube nũc. Verba ista ita corrupta sunt, ut sensum nullũ habeant, nec Donati arbitror. Idem tertiò in manus resumit. Iube nunc iam dinumeret Babylo illi uiginti minas. Nimis morale est, quũ de absente tanquã præsente agimus. Hoc aliquid Donati sapit. Quanquã illud nimis, nimium mihi suspectum est. Nimis enim pro ualde apud castiores scriptores uix unquã inuenias. Similis forma loquẽdi in illo Ecclesiastico sermone, Nimis honorati sunt amici tui Deus. Eodem quarto recurrit. Est autẽ, iube nunc iã, figura etiã apud Plautum frequentissima. Iube nunc, sic dicit quemadmodum suprà ille, qui cum alius nullus adesset, alicui diceret. Vides quàm inaniter hic cuculus tautologus est, qui se sub nomine & quasi persona Donati occultat? pergit deinde. dinumeret dixit, quasi multũ numeret. Sit hoc genuinũ, quanquã si acrior censura habeatur, etiam hoc libenter à familia Donati summouerim. Qui enim pluribus numerat, dinumerare dicitur. Ac ualde mecũ dubito, num olim dictum sit, denumeret. Pergit deinde. Illi, cui illi? Ctesiphoni, Lenoni, an Aeschino, an Syro? ut hoc libẽter admiserim esse Donati: ita illud quod sequitur plane reiecerim. Babylo. Fratrem Babylonem ob nimiam liberalitatẽ uocat, an Aeschinum nimis prodigum? Non immerito Barlandus autoritatem istorũ uerborum, nõ respexit: quam si respexisset, nunquã ex Babylo propriũ nomẽ trapezitæ effecisset. Quomodo enim propriũ trapezitæ, uel Mitioni, uel Aeschino cõuenire posset? Ego hanc uocẽ Babylo, quæ nusquam alibi occurrit,

currit, planè arbitror ſuppoſititiam eſſe,& legendũ, uel babalon, quẽ Græci loquacẽ appellant: uel batalum, quod mollem ſignificat: uel quod omniũ maximè mihi arridet, bacelũ, hoc eſt, ſtultũ. qua dictione Auguſtus Cæſar libenter uti ſolebat, teſte Suetonio. Eo autẽ ſtomacho hæc uerba à Demea ſecũ loquente pronũciantur. Mitio uiginti minis ad fidicinæ emptionem datis, gratiã Aeſchini & Cteſiphonis ſibi comparauit. Ego autem hac mea comitate illos ad me retraxi, perijt igitur ipſi ſuus ſumptus, ego enim iam lepidus uocor, ego lepidus ineo gratiam, atque hinc inſultatio. Dinumeret nunc illi bacelo uiginti minas. Bacelum filium uocat, quòd parentes non ob ueras uirtutes, ſed ob indulgẽtiam amet, uel quòd nuptias cum indotata contrahat.

Quid ſit Referre comœdiam.

Ex Hecyræ prologo.

Nunc hæc plane eſt pro noua,
Et is qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum poſsit uendere.

Omnia hîc difficultatis eſſent plena, & propemodum inexplicabilia, niſi Donatus uno aut altero uerbo ſubueniſſet, ſed quia ibi tam pauciloquus eſt, uidentur pleriq; non ſatis intelligere, quid ſibi prologus uelit. Certè omnes hunc locum conniuentibus oculis tranſeunt, neque id non ſine cauſa. Mirum enim uideri potuit, quur Terentius, qui hanc fabulam tertio in ſcenam induxerit, dicatur eam noluiſſe referri, cum poſtea ſequatur, Hecyram ad uos refero: ac paulò pòſt, refero denuò. Ex his uerbis uidetur Terentius ſecum pugnare. Quin ipſe Comœdię titulus ſic habet,

Acta

Acta primum sine prologo. data secundo Cn. Octauio, T. Manlio Coss. relata est L. Aemilio Paulo, ludis funeralibus, non est placita. tertio relata Q. Fuluio, Lucio Martio ædilibus Curulibus.

At quæ toties relata est, & sine consensu Terentij referri non potuit: quur illam dicatur ipse referre noluisse? Nodum hunc paucis dissoluit Donatus, Quur ergo non post funambulum relata est, ubi ille cessarat, in quo maluit auarum poëtam populo inducere, quàm suo operi diffidentem. hactenus ille. Mirifica me hercle interpretatio, cui ob imperitiores aliquid lucis addemus. Solent poëtæ suas fabulas diuendere histrionibus, quod ex fine istius prologi clarè patet, ubi sic inquit,

L. Ambiuius, uel L. Sergius Turpio
Mea causa causam hanc accipite, & date silentium,
Vt libeat scribere alijs, mihi ut discere
Nouas expediat posthac precio emptas.

Quum ergo Terentius ob funambuli studium auditorio destitutus esset: noluit post ludos petauristæ desertam fabulam denuò introduci. Quod ne factũ uideatur desperatione, qua denuò se explosum iri putaret: fingitur alia causa, nimirum relationi isti non diffidentiam, sed auaritiam poëtæ obstitisse. Nã si tum peracta fuisset, pro noua iterum uendi non potuisset. quòd si expectaret alios ludos, eamq; de integro ederet, nouam illi pecuniam sperare licere. Atque ita sanatur illa hypophora. Si comœdia bona fuisset, reduxisset illam statim in scenam, à funambuli ludo. Simul ipsa obiectio auaritiæ, quæ tanq̃ crimẽ aliquod illũ lædere uidetur, gratiam & autoritatem Comœdiæ cõciliat. Nõ enim denuò ab histrionibus emeretur, nisi præclarè de ea & magnificè sentirent.

Romanos

Romanos peregre redeuntes, uxori nūcios de ſuo aduentu præmittere.

Ex Hecyra, Actus tertij Scena prima.

Abi Parmeno intrò, ac me ueniſſe nuncia.

Mirum eſt adoleſcentem amantem uxoris, conueniendæq; eius ex tam lōga peregrinatione cupidiſsimum, non ſtatim ſine internuncio domū accurrere, ſed præmitti ſeruum, qui domini aduentum ſignificet. Cæterùm id ex conſuetudine Romana eſt. Solent enim mariti, teſte Plutarcho, in libello de Romanis inſtitutis, peregrè reuerſi multis de cauſis, ſuum aduentū prænūciare. tum, quia ſuſpicioſi uidetur & diffidentis de uxoris ſuæ moribus, derepentè ſuperuenire, & quaſi inexpectatam opprimere uelle. tū, ut matronę excuſsis negocijs moleſtijsq; quas cū familia plerumq; habent, iucūdius maritū excipiant. Sed hoc rurſus admodū mirū, quur in palliata comœdia togatos mores induxerit: quod omni cautione uitare ſolet. Nec ſcio (mehercle) an eadem iſta conſuetudo & apud Atticos, & Romanos pariter fuerit. Certè Plautus in Amphytrione fingit, Amphytrionē Soſiam ſeruū præmittere à portu, qui heri ſui aduentum indicet. Sic enim ſeruus ille ſecum loquitur,

Me à portu præmiſit domum, ut hæc nuntiē uxori.

Sed Plautus huius comicæ legis, ut & nonnullarū aliarum ualde incurius eſt. nec ueriſimile eſt, Plutarchum, cum diſtinctim traderet utriuſq; gentis conſuetudines, non admoniturum fuiſſe, ſi quid in ritibus hac in parte conuenirent.

Populares qui ſint.

Ex Phormione, Actus primi Scena prima.

Amicus ſummus meus, & popularis Geta.

Populares apud Athenienſes ſunt, qui apud Romanos, tribules, *δημόται* ab illis dicti. In decem enim populos Attica diuiſa fuit. Ita quoque Hetruria, in duodecim olim populos diſcreta fuit. Virgil.

Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni.

Qui certis etiam ſedibus diſtincti fuere. Sed non ea ſignificatione hîc capi poteſt. Serui enim in nulla tribu cenſentur, ut qui nullum caput in republica habeant. Eſt autem hîc popularis, quaſi *συμπατριώτης*, hoc eſt, unius patriæ. Sunt enim Getæ & Daui, ſiue quod idẽ eſt, teſte Strabone, Daï, gentes inter ſe conterminæ. Cuius hæc ſunt uerba libro Geographiæ ſecũdo, Fuit & alia eius regionis diuiſio, ex antiquis permanens tẽporibus, alios enim Daios, alios Getas appellant. Getas quidẽ, qui ad Pontem in orientem uergũt, Daios autem, qui in oppoſitũ uerſus Germaniam, & ad Iſtri fontes, quos olim Dauos uocatos eſſe reor. Ex quo apud Athenienſes Dauorum & Getarum nomina ſeruilia plurimum abundabant. Hoc obiter adijciam, populares aliquando ſocios conſortes & gregales dici à Saluſtio in bello Catilinario, Quod factum primò populares coniurationis concuſſerat. Quòd autẽ nunc gens pars ſit populi, nunc populus pars gentis: id in cauſa eſt, quòd gens ex familia procreatur, rurſus ex gentibus populus: ſed quia totus populus unius nomine cenſetur, fit rurſus, ut uniuerſa natio gentis appellationem nanciſcatur.

Laterem eſſe aliud, q̃ Eraſmo undeatur,

Actus primi Scena quinta.

Quod cum audierit, quod eius remedium inueniam

niam iracundiæ? loquárne? incendam. taceam? instigem. purgem? laterem lauem. Inter ἀδύνατα quæ prouerbiali schemate efferũtur, etiam illud est, πλίνθον πλύνεις, hoc est, laterem lauas. Meminit huius Theocritus in Charitibus: καὶ ὕδατι νίζειν θολερὰν ἐκείδει πλίνθον. Quod Erasmus ita transtulit, Et nigram silicem lauisse liquentibus undis. Miror (mehercle) tanti uiri lapsum, sed illum in errorem abduxit communis nostri seculi opinio, quà existimant glebam ex argilla uel luto factam, & in quadrum circumcisam, atq; igne excoctã, quæ planè lapidescit, laterem esse. atque inde est quòd Erasmus silicem hoc ipsum sit ausus interpretari. Atqui quicquid ex terra in lapidẽ coquitur, testa dicitur, quasi tosta, eaq; omnia, ut & cætera figulina facile lauantur, si immunda sint, neq; in illis lauandis opera luditur. Sed laterem nihil aliud intelligere debemus, quàm massam, uel ex argilla, uel luto macerijs ædificandis idoneam, non igne, sed sole induratam. quæ cum non sit nisi lutum exiccatum, quantò magis eam lauas, eò magis lutescit, & in cœnum resoluitur. Hoc ipsum ita esse ipse Theocritus epitheto indicauit, qui πλίνθον θολερὰν, hoc est, lutulentam appellauit. Certè Latini autores κατ᾽ ἀντιδιαστολὴν laterem coctilem appellãt, quod nos uulgo simpliciter laterem dicimus.

Quid dica significet.

Actus quarti Scena tertia.

Geta. His rebus pone sane inquit decem minas.
Demi. Sexcentas perinde potius scribito dicas,
Nihil do.

Dicam, litem, pœnam, iudicium esse satis constat,
[illegible] sed

ſed in hoc loco aliud diuerſum ab iſtis ſignificare ui detur, nimirum rationes ſiue cauſas expenſarũ. Hinc ego arbitror natã occaſionẽ uulgati erroris, quo dicã ſuperiori ſeculo ferè omnes id genꝰ teſſerę appellabãt, qđ crenis & inciſuris accepti rationes oſtẽdit.

In Neruum ire quid ſit.
Actus quarti Scena quarta.

Cæterum
Cum argentum repetent, noſtra cauſa ſcilicet
In neruum potius ibit.

Hunc locũ exponẽs Eraſmus in Chiliadibus, ſubdubitare uidetur, ſit ne is Donatus, qui Phormionẽ interpretatur, & paulatim ab illius ſententia, ſed diſſimulanter diſcedit. Eius uerba hæc ſunt, Donatus, inquit, aut quiſquis is fuit interpres Phormionis Terentianę, demonſtrat eſſe prouerbium, pro eo quod eſt decipere. ſumpta à ſagittarijs metaphora, quibus illud euenit interdum, ut dum nimium tendunt arcum, rumpãt: aut ſibi neruũ aliquem fatigent. ut con ſine ſit illi, de quo dictum eſt aliàs,
ἀποῤῥήξομεν τὸ κχλώδιον πάνυ τεινόμενον.

Hactenus Eraſmus alienam ſententiã ita recitat, ut mihi ſubſcribere non uideatur, nec ſuam eam faciat. In ijs certe quæ nunc ſequuntur, diuerſa conſtituit.

Dictum eſt autem, in neruũ ibit, pro eo quod eſt in uincula ibit. Antiquitus enim, qui ſoluẽdo nõ eſſent, uincti tradebantur creditoribus, donec opera cõpenſarent creditam ſummam. Rectè Eraſmus. Eſt enim, teſte Pompeio Sexto, neruus uinculũ ferreũ, quo pedes impediũtur. Quanquàm Plautus eo etiã ceruices uinciri dicat. Cæterùm quæ interpres iſte adiũgit huic adagio, (ſi modò adagiũ eſt, nam nulla mihi

mihi isthîc figura apparet) ad aliud prouerbium spectant, quod est, In neruum erumpere. Nec tamen ob id uituperãdus Erasmus, quòd etiam hoc inter prouerbia retulerit, quum illarum rerum se & collectorem & interpretem, non censorem profiteatur. Ac deinde nescio an uerum sit (quod ipsum tamen non leuibus indicijs increbuit) ipsum sæpe aliena opera in hoc negotio usum fuisse, quorum scripta dum leui cura recognoscit, quædam admiserit in contextũ Chiliadum, quæ reliquæ eruditioni istius operis nõ ad plenum satisfaciant.

Quid sit Suo capiti suere.

Ex Phormione, Actu tertio, Scena secunda.

Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.

Egregiè exponit & Donatus & Erasmus hunc locum, sed ea significatio additur huic pronomini suo, quæ planè ἀκυρόλογος est, nam amittit omnem reciprocationem. Sic enim ait Donatus, suo capiti dixit, cum dicturus esset Phędriæ. Erasmus sic, Ne quid suo suat capiti, pro eo quod est, ne quid mali illi conciliet. A' quo uitio non planè liber est ubiq;, disertissimus ille Rodolphus Agricola (ut annotatũ est alicubi ab Erasmo) non Hercle inscitia, quis enim quicquam inscitũ in tam erudito uiro notare ausit? sed culpa & consuetudine eius seculi, quà tũ omnes loquebantur, ut nec nostro tempore planè sit abolita. Nam etiámnum sunt, qui sibi pro illi dicunt. quemadmodum suo capiti hîc, pro illius capiti dictũ esse uidetur. Has licentias siue offensas loquẽdi plurimas annotatas inuenies apud Budæum in Commentarijs Græcæ linguæ. Ego autem ualde mecum

 ambigo,

ambigo, an is sit legitimus sensus huic adagio, qui uulgo tribuitur. Videat ergo diligēs lector, nū & illum possimus dicere suo capiti aliquid suere, qui dolis se, uel fraude instruit. Quod si recipimus, non opus erit illa importuna ἀκυρολογία, ut metaphora ducta sit ab illis, q splenijs focalibus aut lana apposita, uel uulnus uel morbum simulant, ut Demosthenes fecit, dū anginam emētitur, ut ita, desistere posset à suscepto officio contra Harpalū dicendi, iam pecunia corruptus. Eodē quoq; modo Antipho ueretur, ne Leno non tueatur pacta in fidicina seruanda ad diem cōstitutum, atq; aliqua fraude eludat promissa. Ego, ut nihil tale affirmare ausim, ita iudicium ampliandum puto super uero sensu istius prouerbij.

Ecce re, Aduerbium iurantis, per ædem Cereris.

Actu secundo, Scena secunda.

Phor. Itáne patris ais conspectum ueritum hinc abijsse? Ge. Admodum.
Phor. Phanium relictam solam? G. Sic. P. Et iratum senem?
G. Oppidò. P. Ad te summa solū Phormio rerū redit.
Tute hoc intristi, tibi omne est exedēdū, accingere.
G. Obsecro te. P. Si rogabit. G. In te spes. P. Ecce re.
Quid si reddet? G. Tu impulisti. P. Sic opinor. G. Subueni.

Pulcherrima in istum locum tradit Donatus, ac prorsus aurea. qui utinam haberet ubiq; eandem synceritatem. Est tamen aliquid, quod nōnullam adhuc illustrationem quærit. Ego arbitror, ista uerba Getæ continuam orationem inter se cōstituere. Obsecro

te, in

te, in te ſpes, tu impuliſti, ſubueni. Nam uerba quæ interloquitur Phormio, potius cogitantis ſecum, quàm reſpondētis eſſe uidentur. Quid Phormio cogitet, partim exponitur à Donato, partim tacetur. G. Obſecro. P. Si rogabit, nimirum unde ſit cognata. G. In te ſpes eſt. P. Ecce re. Dubium unáne ſit dictio, ut Ecce re, pro ecce res, ſiue ecce rem ſit poſitum, an eccere, ſit iuriſiurandi aduerbiū, hoc eſt, per ædem Cereris, quale eſt ædepol, æcaſtor. Certè in Andria ubi habemus, Ego Critonem uideo, & certè is eſt, legendum eſt, eccere is eſt. Idem error eſt in Eunuchi actu quinto ſcena ſecunda, & in Adelphis actu primo ſcena prima. Vt ſi ecce re pro ecce poſitum ſit, ipſe Phormio admiretur dexteritatem cōmenti ſui, quur ſit cognata, aut ſi ſit iurisiurādi aduerbiū, iuramento aſſeueret, optimè eſſe excogitatū reſponſum. Poſtea ſentiens ſuo inuento aliquid reſponderi poſſe, ſubijcit, Quid ſi reddet? hoc eſt, reſpondebit, cui quum antipophora eſſet parata, qua eum nodum diſſolueret, ac ad plenum ſe argumentationibus inſtruxiſſet, Sic opinor, inquit, Ac deinde ad conflictū paratus, expoſcit aduerſarium, ſubijciens, Cedo ſenē, quem uirū appellare dedignatur. ſed ſenem, hoc eſt, ætate imbecillem, & annis confectum, & de quo facile uictoria reportari poſsit.

Damnati Athenis ſibi pœnas æſtimare ſolent.

Ex Andria Actu tertio Scena quinta.

Paruum quiddam eſt, ſed ſtudioſis elegantiarum nō contemnendum. Verba ſunt Pamphili ad Dauum, incuſantis, quòd eius hortatu protruſus ſit ad conſenſum nuptiarum.

Pamp. An non dixi,hoc esse futurum?
Da. Dixti. Pamp. Quid meritus? Da. Crucem.
Sed paululũ sine ad me redeã, iam aliquid dispiciã.

Non temere hoc fit, quòd Dauus ad interrogationem Pamphili de suo merito ipse suam pœnam æstimat, ac dignum se cruce pronunciat. Planè id ex moribus Atheniensis populi, ubi rei conuicti capitalis facinoris primùm condemnantur, nullo expresso supplicio. deinde ipsi interrogantur, quid se meritos putent. illi autem (quò magis miserabiles appareant) in maius suam pœnam æstimare solẽt: atq; ita non raro mollitis iudicibus, caput saluum auferunt. Quod quia non factum est à Socrate, nec pœna, sed præmio tali se dignum æstimante, ut publicitus in Pritanæo aleretur: exacerbati iudices ob cõtumax responsum, uirum innocentissimum ad cicutam condemnarunt. Meminit huius rei Plato in Critone, Xenophon in Apologia Socratis, & Diogenes Laërtius in uitis Philosophorum. Magno igitur ex decoro est, quòd in palliata comœdia tam opportunè allusum sit ad forenses consuetudines populi Atheniensis. Verùm hactenus ex Terentio. Nũc ad Horatium progrediamur, nec ibi ordinem seruaturi. Vt enim prius aut posterius aliquid in mentem uenerit, ita in seriem conijcietur.

LIBER TERTIVS.

Nannij apud Doctissimos aulicos gratia. Ex Horatio Flacco.

CVm Gandaui hærerem ob causam fratris, grauem illam quidem non culpa, sed casu, & inimicorum

micorum hominum omnia exacerbantium calumniatione. Id autem quale fuerit, tibi mi Henrice, amicorum synceriſsime paucis exponam, quò tanto ſolidius mecum gaudeas, & patruũ tuum epiſcopum Conſtantienſem(cuius ampliſsimæ fortunæ te non tam iure cognationis, quàm meritò uirtutũ ſucceſſorem expectant) de ea quoque re certiorem facias. Amauit enim ille nos plurimum, noſtraq; omnia curæ habuit. Res ita accidit. Frater quum ſe ſub noctem in lectulo compoſuiſſet, truci rumore excitatur, unũ è lictoribus ſuis, multis uulneribus eſſe trucidatũ, eandemq; uim cæteris parari. Cõuocat ſuos, ut pro prætoris officio noxios compræhẽderet. Illi numero freti (quinque enim erant fratres, & præterea duo alij gregales, eiuſdemq; facinoris participes) armis occurſant, inter quos etiam erant, qui bombardas ſecum extulerãt. Frater qui ſubitò in tale periculum inciderat, nec niſi duos ſatellites circũ ſe haberet, tertiò præ ebrietate ita inſaniẽte, ut ſuos pro aduerſarijs oppugnaret, uideretq; fugam nõ minus ſibi pernicioſam, quàm turpẽ futurã, iubet ut ſeſe dedant in Cæſaris poteſtatẽ, & in cuſtodijs ſint, donec de cauſa cognoſceretur. Illi contrà arma expediunt, fit pugna, eaque acerrima. Frater totus in hoc erat, ut bombardarios, ignẽ iam machinæ admouẽtes, anteuerteret. quorum unus, ſtatim gladio in caput adacto collapſus eſt, & poſt dies aliquot, è uulnere perijt. Alij nihilo ſegnius dimicare, & à propugnatoribus omnem uim in fratrem conuertere, quẽ multis fruſtra petitũ ictibus, ob armaturam, quã ſub ueſte gerebat, tandem euertunt: ille ſubinde aſſurgere, ſubinde recidere, tãdem in pedes conſiſtere, frequenter quidem gladium rotare, ſed tamen

ægre ſalutem tueri. Multi interea lapidibus prætorianos (quia ex tenebris impunitatẽ ſperabãt) inceſſere, & cæcis iactibus nunc hunc, nũc illũ uulnerare, adeò ut degrandinatio lapidum, cohærentem adhuc quaſi cõfertis manibus pugnam diremerit: huius cædis cauſam dum defendere ſatago, & ob id Gandauum adeo, ubi tum temporis Cæſar uerſabatur, nec tamen ob aulicorum abſentiã quicquã proficere poſſem, interim dum illorũ aduentum præſtolor, adeo bibliothecã S. Petri, in monte Blandinio, ubi inueni antiquiſsimũ Horatiũ, uoluo ac reuoluo omnia. Annoto diligenter quicquid operæ precij mihi uidebatur. Perfunctis ijs laboribus, confero me ad Epiſcopũ Atrebatenſem, uirum & egregie eruditũ, & perq̃ humanũ, noſtriq; in primis ſtudioſum, ut qui in erudiẽdis ſuis germanis, meã quoq; operã adhiberi uoluerit. Cauſam fratris liquidè expono, poſtuloq; ut mihi ſua autoritate, in re æquiſsima, diploma abolitionis procuret, cuius principiũ ab officio prętorio, finis à neceſsitate profectus erat. Id fieri nõ poterat, niſi cõſulto Senatu Hagiẽſi, quẽ ut mihi promptiorem haberẽ, impetro cõmẽdatitias à D. Pratenſi pręfecto Hollãdiæ, incõparabili heroẽ, literarũ; literatorũq; uero patrono, quẽ ideò fidẽtius accedebã, quòd ut illũ antea in nulla re mihi difficilẽ ſenſiſſem, ita in miſerrima fortuna propitiũ omnino mihi futurum pollicebar. Neq; fruſtratus ſum uoto. Scripſit q̃ diligentiſsimè ad Senatũ Hagiẽſem. Nec tãti uiri poſtulata irrita fuere. Redditur reſponſum à Senatu Hag. ſatis benignum, uulgò id auiſamentũ, doctis atteſtatio uocatur, quo oſtendebant, cauſam fratris uenia, non pœna dignam eſſe. Tali fundamento ſalutis iacto, cætera, quæ ad tutelam fraterni capitis agenda

erant,

erāt, cōmisimus Nicolao Nicolai Grudio, homini inter homines omnium cādidissimo, uiro & industria efficaci; & fide summa, & pietate in omnes præsertim doctos incredibili, & ob uitę sinceritatē apud omnes ordines gratioso, & potētissimæ cuiusdā autoritatis. Hunc si cum priscis comparare uelis, Pomponiū Atticū iure appellabis. Adest illi peritia literarū eximia, fides, integritas, facilitas, humanitas summa, indefessa pro amicis cura. Solus (me hercle) uidetur uirtutē, sine ullo precio & gratuito adamare, bonus orator, melior poëta. Fratresq; habet in re poëtica nostro æuo doctissimos. Quorum alter est Adrianus Marius, alter Ioannes Secūdus, cuius opera nuper ad te misi. Is sibi statim adiunxit Cancellariū aurei uelleris Philippum Nigrum, uirum antea præter illustrem famam mihi incognitum, sed eum primo congressu tam pium, facilem, & humanum sensi, factisque item, & dictis tam benignum, & comem, ut gratias ipsas hominem finxisse mihi persuaserim. Phocionem uocauere Græci χρήστου, ob bonos suauesque mores cum integritate coniunctos. Has dotes uerè in isto uiro depræhendas. Istorum opera ita celeriter negotium ex sententia confectum est, ut literæ episcopi Atrebatensis, qui fratris causam summa intentione commendabat Senatui secretioris (ut nunc aiunt) consilij, propemodum serò uenerint: tam enim celeriter res confecta fuit, ut quosdam amicos, quorum opem statueram implorare, nullo modo conuenire potuerim. Visa est causa æquissima, & Nannij gratia etiam aliquid potuit, uidebanturque mihi illi proceres mundo testatum esse uoluisse in adiuuando Nannio, quantū literas & literatos amarent. Ne unus quidem doctus

suum patrocinium nobis subtraxit: Nam & Sceppe-rus uir insignis eruditionis & grandiloquentiæ, multum nobis in hoc negotio & fauit, & facilem se præbuit. Dices mihi, quur Franciscus à Burgundia, delitiæ tuæ, in hoc catalogo non attexitur? uir politissimæ dictionis, & multæ apud multos gratiæ. Cęsaris legationes illum abduxerãt, ea res obstitit quò minus eius eruditissima & præsentissima opera uti potuerim. In ea bibliotheca inueni uitas Horatij pluriariam conscriptas, sed indoctissimè, inter quas tamen una eximia fuit, quæ tametsi nullo titulo autorem suum præferebat, styli tamen genio satis declarabat, se unum ex libris Suetonij esse. Hanc cum suis mendis, nam multa inerant uitia, ut inueni, exhibebo, postea subijciam, quomodo quædam curari posse mihi uideantur.

Vita Horatij.

HORATIVS Flaccus Venusinus, patre (ut ipse tradit Libertino, & exactionum coactore, ut uere creditum est salsamentario, cum illi quidam in altercatione exprobrasset. Quoties ego uidi patrem tuum cubito emungentem? Bello Philippense excitus à M. Bruto imperatore tribunus militũ meruit, uictisq; partibus, uenia impetrata Scriptum quęstorium comparauit. Ac primò Mecœnati, deinde Augusto insinuatus: non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mecœnas quãtopere eum dilexit, satis monstratur illo Epigrammate, ubi inquit,

Ni te uisceribus meis Horati
Plus iam diligo* Tituin sodalem
*Minio uideas strigosiorem.

Sed multo magis extremis tali ad Augustũ elogio,

Hora ti

Horati Flacce, ut mei memor esto.

Augustus ei epistolarum officium obtulit, hoc ad Mecœnatem scripto significat. Antè ipse scribendis epistolis amicorũ sufficiebam, nunc occupatissimus & infirmus Horatium nostrũ à te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, & nos in scribendis epistolis iuuabit. ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suã ingerere desiit. Extant epistolæ, ex quibus argumenti gratia pauca subiecit. Sume tibi aliquid iuris apud me tanquam si uictor mihi fueris, rectè enim & non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse uolui, si per ualetudinem tuam fieri possit. Et rursus, Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimo quoq; nostro audire, nam incidit, ut illo coram fieret à me tui mentio. neq; si tu superbus amicitiam nostram spreuisti, ideò nos quoq; * ἀντιπερφανοῦμεν. Præterea sæpe inter alios iocos, purissimum pœnæ, & homuncionem lepidissimum appellat, unaq; & altera liberalitate locupletauit. Scripta quidem eius usqueadeò probauit, mansuraq; perpetuò, * ut non modò seculare carmen componendum iniunxerit, sed & Vindelicam uictoriam Tiberij Drusiq; priuignorum. Eumque coëgerit propter hoc tribus carminum libris ex longo interuallo quartum addere. Post sermones quoq; lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: Irasci me tibi scito, quòd non in plerisq; eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. an uereris, ne apud posteros tibi infame sit, quòd uidearis familiaris nobis esse? Expressitq; elogium, cuius initium est,

Cum tot sustineas, & tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

Legibus emendes:in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora Cæsar.

Itē Horatius habitu corporis breuis fuit,atq;obesus, qualis à seipso & in Satyris describitur,& ab Augusto hac epistola, Protulit ad me Onysius libellum tuū quē ego ut* accusantē,quantuluscunq; est, boni consulo. Vereri autem mihi uideris, ne maiores libelli tui sint,q̃ ipse es,sed si tibi statura deest unde est,Itaq; licebit in sextariolo scribas,quum circuitus uoluminis tui sit *ὀγκωδέστατος,sicut est uentriculi tui. Ad res Venereas intemperantior traditur. Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita,ut quocunq; respexisset, ibi ei imago coitus referretur. Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini, domusq; eius ostenditur circa Tiburtini luculum. Venerunt in manus & elegi sub titulo eius,& epistola prosa oratione,quasi commendans se Mecœnati, sed utraq; falsa puto. Nam elegi uulgares,epistola etiā obscura,quo uitio minimè tenebatur. Natus est sexto Idus Decemb. Lucio Cotta,& Lucio Torquato Consulibus. Decesit quinto calendas Decembres, C. Mario Censorino, & Caio Asinio Gallo Consulibus, post nonum & quinquagesimum annum, hærede Augusto palam nuncupato, cum urgente ui ualetudinis non sufficeret ad obsignandas Testamenti tabulas. Humatus & conditus est extremis Aesquilijs, iuxta Mecœnatis tumulum. Hactenus Suetonius. Mutilum esse epigramma Mecœnatis de Horatio,(cum uersus sint Phaleucij)nemo non sentit,& quia nulla uestigia literarum relicta sunt, non ausim lacunas temeraria diuinatione implere. Sequitur deinde,

Sed multò magis*extremis,tali ad Augustum elo

gio

gio, Horati Flacce, ut mei memor esto.

Videtur hîc aliquid deesse, ut sic legas: Sed multò magis extremis uerbis, uel multò magis in extremis: tali ad Augustum elogio Horati, Flacce mei memor esto. Ista est extrema obtestatio testamenta condentium uel morientium ad eos quos charos habent. Tale ferè quiddam inuenies & in Testamento Cuspidij. Et rursus, Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimo cognoscere, puto legendum Septimio, qui Horatio perquàm familiaris fuit, ut ex illo carmine patet. Septimi Gades aditure mecum. Deinde, Neque si tu superbus amicitiam nostram spreuisti: ideo nos quoque αὐτηρεφανοῦμεν, credo ueram uocem esse ἀντ' ὑπερηφανοῦμεν, hoc est, uicissim superbimus. Postea, Scripta quidem eius usqueadeò probauit, mensuraq; perpetuò, deest uox credidit, aut aliquid simile. Vocem item Horatius quæ uidetur nouam uitam promittere, eradendam puto, nouum enim caput est, non noua uita. Sequitur deinde, Pertulit ad me Onysius. Videat diligentior lector, num pro Onysio Dionysium uelit subijci. Rursus, Quem ego ut accusantem, quantulumcũq; est, boni consulo. Nescio an ita scribi oporteat, Quẽ ego (ut non accusem breuitatẽ) quantuluscũq; est, boni consulo. Postremò, uox illa ὀτηνωαυτατος cõmutanda uidetur in ὀγκωδέστατος, ut tumor libelli ad aqualiculũ Horatij alludat. Iã quod omissum est, præterea sæpe inter alios iocos purissimum pœnæ. Persuadeo mihi legẽdũ pene, genitali scilicet mẽbro, antiphrasticω̃s enim eum libidinosum dicit. Quod autem hæc uita sit à Suetonio conscripta, ut omittã indolem tractandi, dictionisq; naturam, satis pro testimonio est ipse Porphyrio, cuius hæc uerba inuenias

BIBLIOTECA SEVILLA

in epiſtola ad Auguſtum,

Apparet hunc librum, ut ſuprà diximus, hortatu Cæſaris ſcriptum, cuius rei etiam Suetonius autor eſt. Nā apud eũ epiſtola inuenitur Auguſti increpantis Horatium, quòd non ad ſe quoq; plurima ſcribat.

Quid ſint Manubiæ. Ode ſecunda, libri primi.

Iam ſatis terræ niuis, atq; diræ
Grandinis miſit pater, & rubenti
Dextera ſacras iaculatus arces,
Terruit urbem.

Acronis uerba, in omnibus exēplaribus impreſsis ad iſtum modum ſe habent: Omnes manubię albę & nigræ eſſe dicuntur, Iouis nigra & ſanguinea. Mutilata omnino & corrupta ſententia. Nos eam integritati ex iſto uetuſto codice reſtituemus. Omnes manubiæ albæ & nigræ Palladis eſſe dicuntur. Iouis rubræ & ſanguineæ. Obiter annotandum, manubias fulmen dici Hetruſcorum lingua, idq; pro ratione numinum, à quibus mittitur, diuerſum colorem accipere. Seruius hos deos fulminatores enumerat, Iouem, Vulcanum, Mineruam. Ab alijs etiam Summanus additur, qui ſummus eſt manium. Apud Virgilium Pallas non contenta ſuo fulmine, Iouis ignem (quò magis ſæuiret) eiaculatur. Ipſum carmen tale eſt,

Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Vnde colligimus, deos nunc ſuis, nunc alienis fulminibus uti. Seneca lib. ſecundo naturalium Quæſtionum, capite 41. Ioui attribuit tres manubias, quarum prima monet & placata eſt, & ipſius Iouis conſilio mittitur. Secundam quidem mittit Iupiter, ſed ex

consilij sententia, duodecim enim deos aduocat, quæ prodest quidem, sed non impunè. Tertiam manubiam idem mittit Iupiter, sed adhibitis in consilium dijs, quos superiores & inuolutos uocant, quæ uastat & includit, & iniquè mutat statum priuatum & publicum quem inuenit. Autor est Asconius Pædianus in tertio contra Verrem, Spolia quæsita de uiuo hoste nobili per deditionem, ueteres manubias dixisse. & erat imperatorum hæc præda, ex qua quod uellent, facerent. Aulus Gell. libro 13. cap. 23. Mannbias esse uult, pecuniam uel ex hoste captam, uel ex præda uendita redactam. Suetonius contrà, simpliciter pro qualicunq; præda usurpare uidetur, nec ab hoste solùm, sed etiam à ciue petita. Serò, inquit, ad manubias conuersus est, cum de confiscationibus nullo iure subnixis mentionē faceret. Et quanquam apud Gelliū quidā existimat manubias dictas, quòd manu capiantur: ego tamen arbitror à duabus uocibus eius etymon coalescere, à manu & ui, uel à Græca βία, ut hybridam dictionem faciamus.

Histeron Proteron, mutandum in Zelotypoteron. Carminum libro primo, Ode octaua, ad Lydiam, Erotice.

Verba hæc sunt Acronis, in uulgatis exemplaribus perquàm corrupta. Nos pauca è multis annotabimus, quia in animo est, semel totum Acronem edere. In Lidyam dicit, uulgaris formæ mulierem, & sibi aliquando dilectam. quur ita Sybarim diligat iuuenem, ut eum ab omnibus officijs amore sui desistere fecerit, intermissa exercitatione campestri, & sic apud eum lateat, sicut apud uirgines Lycomedis Achillem

chillē ferūt.quod per histerō proterō in riualē dicit. Vetus exemplar, quod zelotypoterō in riualē dicit.

Ode decima.Hymnus Mercurio.Nam addo titulos, quos etiam illic inueni.

Te boues olim nisi reddidisses
Per dolum amatas puerum minaci
Voce dum terret, uiduus pharetra
Risit Apollo.

Acron. Sēsus est, abegisti boues Apollini pascenti pecus Admeti regis, & quum tibi minaretur sagitta, nisi eas reddidisses: uolēti proferre telum pharetra, præstigiatam ademisti. Vetus exemplar, uolenti telum proferre è pharetra, præstigiatura ademisti.

Ode duodecima, Prosphonetice. Hymnus De laudibus deorum & hominum. Tetracωlos.

Prælijs audax neq; te silebo
Liber, & sæuis inimica uirgo
Belluis, nec te metuende certa
Phœbe sagitta.

Acron. Apollinē dicit sagitta metuēdum propter Amphionem, qui cum filijs peremptus est. Nā Apollini & Dianę certę & ineuitabiles ad feriendum sunt sagittæ. Vetus. Propter Nioben, quæ cum filijs interempta est, nam Apollini & Dianæ certæ & ineuitabiles ad feriendum sagittæ.

Ode decima tertia ad Lydiam, Erotice.

Non si me audias
Speres perpetuum dulcia barbare
Lædentem oscula quæ Venus

Quinta

Quinta parte sui nectaris imbuit.

Acron. Quinta parte sui nectaris imbuit, id est, luxuria sui amoris repleuit. Quis hoc credat esse Acronis? Audi nunc Blandinium codicem? Quinta parte sui nectaris imbuit eleganter, quia in quinq; partes, amoris fructus esse partitus dicitur. Visu, alloquio, tactu, osculo, concubitu, Vnde & Terentianũ illud: Tamen extrema linea amare, haud nihil est.

Ode decimanona, Erotice.

Hîc mihi uiuum cespitem, hîc
Verbenas pueri ponite, thuraq;
Bimi cum patera meri.

Acron. Dicit autem, se amore Veneris & delicijs occupatum, scribere bella non posse. plura non habent uulgata exemplaria. Blandinius codex pulcherrimam coronidem addit. Herbas sacras, id est, uerbenas. ut est, Verbenas adole pingues & mascula thura. &, Ex ara sume uerbenas tibi. Bene autem uerbenas, cespitem, & thus, Veneri promittit, quæ non placatur sanguine. Virgilius,
Haud equidem tali me dignor honore. Item,
Centumq; Sabæo
Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.

Ode uigesima.

Datus in theatro
Quum tibi plausus
Chare Mecœnas eques, ut paterni
Fluminis ripæ simul & iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Acrõ, Ordo est, Chare Mecœnas eques potabis uile Sabinum

Sabinum modicis cantharis, quod ego ipse leui con ditum Græca testa, quum datus est tibi plausus in theatro, ut ripæ fluminis paterni, simul & iocosa imago Vaticani montis redderet tibi laudes. Post ista uerba hæc quoq; adduntur in scripto exemplari. Tantus enim fuit plausus, ut ripæ fluminis, monsq; Vaticanus per Echo resonarent.

Ode uigesima septima.

Non erubescendis adurit ignibus,
Ingenuoq; semper
Amore peccas. Quicquid habes age
Depone tutis auribus.

Acron, Ingenuoq; semper a.p. impudendo non erubescendo, laudandoq; electione uel iudicio. Nulla hîc integritas sensus, optimè igitur Blandinius codex. Ingenuo, id est nobili, laudandoq; electionem cogit illum fateri quam diligit.

Ode tricesima quinta. Proseutice.

O' diua gratum quæ regis Antium.

Acron, Apud Antium autem est Fortunæ templum famosissimum, multorum etiam principum donis ornatum. Vnde etiam ciuitas Fortunæ ipsius tutela dicta est. Blandinius codex plenius & purioribus uerbis sententiam absoluit: Apud Antium Fortunæ templum est, multis donis ornatum, unde ciuitas ipsius tutelæ addicta subsistit.

Libro tertio, Ode tertia.

Dum longus inter sæuiat Ilion
Romamq; pontus, qualibet exules
In parte regnant beati.

Acron, Tolerabilius se ferre confirmat, ut longo

spatio

ſpàtio maris interiecto Romę regnent potius Romanorum nepotes, quàm ut illo fruantur imperio. Nihil hîc integri. Sic uetus, Romæ regnent potius Romanorum nepotes, quàm ut Ilio ſeruetur imperiũ. Ego autem hoc addo, legendum eſſe, Romæ regnent potius Romani eorum nepotes. In reliquis cum uetuſto codice conſentio. Ibidem,

Qua parte debacchentur ignes,

Ceraumenen dixit inhabitabilem. Rectè Blandinium uolumen, Cecaumenen dixit inhabitabilem.

Ode quarta.

Nec peredit
Impoſitum celer ignis Aethnam.

Acron. Aethnam montem Siciliæ Encelado ſuperpoſitum, quem ad pœnæ perpetuitatem ſemper ardere commemorat. Accommodatius ad Horatianos uerſus codex uetuſtus, Aethna mons eſt Siciliæ Encelado ſuperpoſitus, quem ad pœnæ perpetuitatem non perardere commemorat.

Ode ſexta.

Delicta maiorum immeritus lues.

Infinita prætermitto, ut tamen ſpecimen exhibeam, quàm uulgò corruptis exemplaribus utamur, libet in hac ode omnia excutere. Acron. Non cultu deorum Romam creuiſſe refert, & ſumpſiſſe principium à Deorum cultu, eandem ſuadet felicitatem debere uſq; ad exitum cuſtodire. Lego, ſed citra ſuffragia codicum, eodem ſuadet, nimirum cultu deorum, felicitatem debere uſque ad exitum cuſtodiri. Hinc omne principium. hoc ex tradita perſuaſione ſumptum eſt, qua aiunt pœnas in poſteros expertes ſæpe differri, quas maiores effugerunt. arbitror de-

esse uocem culpæ, ut legas, qua aiunt pœnas in posteros culpæ expertes sæpe differri. sed & hoc quoq; citra attestationem ueterum codicum. Sequitur, Quia ante Crassum, post Decium Saxam. Quid rectius? ex historijs scrutandum, quæ mihi hoc tempore ad manus non aderant. Occupatis enim Ciuili bello Romanis, data est occasio hostibus commouendi bella. Vetus, moliendi bella. Quidam uolunt, Augustum tangi his uersibus, qui alienam coniugem tulerit, & genus bonum sanguinis patris alieni coitus admixtione polluerit. Vetus, Genus, id est, bonũ paris sanguinis, alieni coitus admixtione pollutum. Vah, quãto hoc est purius & sanius? Sed pergamus ad cætera.

Significat autem per hoc instituí meliores saltus. Vetus, significat per hoc institui molliores saltatus. Rursus, Impermissa, interlassata gaudia, uoluptates. Vetus, Impermissa, inconcessa &c. Non his orta parentibus, tanquam non legitimis nuptijs fuerint, stultè id & prauè. Vetus integerrimè, Tanquam legitimis conceptæ nuptijs fuerint. Rursus, Tulit nos peiores. Nequitiam parentum dixit augeri in posteros. Vet. per posteros. Neutrum improbo. Mox daturos nos, scilicet, nos allaturos peiores filios. Vetus habet uitiosiores.

Ode uigesima nona.
Ad Mecœnatem, Prosphonetice,

Iam clarus occultum Andromadæ pater.

Acron. Andromadæ pater, Cephius Aethiopum rex Zethius qui inter sydera collocatus dicitur proximus Orioni. Vetus, Andromadæ pater, Cepheus Aethiopum rex, qui inter sydera collocatus dicitur proximus Orioni.

Libro

Libro quarto, Ode quinta.

Hinc ad uina lætus, & alteris
Te mensis adhibet deûm.

Acron. Hinc ad uina redit lætus, à labore ad conuiuia, & alteris te mensis adhibet deûm. Hic pulcherrima sententia deest in impressis codicibus, Antiquorum consuetudo fuit, ut sublata prima mensa, poneretur secunda, atq; in ea positis pomis, infusoq; uino libaretur dijs.

Ode decima tertia.

Felix post Cynaram, notasq; & artium
Gratarum facies.

Acron. Probata & artifex. nihil inuenies præterea glossematis, in hunc locum. Vetustus codex hoc quoq; adiungit, Artium gratarum facies dicitur illa, quæ motu oculorum, superciliorum, ceruicis placet. Deinde hi uersus, qui uulgò sic leguntur, Possent ut iuuenes uisere, Multò non sine risu delapsam in cineres. Antiquus codex habet, dilapsam in cineres, quod & elegantius & rectius puto. Illud enim dilabitur, quod per partes disparet.

Ode decima quarta.

Vindelici didicere nuper
Quid Marte posses, milite nam tuo
Drusus Gelonos implacidum genus
Brennosq; ueloces, & arces
Alpibus impositas tremendis,

Longè aliter scriptus liber. Nā pro Gelonos habet Genaunos, Additū in margine, esse eos Galliæ populos, & pro Brennos, Bremos. Videat ergo diligens lector, num pro Genaunos legendum sit Genabos. Nam Geloni inter Alpinas gentes, Gallos, & Germa

nos nullum locum habere possunt. Non enim res in Scythia aut Thracia gesta est. Ibidem,

Sic tauriformis uoluitur Aufidus,
Qui regna Dauni perfluit Appuli. Vetus,
Qui regna Dauni præfluit Appuli. In quem locum uulgata Acronis nomine sic habent, Omnium famosorum fluminum uultus cum cornibus finguntur, ideo tauriformis propter impetus & mugitus aquarũ. Longè aliter uetus, Tauriformis, tauri formam habens. ideò autem flumina cum cornibus pinguntur, quoniã mugitum habẽt ueluti boues, ideoq; eorum cornua harundinibus coronata perhibentur, quoniã eorum ripæ harundinetis præfiguntur. Ibidem,

Nam tibi quo die
Portus Alexandria supplex
Et uacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus.

Hæc uerba in omnibus exẽplaribus desunt. Quia post quindecim annos, quàm Augustus Alexandriã, iste uicit Vindelicos. Iam in Epode secunda, nihil habet scriptus codex cum impressis commune. Adderem hîc quoq;, nisi & longum esset, & integram Acronis editionem pararemus.

Epode tertia.

Edat cicutis allium nocentius.

Acron. Edat autem dicendum potius quàm edit, quoniã sic declinatur, Edo, es, est; deinde modo optatiuo, utinam edam, edas, edat. Vetus Edit potius dicendum, quàm edat. Antiqui enim dicebant, utinam edim, edis, edit, edimus, editis, edint. Hactenus ille. Videtur autem, edim, dictum esse, eâdem forma, qua

qua uelim, uelis, uelit, & faxim, is, it, & in multis olim uerbis hanc fuisse speciem declinandi deprǣhendere licet.

Epode decima septima.

Defixa cælo deuocare sydera. Antiq. refixa. Perambulabis astro sydus aureũ. Antiq. astra sydus aureum. Neq; in sepulchris pauperum impudens anus. Antiq. prudens anus, & adiunctum in margine, id est docta, scilicet, ut negetur perita esse feralium magicarum. Sagæ autem eiusmodi quæ cadauerum partibus instruunt suam officinam, à sepulchris dicuntur Græce τυμβάδες.

Telephus & Peleus quales fuerint. Ex arte Poëtica Horatij.

Si uis me flere, dolendum est
Primùm ipsi tibi, tunc tua me infortunia lædent,
Telephe uel Peleũ, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo.

Telephus (inquit ille, qui hîc personam Acronis gerit) & Peleus, hi ambo diuites fuerunt, & omnibus suis bonis consumptis, ad tantam inopiam deuenerunt, ut exules facti mendicando sibi undecunq; uictum conquirerent. Audi nunc quid uera luscinia canat. Peleus pater Achillis, ipse filius Aeaci duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre & matre, Phocum, ex patre tantum, sed natum Dea marina Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde furijs exagitatus & exilio damnatus est. Tandem receptus hospitio, à Ceice filio Solis à cæde expiatur. Hactenus ille. Hos reges Euripides in scena pannosos mendicosque exhibuit. Vnde ab Aristophane in Ranis per

ludibrium uocatur πἰθηκοποιὸς καὶ ῥακιοσυρραπτάδης. Mādata hîc intelligit, partes alicui personæ à poëta commissas, ut eos affectus gestusq; exhibeat, quos ille uoluit.

Intererit multum, Dauúsne loquatur, herúsne.
Intererit multum, diuúsne loquatur, an heros.
Intererit multum, diuésne loquatur, an Hirus.

Cum tot diuersitates lectionum in antiquis codicibus inuenirem, non putaui me omnino nugas agere, si illas oculis subiecissem, quarum prima distinctione antitheseos ualde est commendabilis. Secunda discrimen adfert, sed in rebus non longa dissimilitudine à seinuicem abiunctis. Ita enim quidam diuisiones inire solent, ut homines discriminarent in mortales, & heroas. Immortales, in diuos, quos alij dæmones uocant, & in deos. Tertia rursus eandem commendationem antitheseos habet. Sequitur,
Sit Medea ferox inuictaq;, flebilis Ino.

Acron. Ino flebilis propter amissionem filiorum, Athamas enim maritus unum persecutus, occidit. Alterum dum sequitur, cecidit in mare, quorum exitum flet. Copiosius illa in uetusto codice, Ino uxor Athamantis, & ex eo mater duorum filiorum, Learchi & Melicertæ. Athamas de uenatione rediens, in furorem uersus, quum uidisset uxorem cum duobus liberis, putans se leænam cum duobus catulis uidere, irruit in eam, & unum de pueris rapiens discerpsit. Illa autem cum altero fugiens, se in mare præcipitauit. Cætera conueniunt, quod ad hunc locum attinet, cum uulgatis.

Quid actor & autor differant, & de officio chori.

Actoris partes chorus officiumq; uirile

Defen

Defendat, neu quid medios intercinat actus. &c.

Habet uetus codex, autoris partes, quod rectum non puto. Nā tametſi in ueteri comœdia ſæpius chorus indicet, maximè in parabaſibus, quid ſibi poëta impetratum uelit à populo, tamē puto Horatium intelligere, Chorum debere idem argumentum tractare cum cæteris histrionibus, & aliquam perſonam ſuſtinere. Quod ab Aeſchylo, Euripide, & Sophocle bene obſeruatum eſt. nec diſceſsit ab hac lege Seneca tragicus in Troade. In Agamemnone uerò, & Octauia, & Hercule Aetheo, ad dimidium neglexit. Partim enim chorus per ſe cantat, non admixtis ullis colloquijs aliarum perſonarum, partim dialogum confabulatione abſoluit. In cæteris uerò omnibus omnino repudiauit.

De noua & minime uulgari Beati ſignificatione.

Si uerò eſt, unctum qui recte ponere poſsit,
Reſpondere leui pro paupere, & eripere atris
Litibus implicitum, mirabor ſi ſciat inter
Noſcere mendacem, uerumq; beatus amicum.

Quid hoc loco ſit beatus, nulli interpretes admonent, & quaſi rem facilem & obuiam conniuentibus oculis tranſmittunt. quum hîc abſtruſa quædam, ſed tamen elegantiſsima ſignificatio iſtius uocabuli, totum hunc locum obſcuritatibus inuoluat. Non enim hîc beatus eſt, cui fortuna fauet, aut qui diues eſt, ut aliquando capitur, ſed cum quo bene agitur, quòd ob ſtuporem ſuas aduerſitates & mala non intelligat. Ita quoque à Terentio dictum eſt in Adelphis,

Derides? fortunatus qui iſto animo ſies.

Et rurſus in epiſtola Auli Cecinnæ ad Ciceronem, Nemo noſtrorum eſt, opinor, quin uota uictoriç ſuç fecerit. nemo, quin etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipſo tempore, ut quàm primùm Cæſar ſuperaretur, optarit. hoc ſi non cogitat, omnibus in rebus felix eſt: ſi ſcit & perſuaſus eſt, quid iraſcitur ei, qui aliquid ſcripſit cõtra uoluntatem ſuam?

Eſt autem charientiſmus, qui ſub ſpecie quaſi gratulationis, alterius ſtuporem carpit. Sed redeamus ad ſuperiora.

Quid ſit Morata fabula.

Ita enim interpolata memoria iubet.
Reſpicere exemplar uitæ morumq; iubebo
Doctũ imitatorẽ, &* uiuas hinc ducere uoces *ueras
Interdum ſpecioſa * locis, morataq; recte *iocis
Fabula nullius Veneris ſine pondere & arte
Valdius oblectat populum, meliusq; moratur,
Quàm uerſus inopes rerum, nugæq; canoræ.

Ridicula ſunt & ſtulta quæ ſub nomine Acronis hic aſcribuntur. Neq; quicquam melius, imò planè eadem in ueteri exemplari. Dicam igitur paucis, quid ſit morata fabula. Mores hic nihil aliud ſignificant quàm ingenia, indoles, & ſtudia perſonarum, quæ à Græcis ἤθη dicuntur. ſi quis igitur argumentum adferat non elaborata nec elegãti dictione, ſed plebeia & uulgari, modò illic militis iactantia, ſenis περιαυτολογία, meretricis inſidioſa blandiloquẽtia, aulicorum fumi, ruſticorum aſperitates, aliarumq; perſonarum dicta factaq; pro eorum natura rectè repræſententur, magis illam fabulam placituram, quàm carmina elaborata, nullis rebus, aut imitatione morum inſtructa.

Ad

Ad præpositio, & At coniunctio, olim ijsdem literis scribebantur.

Ex Sermonum libro, Satyra prima.

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
*Quid si cõminuas uilẽ redigatur ad assem. *quòd
*At ni id fit, qd habet pulchri cõstructus aceru⁹? *at

Vetus codex nihil nos in Sermonibus adiuuat: Nam præter ipsa carmina Horatij nihil habet. Olim autem, Ad præpositio, & At coniunctio ijsdem literis scribebantur, ut Quod relatiuum & Quot numerale. Postea grammatici, ut discrimen facerent, alterum per d, alterum per t, cœperunt exarare. Ego autem hos uersus in hoc dialogismo sic intelligo. Postquàm damnasset Horatius, qui pecuniam suam terræ infodiunt, per antipophorã subiectum est ab aduersario, infodiendos esse thesauros. nam si comminuas, tandem summam ad nihilum recidere. Replicat Horatius, At si ut non diminuas, ab omni usu arces pecuniam, quid tandem boni habebit cumulus ille congestitius pecuniarum?

De Dimenso seruorum.

Milia frumenti tua triuerit area centum,
Non tuus hoc capiet uenter plus, quàm meus, ut si
Reticulũ panis uenales inter *onusto *honusto
Fortè uehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit.

Libuit hîc rem exiguam paucis uerbis annotare, sed tamen talem, quæ ignorari non debeat. Qui uiaticum inter uenalitios seruos gestant, ideò non plus in alimentum accipiunt, quàm cæteri, quia serui ex dimenso uiuebant, & σιτόμετρον illud singulis æqua

les portiones tribuebat. Videmus igitur, quàm concinnè à poëta ista comparatio adducta sit.

Quales Tyndarides.

At hunc liberta securi
Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

Tyndaridas appellauit mariticidas, quòd Tyndari filię, Helena Deiphobũ, Clitemnestra Agamemnonem occiderint. Atqui illud nos malè habet, quòd genitiuus Tyndaridarũ descẽdit à patronymico masculino Tyndarides. Nã Tyndaris habet in eo casu Tyndaridum, nisi fortasse à Tyndarida Tyndaridę, genitiuum pluralem Tyndaridarum deducere uelimus, ut accusatiuus in nominatiuum mutetur, quemadmodum æther, ætheris, ætheri, æthera, inde facimus æthera, ætheræ. Aut quia masculum opus perfecere in occidendis maritis. Quasi de uiris mentionẽ faceret, Tyndaridarum genitiuo uti maluit, quàm Tyndaridum. Hoc obiter admonẽdum est, eum qui à liberta ita mactatus est, in quibusdam libris Humidium, in quibusdam Vuidium appellari per ἀντίφρασιν, cum nihil eo fuerit siccius.

Solum auarum sua uitia amare.

Illuc unde abij, redeo, nemo ut sit auarus
Se probet, at potius laudet diuersa sequentes.

Locus iste mirè confragosus, sed aliquid subsidij est à Porphyrione, cuius hæc sunt uerba. Ad sermonis sui sensum quem inchoauerat recurrit, quum cœperit antè dicere, nullum hominum statu rerum suarum gaudere, & laudare diuersa, à quibus dissentire tamen auarum ait, qui proposito suo gaudet solus. Hæc autem admiratio pronunciantis non ad illud

pertinet

pertinet, quòd auarus se probet, sed quòd nemo amplius. Secunda ista sententia cum priore collidit, ac nescio an sit Acronis, superior certè rem ex fide tractat. Repetit enim Horatius, quæ in principio carminis proposuerat,

Quî fit Mecœnas? ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors obiecerit, illa
Contentus uiuat? laudet diuersa sequentes?

Sed quomodo hanc regreßionem ex uerbis istis cōficiamus, non uideo, Nemo ut sit auarus. Inueniuntur exēplaria, quæ habent, Nemón' ut auarus: quod iste siue Porphyrio, siue alius quispiam est, uidetur agnouisse, quum dicat, hæc autem admiratio pronūciantis. &c. Ergo subaudiendum est, mirum neminē se laudare, ut auarus se laudat, de quò suprà dixit,

Populus me sibilat, at mihi plaudo.

Quòd si mihi ulla exēplaria suffragarentur, libenter ad istum modum legerem,

Illuc unde abij redeo, quur nemo ut auarus
Se probet, ac potius laudet diuersa sequentes.

Id si reciperemus, sermo careret omni molestia, quę certè iam non mediocris obstrepit. Volumus tamen rem in suspenso esse, nec fidem adhiberi nostris coniecturis, nisi autoritate ueterum codicum præsertim hoc in loco fulciantur.

Hi tituli Magni & Maximi quo fonte profluxerint. Satyra secunda.

Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.

Multæ sunt orationes, quę habent uim naturamq; aduerbiorum, ac propemodum interiectionum. Præ-

ter

ter enim affectum quendam nihil significant, hoc tantummodo à specie interiectionum diuersę, quód uoces sint artificiales, non naturales & inconditę. E' multis autem quæ nunc occurrunt, paucas subiiciam, ut, sodes, quód est blandientis. apage sis, auer santis. quid malum? detestantis. amabo, & amabo te, & amabimus te, blandientis. Io Bacche, afflati. Io triumphe, exultantis. Ita in hoc loco Macte est gratulantis & approbantis alienam uirtutem. Sic quoque Virgilius de Ascanio supra ætatis conditionem fortia patrante,

Macte noua uirtute puer, sic itur ad astra.

Itidem & Liuius Decadis primæ libro quarto, Tum Dictator Macte uirtute, inquit, Seruili esto, liberata republica. Atque ex hoc macte & hac solennitate gratulandi, puto illas appellationes esse profectas, ut Romani quosdam Magnos, quosdam Maximos nuncuparent.

Peruidere insolenti significatione dictum.

Egomet mi ignosco Meuius inquit,
Stultus & improbus hic amor est, dignusq; notari.
Quum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum uitijs tam cernis acutum?

Notatur his uersibus philautia, quæ ad sua uitia cęcutit, aliena perspicacissimè intuetur. De sententia mihi cum omnibus interpretibus ferè conuenit, in uerbis à plerisque dissideo. Non enim peruidere hîc idem est quod perspicere, sed parum uidere, & cæcutire. quale est apud Græcos παραβλέπειν, quũ acies oculorum sine animaduertentia rei uisæ præterlabitur. Per, certè in quibusdam compositis ἐλάττωσιν significat

significat, ut perdo, pereo, perfidus. Adiunctæ autem sunt multæ αἰτιολογίαι, quur parum uideat. primum, quia lippus. deinde, quia oculos collyrio inunctos habeat. Reliqua deinde per antithesim opponuntur.

De malignis uirtutum interpretationibus. Sequitur paulo post.

Syncerum cupimus uas incrustare, probus quis
Nobiscum uiuit, multum demissus homo, illi
Tardo cognomen pingui damus.

In hunc locum ista sunt Acronis uerba, Illum qui pinguis est, tardum appellamus, naturam uertentes in uitium, pro pingui, tardo. Pinguedo enim pregrauat & tardos facit. Nec Porphyrio ab ista interpretatione discedit, illi (inquiens) pingui, tardo cognomen damus. Ego hos uersus ita legendos arbitror.

Syncerum cupimus uas incrustare, probus quis
Nobiscum uiuit, multùm demissus homo ille est.

Certè in quibusdam exemplaribus inuenitur, multùm demissus homo illi &. Magna autem uicinitas est, inter Et coniunctionem, atque Est uerbum. Vt sit sensus, Probus & modestus qui nobiscum uiuit, statim nobis est & habetur pro demisso, & minimè erecto atque alacri. Deinde eum qui tardus est, & non præferuidæ naturæ, sed lenti & cunctabundi ingenij, pinguem appellamus, hoc est, hebetem & ignauum. Plus enim conuitij est in pingui, quàm in tardo, & quia in peius omnia amicorum indoles interpretantur, debet etiam hîc (quod in cæteris factum est) id quod leuius est, in grauius commutari. Ne quis me audacem uocet, quòd à tantis uiris dissentiam, sciat me magnopere dubitare, num ista

uerba

Iudæos inualuerit, non statim sequitur, idem obseruatum fuisse ab ethnicis hominibus. Nam tametsi uerum est, in quibusdam rebus eorum mores consensisse, in plurimis tamen in infinitum dissentiunt: Certè olim insignem fuisse apud gentiles pietatem in hospitibus excipiendis uel inde patet, quòd honestum sit habitum, si filiæ regum hospites in balneis lauarent, ut non uno in loco apud Homerum inuenias. Ego quicquid eius rei est, in medio relinquo. Certum est, hospitem conuiuis præbuisse aquã, siue ad diluendum uinum, siue ad lotionem uel manuum uel pedum, pro certo à me constitui non potest, ueruntamẽ ab ista notatione officij hospes isto in loco describitur. nec abludit quod postea subiicit libro Sermonum secundo, Satyra 2.

Nec sic ut simplex Neuius unctam
Conuiuis præbebit aquam, uitiũ hoc quoq; magnũ.

Seuerus Sulpitius in uita D. Martini, scribit eũ aquam manibus hospiti præbuisse, siue ex communi consuetudine, siue peculiari quadam humanitate, ad liquidum sanè diiudicari non potest.

Nymphas olim dictas esse Lymphas.
Libro Sermonum primo, Satyra quinta.

Postera tempestas melior, uia peior adusque
Bari mœnia piscosi, dehinc Gnatia Lymphis
Iratis extructa dedit risusq; iocosq;.

Mirum uideri posset, quur Horatius tam audaci Metonymia sine necessitate uti uoluit, ut Lymphas dixerit pro nymphis. Nam ut pronum est, in transnominationibus Martem pro bello, Vulcanum pro igne, Cererem pro frumento, Bacchum pro uino appellare: ita uicissim non solùm arduum, sed improbi

conatus est Cererem frumenti, Bacchum uini, Martem belli nomine salutare. Cæterùm nulla istic Metonymia, simplex locutio est sine omni figura. Quas enim nunc Nymphas dicimus, Græci Naiadas, uetustas olim appellauit Lymphas. Vnde etiámnum lymphati, lympharum nomine agitati. Vt apud Apuleiũ laruatus, laruarum furijs incitatus. Fidem facit nostris dictis M. Varro de re rustica, lib. primo, cap. primo, ubi omnes deos, studium quibus arua tueri, religiosa nomenclatura inuocat, Iouem & Tellurem, Solem & Lunam, Cererem & Liberum, Robigum & Floram, Mineruam & Venerem, Lympham & bonum Ventum. Quanquam ibi Euentum legendum opinor. Subiũgit enim, Quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura. Sine successu & bono euentu frustratio, non cultura. Boni euentus simulacrum Romæ fuisse, quod dextra pateram, sinistra spicam ac papauer teneret, autor est Plinius libro 33, cap. 8.

Quid sit Obire sua prædia.

Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano uectari rura caballo,
Sed quod eram narro.

Acron hunc locum ita interpretatur. Ordo est, Non ego narro, me circum rura uectari caballo Satureiano. Satureiani fundi sunt in Apuleia fertiles, & equorum nobilium genitores. Nec Porphyrio plura aut meliora. Satureiani, inquit, fundi nomine in Apuleia illis temporibus fuisse dicuntur satis ampli & nobiles, per quod appulum equum significat. Vt de Acrone dubito, num hæc eius uerba sint: ita extra controuersiam puto, ista non Porphyrionis, sed

impostoris esse. Mens autem poëtæ, quæ à neutro satis explicatur, hæc est, Respondeo me non esse diuitem, nec mihi opus esse equo, ut mea iugera obeã & circumuisam. Nam quibus tam amplæ possessiones sunt, ut pedibus eas circũerrare nequeant, equo ad id uti solent. Ea forma quoque dictum est à satyrographo, Quantum non miluus oberret. Postremò existimo, hìc esse uel Antiptosin, ut sit Satureiano pro Satureiana. puto enim ad rura id epitheti referẽdum esse, aut certè olim scriptum fuisse Satureianã breui syllaba per pẽtimimerim producta, quod sciolus non ferens, casum mutauit. Indicat enim poëta, se nec bona, nec magna latifundia habere, qualia sunt Satureiana, ut ea inuisendo ob amplitudinem equo circumuectari oporteat.

Mox ibidem. Quid sit Curtus.

Nunc mihi curto
Ire licet mulo, uel si lubet usq; Tarentum,
Mãtica cui lũbos onere hulceret atq; eques armos,

Quid sit curtus mulus, ab interpretibus non indicatur. Nec certè est quod uulgò existimant, Horatiũ curtum eum intelligere mulũ, cui aliqua pars membrorum mutilata sit, sed eo modo hìc dicit curtum mulum, quo paulò post uocat curtos Iudæos. Vin' tu, inquit, curtis Iudæis oppedere? Hos autem dixit Apellas anteà, Credat, inquit, Iudæus apella, quòd præputij pelle careant. Ita quoq; mulum detrita alicubi pelle, nec integro corio curtum nominauit, & propemodum seipsum exposuit, quum postea addat, Mantica cui lumbos onere hulceret, & eques armos, indicans, nimio onere pellem atteri. Si quis tamen aures abscissas, aut oculum exemptum credat in cur-

to mulo intelligendum, non magnop ere repugno. Vt enim libertatem in republica, ita ius æquum & ἰσηγορίαν maximè in literis amplecti debemus.

Satyra Decima.
Quot ictus habeat senarius.

Pollio regum
Facta canit pede ter percusso, forte epos acer
Vt nemo Varius ducit molle atq; facetum,
Virgilio annuerant gaudentes rure Camœnę.

Multa hîc præclara habet Acron, sed admixtis zizanijs. Quis enim hoc Acronis existimet? Epos, inquit, pro Epodos, Epos autem dictum, quòd unum uersum maiorem habet, alterum minorem, ut nemo Varius ducit molle atque facetum. Varius delicatum uersum componit, id est, nemo ut Varius dulciter canit molle atque facetum, Annuerant Virgilio rure Camœnæ. Non puto mihi laborandum, ut probem Epicum & Heroicum carmen idem esse, & diuersissimum à natura Epodων, quod nugator iste quisquis est, tam constanter affirmat, quum inter Epicos poëtas Homero primæ partes atttribuantur. Deinde quod Virgilio adiunctum fuit, nimirum molle & facetum carmen, ad Varium traducit, confusis limitibus regionum. Cæterùm in scriptis exemplaribus longè aliter is uersus deprehenditur, sic enim habent,

Molle atque facetum
Virgilio annuerunt Capuo de rure Camœnę.

Vt ad Nolam studiorum Virgilij domicilium allusum uideatur. Deinde dictũ est per Systolen. Annuerũt, pro annuerint, ut & illud Virgilij in Bucolicis, Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Satyra ſecunda.
Quid ſit Metatus ager.

Integris opibus noui non latius uſum,
Quàm nunc accisis uideas metato in agello
Cum pecore & gnatis fortem mercede colonum.

Silentio tranſmittunt interpretes, quid ſit metato in agello. In quo noſtris temporibus ſumma difficultas, quia antiquitatis notitia magna ex parte obliterata eſt. Senſus autem eſt, Offellum quum agri eius belli ciuilis proſcriptione in ditionem ueteranorum redacti eſſent, eosque non iam ut dominus, ſed ut conductor excoleret, nō minus tamen lautè eum in alieno uixiſſe, quàm antea in proprio. Mos fuit olim imperatoribus, ut iuberent agros metari, hoc eſt, in certa iugera diſtingui, ut æqua diuiſio inter milites quibus is ager aſsignādus erat, iniri poſſet. quòd ſi præſentia ad id non ſufficerent, etiam uicina loca in ſupplementum addebantur. unde illa conqueſtio Virgiliana in Bucolicis, Mantua uæ miſeræ nimium uicina Cremonę. Mos autem ille originem à Romulo traxit, qui cēturiatum agrum militibus ſuis dedit, hoc eſt, ducenta iugera in centum capita diuiſit.

Satyra ſexta.
Quid Proprium apud ueteres.

Nil amplius oro
Maia nate, niſi ut propria hæc mihi munera faxis.

Propria dicuntur, in quibus nemo alius quippiam iuris habet, & quæ perpetuam adferunt domino poſſeſsionem. Qua ratione quoq; à Virgilio dictum eſt, Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo: quum nuptias liberas à diuortio, & uendicatione alterius mariti polliceretur. Ita quoque in ſexto Aeneidos,

Nimium

Nimium uobis Romana propago Visa potens Superi, propria hæc si dona fuissent. Nam in commodatitijs & depositítijs temporaria possesio est. Neq; etiã in usu, & usufructu æterna est autoritas, quum uel capitis diminutione, uel morte amittantur. Neque Malliana uerba ab hoc modo abludere existimo,

Vitáq; mancipio nulli datur omnibus usu.

Vt in uitæ possesione proprietatem, quæ in rebus mancupi est, mortalibus hominibus conciliare non liceat. In iure tamen sæpe diuersa unius rei est proprietas, & usus, aut usufructus, quos consolidatio in unum coniungit, sed hic ita non capitur.

Libro secundo, Satyra prima.
Non esse diuturnos in uita, quibus eximiæ uirtutes.

Quisquis erit uitæ scribam color. O puer, ut sis Vitalis metuo.

In istis uersibus uitalis pro uiuax ponitur. Timet enim Trebatius, ne satyrica libertas Horatio breui exitium conciliet. Cæterùm allusum est ad celeberrimum illum Homeri uersum Iliados 18.

ὠκύμορ☉ δή μοι τέκ☉ ἔσσεαι οἷ' ἀγορεύεις. Hoc est, Instant fata tibi mi gnate, ita uerba profaris.

Verba sunt Thetidis ad Achillem, quibus indicat, se præsagire ex illius dictis, non longè ab eo mortem abesse, quum nimia auiditate ultroneus ad bellũ fatale deproperaret. Abijt autem hic uersus posteà in Adagium, adaptatumq; in eos usus, ubi quem ob nimiam uirtutem non diu in uita superstitem futurum auguramur, optimas enim res citissimè aboleri. Eâdem quoq; ratione Dauus apud eundem Horatium ita loquitur, Dauus amicum Mancipium domino

mino & frugi, quod sit satis, hoc est, Vt uitale putes. Vbi uirtutibus se instructum dicit, sed non summis, alioqui se uitalem non futurum.

Libro primo, Satyra decima.
Quid sit Ligna in syluam ferre.

Licitum est in Miscellaneis, à meta ad carceres redire, nec fluuiorum decursum seruare, quamobrem ad superiora regrediamur. Cum meis interpretarer Satyram decimã libri primi, inter docẽdũ mirã sensi difficultatem, quæ se in tacita lectione, & solitario illo studio nõ aperuerat. Est autẽ ea in his uersibus,

Atq; ego cum Græcos facerem natus mare citra
Versiculos, uetuit tali me uoce Quirinus
Post mediam noctem uisus, quum somnia uera.
In syluam ne ligna feras, insanius ac si
Magnas Græcorum malis implere cateruas.

Longè alius sensus ex uerbis istis sese offert, quàm qui oportunus est huic loco. Scilicet, Maioris esse insaniæ, si ligna in syluam feras, quàm si Græcorum librorum numerum tuis scriptis adaugeas, cum cõtrà Horatius maioris insaniæ esse uelit, Græca uolumina tuis scriptis locupletare, quàm si ligna in syluam feras. Mihi omnia tentanti, uisum est istius perplexitatis remedium inueniri posse, si pro ac si, legas at si, hoc ordine, In syluam ne ligna feras, at insanius est, si magnas Græcorum malis implere cateruas. ut agnoscat insaniam esse, ferre ligna in syluam: sed insanius esse, si quasi supplementum librorum addere uelis tot cohortibus Græcorum autorum.

Satyra tertia libri secundi.
Qui libertini uendi possunt.

Vt in iudicijs nunc absoluimus, nunc damnamus

cum in manifesto est uel innocẽtia, uel noxia, nonnunquam rursus iudiciũ ampliamus hoc elogio, Nõ liquet: ita mihi quoq; in isto libro faciẽdũ puto. Nodus est libro secũdo, Satyra tertia, quem interpretes partim dissimulant, partim tractant, sed ita ut rem implicatiorem relinquant, quàm acceperint. Versus Horatiani hi sunt,

Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat, & unum
Quiddam magnũ addens, Vnum me surpite morti.
Dijs etenim facile est. orabat sanus utrisq;
Auribus atq; oculis, mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus cum uenderet.

Primùm quæro, cur libertinus pro mãcipio uẽditur, cum seruus non sit? & dominus in eo possessionem amiserit ipsa manumissione? Deinde quur patronus hîc dominus appelletur? Tertiò, quur litigiosus uocetur is, q uitabũdus est litis, quippe qui in uẽditione indicet, libertinũ suũ mentis uitio laborare, ac ita redhibitionẽ, & omnem actionem ædilitiã caueat. Si uellẽ alazon esse, simularẽ me ista scire, & ad acuẽda studiosorũ ingenia, idipsum indiscussum relinquerem: sed nõ est meæ ingenuitatis. Fateor me planè ignorare, ac ideò solũmodo proponere, ut ab alijs discã. Ascribã tamen, quid hîc interpretes blaterent. Acron, Ostendit etiã superstitiosos sanos nõ esse, id est, confitetur mentem sanam nõ habere seruum superstitiosum, quem uendebat, nisi fortè amet litem, quia liceret emptori agere contra uenditorẽ, si inueniebatur postea seruus uitiosus. Porphyrio uerò ad istum modum Hîc incipit de superstitiosis & religiosis loqui. Qui circũ compita siccus. Augusto enĩ lares dij domestici in cõpitis positi sũt. Ex liberti

nis sacerdotes dati, qui Augustales sunt appellati. Postea ita addit. Mentem nisi litigiosus exciperet domimus, id est, interposita fide asseueraret. Hactenus interpretes. Ego arbitror, Horatiũ loqui de Latinis & dedititijs libertis, quorũ alij in uita serui, in morte liberi efficiebantur: alij in uita liberi, in morte in seruitutem recidebant. Istorum libertatem Iustinianus uocabulũ inane existimat, Codice de dedititia libertate tollenda. Is igitur qui per omnem uitam seruus erat, rectè poterat à domino uendi. Sed litigiosum capi pro uitabũdo litis, præterquàm in isto loco, nusquàm legi. An quia mangones sæpe cogantur litigare, litigiosum istum uenditorem appellet?

Sermonum libro secundo, Satyra septima, Deprauate legi, Superne peccare, pro supine.

Est ne marito
Matronæ peccantis in ambos iusta potestas,
In corruptorem uel iustior? illa tamen se
Non habitu mutátue loco, peccátue supernè,
Quum te formidet mulier, neq; credat amanti.

Conferuntur hoc in loco inter se delicta adulteræ & mœchi, docetq; mœchum stolidius peccare, qui famam, fortunas omnes, deniq; uitam mulierculæ cõmittit, quum nihil tale uicissim ab illa fiat. Cæterùm quid illud sit, quòd eam neget supernè peccare, non hercle intelligo. Tacẽt omnes interpretes. Solus Badius hæc uerba adfert: Peccat supernè, inquit, à superiore parte, aut in fidẽ, cuius superos testes facit. Prima sententia stulta est, secũda affectata, utraq; incõmoda. Nihil enim uult Horatius indicare, quàm matronam se non tot periculis obijcere, & in ipsius

delictis

delictis nequaquam esse parem stultitiam. Ego si mihi exemplaria suffragarētur, pro supernè olim scriptum fuisse supinè existimarem. Cæterùm quia in tali usu Veneris nullum flagitium, sciolū, ut flagitium adesset, mutauisse supinè, in supernè, quū hic nullo modo de Venere agatur, interpretorque supinè pro stultè, subidè, inconsultè, & incautè, quæ significatio in hac uoce perquàm frequēs est. Quum istiusmodi diuinationes scriberem, in animo erat huic libro titulum indere Cōiectaneorum, qui & Miscellaneis, quæ in unum temere coniiciuntur, & coniecturis ex æquo congruisset. sed cesi amicis, qui Miscellaneorum inscriptionem, ut familiariorem auribus, commodioremque existimauerunt. Optoque, ut alij uel meliora adferant, uel iudicium in suspenso habeant, donec certius aliquid comppererint.

Quid Ianus summus, medius, & imus. Ex libro epistolarum, epistola prima.

Hæc Ianus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt iuuenes dictata senesq;.

Acron duos Ianos facit, ibiq; esse conuenticula fœneratorum. Quot autem Porphyrio constituat, incertum: plures eum intelligere satis liquet, quum sic inquiat, Ad Ianos, eos qui sunt è regione Basilicæ Pauli fœneratores consistunt. Rursus libri secundi Satyra tertia super hoc uersu,

Postquàm omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est.

Iani, inquit, statuæ tres erant, ad unam illarum solent cōuenire creditores & fœneratores, alij ad reddendū, alij ad locādum fœnus. Porphyrion, Omnes ad Ianum in Basilica stabant fœneratores. Glareanus

uir accuratus in primis, & doctus, tres Ianos existimat, quia hic de medio Iano mentio fit. ut itidem apud Ciceronem in secundo Officiorum sub finem, ubi inquit, Sed toto hoc genere de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda commodius à quibusdam optimis uiris ad medium Ianum sedẽtibus, quàm ab ullis philosophis ulla in schola disputatur. Ianos autem fuisse plures, sibi ex hoc carmine Ouidiano persuadent. Cum tot sint Iani, quur stas sacratus in uno? sed scopas, non statuas ibi aut templa Iani intelligit, sed peruias transitiones. in quem significatum etiam Suetonius usurpauit in Domitiano, Ianos (inquit) arcusq; cum quadrigis insignibusq; triũphorum per regiones urbis extruxit. Idemque affirmat, nõ nisi unicum templum Iani in tota urbe fuisse, idq; in uico Thusco, mercatoribus & fœneratoribus frequentatissimo. atq; inde factum esse, ut ille uicus Ianus appellaretur. caputq; eius uici, summum Ianum. infimam partem, imum Ianum. medium, medium Ianum appellari. ibidemq; esse puteal, ubi debitores non soluendo damnarentur, idq; Ouidium eo uersu subindicare,

Qui Ianum putealq; timent, celeresque calendas.

Autor eius rei Cornutus Philosophus de urbis Romanæ antiquitate.

Paridis pertinacia in tuendo adulterio.

Antenor censet belli præcidere causam.
Quid Paris? ut solus regnet, uiuatq; beatus,
Cogi posse negat.

Vulgò hic locus ita intelligitur, Paris ut posit solus regnare, & beatus uiuere, ait se cogi non posse, ut Helenã restituat, ut qui in nõ restituendo, causam regnandi & beatè uiuendi sitam putet, quum longè

alia sit sententia. Paris enim, si ei proponas hæc præmia, ut & solus regnet, uiuatq; beatus, si Helenam à se uelit segregare, ne tali quidem mercede ait se posse cogi, hoc est, induci, ut illicitos suos amores relinquat. Allusumque opinor ad uerba Antenoris, Iliados septimo,

Κέκλυτέ μὲν Τρῶες καὶ Δάρδανοι ἠδ' ἐπίκουροι,
ὄφρ' εἴπω τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει.
Δεῦτ' ἄγετ' ἀργείην ἑλένην, καὶ κτήμαθ' ἅμ' αὐτῇ
δώομεν Ἀτρεΐδῃσιν ἄγειν, νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ οὔ νύ τι κέρδιον ἡμῖν
ἔλπομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ ῥέξομεν ὧδε. Hoc est,

Audite ô Troës, socijq; & Dardana pubes,
Vt dicam quæ nunc animo sententia surgat.
Eiâ nunc Spartanam Helenen, Helenes quoq; cũcta
Atridis demus, quia nunc ubi fœdera sancta
Mentiti, pugnæ tentamus sæua pericla,
Nil læti sperare licet, nisi talia fiant.

Hanc autem sententiam Antenoris Alexander diuidit. bona enim, quæ in raptu puellæ asportauerat, libenter se redditurum etiam cum auctario pollicetur, ipsam autẽ puellã & bellorũ & exitij causã apud se retinere constituit. Sic enim respondet Antenori,

Ἀντῆνορ, σὺ μὲν οὐκ ἔτ' ἐμοὶ φίλα ταῦτ' ἀγορεύεις.
οἶσθα καὶ ἄλλον μῦθον ἀμείνονα τοῦδε νοῆσαι,
εἰ δ' ἐτεὸν δὴ τοῦτον ἀπὸ σπουδῆς ἀγορεύεις
ἐξ ἄρα δή τοι ἔπειτα θεοὶ φρένας ὤλεσαν αὐτοί.
Αὐτὰρ ἐγὼ Τρώεσσι μεθ' ἱπποδάμοις ἀγορεύσω
Ἀντικρὺς ἀπόφημι γυναῖκα μὲν οὐκ ἀποδώσω.
κτήματα δ' ὅσ' ἀγόμην ἐξ ἄργεος ἡμέτερον δῶ
πάντ' ἐθέλω δόμεναι, καὶ ἔτ' οἴκοθεν ἄλλ' ἐπιθεῖναι. Hoc est,

Antenor non grata mihi iam uerba profaris,
Nam facilè his meliora potes deprændere mente.

Quòd

Quòd si hæc uero animo cum sedulitate loquaris,
Ingenium è Diuis aliquis tibi sustulit omne.
Verùm ego quid placeat, Troianis nunc semel edã,
Dico edico palam, Helenen me reddere nolle,
Sed spolia ex Argis quæcunq; ad Pergama uexi,
Restituam, rebusq; meis cumulata reponam.

Ex eadem epistola.
De morbo Veterno.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cures hydropicus.

Natura ueterni morbi est, ut ex nimio ocio colligatur, ac tandẽ perpetuo somno, uel in mortem, uel in hydropem desinat, ad quod scitissimè ab Horatio allusum, qui hominem torpidũ, & perpetuo ocio indormientem, uigilare iubet, nisi hydropicus fieri uelit, ac tum necesse habiturum, ut curam quam cõseruandæ ualetudini nõ adhibuit, recuperandæ indulgeat. Huius pathos mirificè superius his uersibus descripsit, Satyra tertia, libri secũdi de Opimio auaro;
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut hæres
Iam circum loculos & claues lætus ouansq;
Curreret, hunc medicus multùm celer atque fidelis
Excitat hoc pacto. Mensam poni iubet, atq;
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandũ. hominem sic erigit. Addit & illud
Ni tua custodis, auidus iam hæc auferet hæres.
Mén' uiuo? ut uiuas igitur, uigila &c.

Cæterùm autores subinde Lethargum, Veternũ, & Hydropem, pro eodem genere ægritudinis usurpant. Ex ignauia istius morbi factũ est, ut Veternus pro quouis torpore sit positus. Virgilius,

Nec

Nec torpere graui passus sua regna ueterno.

De ludo Basilinda.

Aliquid omissum est ex prima epistola, quod uel serius reprehendere licet, idq; in istis uersibus,

Roscia dic sodes, melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert.

De ludo isto regio, qui autore Iulio Polluce βασιλίνδα appellatur, meminit etiã D. Alciatus in castigationibus Cornelij Taciti, Ex legibus istius ludi, cum Cyrus adhuc puer rex esset creatus, ministros simulatitios tanquam ueros seruos ob contumaciam admissam flagellis cecîdit, atq; ita regno Persarũ, quod primus ipse constituit, puerili simulacro prælusit. Vt autem regem conuiuij talis sortiri consueuere, ita quoq; regnum pueris dari solitum fuit, pro dexteritate administrati ludi. Hinc illa solennis adhortatiuncula puerorum, Rex eris, si rectè facies: quam nunc Horatius ad suum commodum deriuauit.

Ex epistola tertia libri primi.
Turres cur urbes dictæ.

Iulj Flore, quibus terrarum militat oris
Claudius Augusti priuignus, scire laboro,
Thracáne uos, Hebrusq; niuali compede uinctus,
An freta uicinas intercurrentia turres,
An pingues Asiæ campi collesq; morentur?

Huic loco quia difficultas nõ est, non tam lucem, quàm amœnitatem aliquam adiungere studeo. Oppida Seston & Abydon triginta stadijs inuicem Hellesponto intermedio diremptas, turres appellauit, quæ loquutio adeo uernacula est linguę germanicę, ut figuram συνεκδοχῆς nullam habeat. Burgum enim ipsi

ipsi oppidum uocant: Burgers, oppidanos. Haud dubie deducto nomine à Græco uocabulo πύργος. π enim in β mutari, etiam solenne est in Romana lingua. Sic ipsi πυῤῥὸν Burrum, aliaq; ad consimilem modum euariant.

Ex epistola quinta.
Quid sint Archaici lecti.

Si potes Archaicis conuiua recumbere lectis.

Quid sint Archaici lecti, Acron ad istum modum docet. Archaici lecti humiles ab Archaico fabro, qui non magnæ staturæ dicitur. Sic ille nugatur, quisquis est, Nam Acronem non esse, uel cæco apparet. Porphyrion uerò sic, Archias breues fecit lectos, unde Archiacus. Ne id quidem sanum, aut dignũ, quod ex tanti autoris officina profectum existimetur. Cæteri horum sententias aut tacitè dissimulant, aut suffragijs confirmant. Mihi uidetur per Archaicos lectos Græco uocabulo priscos intelligi, & antiquæ consuetudinis, non recentis luxuriæ. Id enim ipsa uox significat, quæ alio nomine παλαιὸς quoq; dicitur. Vnde in iure canonico sæpe palæa depræhendas, quo uerbo nihil innuitur, nisi prisca & uetusta esse, quæ ibi adferuntur. tametsi uulgò paleas intelligat siliquas, nimirum & folliculos, unde grana frumenti excussa sunt, sed nimis ridiculè & absurdè.

Ex epistola sexta.
Quid species significet.

Si fortunatum species & gratia præstet.

Speciem, hic non formam significat, sed splendorem & magnificentiam, quo intellectu etiam à Cicerone in epistolis ad Lentulum usurpatum est. Hic

meæ

meæ uitæ cursus (inquit) offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem huius uitæ intuentur. Hactenus ille. Dicta est autē species à spectabilitate, quòd magnificentia honoris, ordinis, & cultus, omnium oculos in se conuertat.

In eadem epistola.
Mimnermus qualis fuerit.

Sin (Mimnermus uti censet) sine amore iocisq́;
Nil est iucundum, uiuas in amore iocisq́;.

De Mimnermo Acron tacet. Porphyrion ista uerba allegat. Mimnermus elegans quidam scriptor fuit, ægloga Hieronymi sectam commendans, qui summum bonum indolentiam, quam Græci *ἀναλγησίαν* nominant, dicebat molestiæ amores plus, quàm gaudij habere demonstrans. Falsa hæc esse, ipsius controuersia apertè demonstrat. ex diametro enim à uerbis Horatianis dissentit, quum Mimnermus sectam Epicuream potius fouisse uideatur, ut qui uitam non putet, nisi ea in amoribus & iocis transigatur. Ego cum duo carmina ipsius Mimnermi inuenissem, quæ propria uideantur istius loci, uisum fuit ea in gratiam studiosorum apponere.

Τίς δὲ βίος; τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς ἀφροδίτης;
Τεθναίην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι. Hoc est,
Quid uita est quęso? Quidue est sine Cypride dulce?
Ah peream quum non sint ea grata mihi.

Fuit autem Mimnermus Ligyrtiadę filius, Colophonius, siue ut alij uolunt Smyrnæus, ut nonnullis placet, Astypalensis genere, elegiarum scriptor. Vixit trigesima septima Olympiade, adeò ut 7. Græciæ sapientum ætatem antecedat, quibus tamen eum non

pauci

pauci contemporaneū esse uolūt. Aliqui hunc ipsum Ligystiadē uocant à suauitate uocis, nonnihil corru pto patronymico, quod Ligyrtiades esse debuerat.

In epistola septima.
De lictoribus atris.

Dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris.

Designatorē esse qui loca spectatoribus designet in theatro, apud Plautum inuenies in Penulo,

Scortum exoletum, ne quis in proscœnio
Sedeat, néue lictor uerbum, aut uirgæ mutiant,
Neu designator præteriens obambulet,
Neu sessum ducat, dum histrio in scena siet.

Cæterùm hîc eius officij nulla significatio est. Sunt enim designatores in hoc loco, qui choragium locant, & reliqua ornamenta ad res funebres, ijsque spectaculis omnia suppeditant. Circūferre autem illos atratos lictores, ex ipso Horatio liquet. Fasces item fuisse atratos, ex Asconio in Milonē facilè colligas, eosq; desumi solere ex puluinaribus Libitinę. Tum fasces, inquit, ex lecto libitinæ æratos attulit. Sed ego pro æratos, ut in omnibus exēplaribus, quę mihi uidere contigit, atratos esse legendum puto.

Ex epistola decima.
Quid Ducere funem significet.

Imperat aut seruit collecta pecunia cuiq;
Tortum digna sequi potius, quàm ducere funem.

Operæ preciū est uidere, quidnā lucis in re tā obscura adferant interpretes. Acronis uerba sunt hæc, Imperat pecuniæ, qui ea utitur. parcus, qui in ampliandà illa laborat. Tortū ducit funem, hoc est, qui

magis

magis uinci debet, quoniam uinci eſt trahi, nõ trahere. Porphyrion omiſſa interpretatione uerborum, ſententiam hanc adfert, Non debere quenquam amore pecunię flagrare, ut in poteſtatem eius ueniat. Illa homini ſubiecta eſſe debet, non homo illi, ut ſuprà ad hunc ſenſum,

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.

Præterea nihil addit. Aſcenſius idem cum illo balbutit, Pecunia, ſcilicet, collecta imperat aut ſeruit cuiq;, exiſtens digna potius ſequi funem tortum, id eſt, trahi & impelli à poſsidente, quàm ducere funem tortum, id eſt, implicitum. Ita elegantiſsimam poëtæ tranſlationem nõ elucidant, ſed eludunt. Sumpta eſt autem metaphora, à comica ſaltatione, quam Græci *κόρδακα* appellant. eò alluſum eſt in Terentij Adelphis, Tu inter eos reſtim ductitans ſaltitabis. Quæ iſto in loco adduntur ſub nomine Donati, non libet apponere. Nihil enim in illis uerbis uel modiocri grammatico dignum. Apud Ariſtophanem in Nebulis propemodũ eius ſaltationis modus deſcribitur, Sic enim ait, *οὐδὲ κόρδαχ' εἵλκυσε*. Rurſus ibidem, *τοῦ κόρδακος οὕνεκα*. In his choreis qui præſultor eſt & moderator, funem ducit, quem alij eodem fune appræhenſo præeuntem ſequuntur. Ex eodem genere eſt illa metaphora apud Ciceronẽ in epiſtolis, familiã ducere, pro principem eſſe, & autorem alicuius ſectæ. Pecunia igitur debet alterius ductum & imperium ſequi, non ipſa ducere, & hoc eſt quod dicit Horatius,

Tortum digna ſequi potius quàm ducere funem.

Ex Sermonum libro, Satyra decima.
Quid Mutare ſignificet.

Regrediendum mihi ad ſuperiora. Agimus enim

desultorio modo, & quæ memoria primùm obuia dat, ea primùm arripimus.

Nil comis Tragici mutat Lucillius Acci?

Quid mutare sit hoc loco, non omnibus animaduersum est, ut neq; illud apud Terentium, Haud muto factum. est autem mutare hîc idem quod repræhendere. Moris autem fuit in media Comœdia (quales sunt Aristophanis Ranæ) ludibrijs & sannis exagitare scripta Tragicorum, quam consuetudinem obseruauit Lucillius satyrica mordacitate in carpendo Accio Tragico poëta.

Ibidem, Quid sit Epos.

Sunt in eadẽ Satyra aliquantò superius, quidã uersus malè à commentatoribus interpretati, quę causa fuit, ut hunc locũ potissimùm retractãdũ desumerẽ,

Pollio Regum
Facta canit pede ter percusso, forte epos acer
Vt nemo uarius ducit, molle atq; facetum
Virgilio annuerant gaudentes rure Camœnæ.

Hîc Acron. Pollio Tragœdiam scripsit trimetro, quia trimetri dicuntur Tragœdiarum. Ter percusso, id est, trimetro iambico, quoniam tres cæsuras habet. Ego potius pede ter percusso, dictum ab Horatio arbitror, quia in senario Iambico duo pedes κατὰ διποδίαν pro uno imputantur, alioqui in trimetro senos ictus reperias, quod & ipse Horatius in arte poëtica ostendit,

Syllaba longa breui subiecta uocatur Iambus
Pes citus, unde etiam trimetris accrescere iussit,
Nomẽ Iambæis cum senos redderet ictus. Imo duodecim, si Terentianum sequamur. qui & in arsi & in in thesi ictum constituit. Cæterùm quod postea subijcit,

ijcit, multo absurdius: Forte(inquit) epos acer, id est, ipse fortis ipse Pollio. Epos pro epodos. Epos autem dictum est, quòd unum uersum maiorem habet, alterū minorem. Insanit homo quisquis est, nam Acronem non esse, certum est. est autem Epos κατὰ ἐξοχὴν Heroicum carmen, atque ideò forte dicitur, quòd maximè res gestæ & hominum & deorum & heroum ibi describantur.

Ex epistola uigesima. Quid Argui significet, & de Homero uini Encomiaste.

Laudibus arguitur uini uinosus Homerus.

Non magnæ rei hîc negocium, sed tamen quia nō pauci sunt, qui hunc uersiculum ita intelligunt, tanquam Homerus reprehendatur, id est, uituperetur de temulentia, uisum est isti uersui legitimum suum sensum uindicare. Nimirum deprehēdimus, hoc est agnōscimus Homerum esse uinolentum, quia assiduus est in laudibus uini. Id ut liqueat adducemus ex duobus locis eius de uino præclara encomia.

Odyssææ quarto,

Αὐτίκα ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Inijcit in uinum mox pharmacon unde bibebant
Luctifugax, sine bile, malorum obliuia donans.

Et rursus Odyssææ nono,

Ἀλλὰ τόδ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρός ἐστιν ἀπορρώξ.

Is liquor Ambrosiæ est, & pars de nectare ducta.

Quid Tristis sermo, quid Iocosus in Satyra, & de duritie Luciliani carminis.

Non statuerā amplius in rebus Horatianis uersari:

Sed ex Liuio decerpere aliquid in nostram istam ἀνθολογίαν, cum derepentè superueniens Richardus Brandisbæus, uir (si quis alius) syncerissimi pectoris, & præclaræ eruditionis, & qui fiducia familiaritatis quiduis apud me & audet, & potest. Excussis Miscellaneis, quærit, nũquid plura ex tam diuite penu Horatij in meos usus uellem. meq; respondente nihil mihi amplius à memoria suggeri, quod uulgus lateat, & in protritis nolle hærere. Ibi ille explicato Horatio, incidit in Satyram decimam primi libri, unde iam aliquid mutuatus eram. Quid (inquit) hos uersus, uel ex commentarijs qui extant, uel à plebeijs ingenijs intelligi putas?

Et sermone opus est modò tristi, sæpe iocoso,
Defendente uicem modò rhetoris atq; poëtæ,
Interdum urbani parcentis uiribus, atq;
Extenuantis eas consultò. Ac rursus,
At magnum fecit, quòd uerbis Græca Latinis
Miscuit, ò seri studiorum. Rursus,
Quid uetat & nosmet Lucilli scripta legentes
Quærere, num illius? num rerum dura negaret
Versiculos natura magis factos, & euntes Mollius.

Quid (inquam) mi Brandisbære, uis me integros cõmentarios describere? ego in Horatianis non tanquam colonus domicilium habeo, sed topiarij in morem inter progrediẽdum, hinc inde florem uellico. Tum ille, Si me audis, & istos nodos quoq; explicabis, præsertim cum quædam ex eodem loco attrectaueris. alioqui uideberis ea quæ taces, uel nescisse uel inuidisse. Inuidiam (inquam) ut omnibus modis deprecor, ita inscitiam facilè agnouerim. Cæterum ut tuo animo satisfaciam, age tentemus, si quid adferre possimus, quod studiosis sit uel utilitati, uel uoluptati,

ꝑtati. sæpius iaciendo aliquando Venerē iaciemus.
Ego puto Horatium in his uersibus,

Et sermone opus est modò tristi, sæpe iocoso,
Defendente uicem modò rhetoris atq; poëtæ.

non loqui de officijs cuiuslibet poëtæ, sed Satyrici duntaxat, qui nunc salibus, nunc seueritate, multiplices formas orationis edit, & nunc frontem in rugas contrahit, nūc in iocos relaxat. Qualis autem in hoc genere fuerit Lucillius, magis possumus credere, quàm certò cognoscere, nihil enim integrum illius superest. De Horatio, Persio, Iuuenale, id affirmare licet, quanquàm omnes nunc salibus ludunt, nunc morsibus sæuiunt, nunc iocis lasciuiunt, Horatium tamē ad reliquorū comparationē iocosiorem, Persium tristiorem, Iuuenalem petulantiorem esse. ut primum, festiuum derisorem: secundum, supercilio sum censorem: tertium, procacem luparcum rectè dixeris. Verùm ea omnia ex indole satyrica, quamuis enim Latina satyra plurimum discesserit à Græca forma, in nō paucis tamen eius naturam retinuit. dicaces enim ambæ, salsæ ambæ, proteruæ ambæ. Id autem ita se habere, ex Horatio non obscurè depræhendas, ubi inquit,

Carmine qui Tragico uilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit, eò quòd
Illecebris erat & grata nouitate morandus
Spectator. Et mox,
Verùm ita risores, ita commendare dicaces
Conueniat Satyros, ita uertere seria ludo.
Rursus,
Intererit Satyris paulum pudibunda proteruis.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

Quantum igitur ad iocos, sales, morsus, nihil in

utroq; genere differentiæ reperias. Qualitas carminis discrimen facit, deinde personę. Tertiò, quòd Satyra Græca dramatici generis est, Latina mixti, & ex magna parte exegematici. Nostri isti ῥιθμοτοποιοι siue ὁμοιοτελευτικοὶ, quos Rhetores appellamus, aliquid simile habent in tristi argumento. interserunt enim dialogismos affectuum sub specie personarum, qui multis ridiculis & facetijs fessum auditorē recreant. Mimi quoq; uenustate salium, & mordacitate insignes fuerunt, nisi quòd ferè totum argumentum allegorijs adumbrabant. ut exempli causa Laberiū proferamus. Is finxit, patrem familias aliquos ex familia uerberare. Vnde nata est occasio, ut unus exclamaret. Pôl Ciues libertatem perdidimus. figurato morsu Iulium Cæsarem oppressorem Reipub. notans. Idemq; quum uellet sub ijsdem ambagibus ostendere, non minus timēdum Cæsari, quàm timeretur, induxit familiam ad iram heri omnibus interminâtis, ita respondere, Necesse est, ut timeat multos, quem multi timent. Sic alter quidam Mimus sub persona Paridis, & Oenonæ mutuò inter se dissidentium, Domitiani diuortium cum uxore insinuauit. Simile ferme esset, si quis Cæsaris & Francorum regis indoles & mores sub titulis aquilæ & galli exhiberet. In Mimis hoc uitium à Cicerone est annotatū in Oratione pro M. Cluentio, quod cum clausulam poëta expedire non potest, fugit aliquis è manibus, deinde scabella concrepant, aulæum tollitur. Sed longius digredior à proposito. Hunc uersiculum,

Defendente uicem modò rhetoris, atq; poëtæ,

Epexegesin & interpretamentum arbitror superioris, ubi dicit,

Et sermone opus est, modò tristi, sæpe iocoso.

Nam

Nam Satyrici nunc criminose, & accusatorio spiritu aliquem incessunt, quod propriè Oratorum est, & ab Horatio tristem sermonem appellari existimo. nunc ridiculis ludūt Comicorum more, & sales aspergunt, ut id euidentius appareat. Exempla proferantur, sed cuiusq; generis non nisi unum. Quę autem narratio potest acerbior esse ad exaggerandum crimen, q̃ illa de Canidiæ ueneficijs? Satyra octaua,

Vidi egomet nigra succinctam uadere palla
Canidiam pedibus nudis, passoq; capillo.
Cum Sagana maiore ululantem, pallor utrasq;
Fecerat horrendas aspectu, scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam
Cœperunt, cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent animas responsa daturas.
Lanea & effigies erat, altera cerea, maior
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem,
Cærea simpliciter stabat seruilibus utq;
Iam peritura modis, Hecaten uocat altera sæuam,
Altera Tisiphonem. Serpentes, atq; uideres
Infernas errare canes, Lunamq; rubentem.

Dira (me hercle) facinoris descriptio, & quæ Medeæ officinam transcendat. Quid rursus lepidius Satyra nona? Satis est indicasse locum. Quid magis cẽsorium decima? Quid æquè ridiculum ac septima? Quid dissimulatioris nasi, quàm quarta? Quid stomachi apertioris, quàm quæ proximè insequitur? Cæterùm ut Satyra Latina multum in numeris euariauit, & ab Iambis ad Hexametrum defecit, ipsosque pedes quantum licet in prosam fregit, ut planè oratio soluta uideatur, ac proinde non poëmata appellarunt, sed sermones: Ita Lucianus inter Græcos Satyram, extinctis omnibus poëticis numeris, ad so

lutam orationem traduxit,& dialogis suis implicuit. Idem apud nos fecit Erasmus in suis Colloquijs. Est adhuc aliud genus Satyræ à Petronio Arbitro frequentatum, quod partim carmine, partim soluta oratione constat. Illud autem, O' seri studiorum, ita interpretandum existimo. Notari scilicet hoc uerbo, quos Greci ὀψιμαθεῖς uocant, qui iam prouecti ætate serius ad literas adhibentur, & ob id rarò ad uerum iudicium sensumq; disciplinarum perueniunt. De quibus ita Aulus Gell. libro 15. capite trigesimo, Qui ab alio uitæ genere detriti iam, & retorridi ad literarum disciplinas serius adeunt, si fortè ijdē garruli natura, & subargutuli sunt, oppidò quàm fiunt in literarum ostentatione inepti, & friuoli. Eos Horatius hîc deridet, quòd miscellam linguæ Latinæ & Græcæ in satyris confusæ pro magno habent. Laborasse autem Lucillium hac Cacozelia GræcoLatinitatis, paucis uersiculis planum faciemus. Versus autem eos inuenies apud Aul. Gellium lib. 18. cap. 8.

Quo me habeam pacto, tametsi non quæris, docebo.
Quādo in eo numero mansi, quo in maxima nō est
Pars hominum, ut perijsse uelis quem nolueris, cum
Debueris, hoc nolueris, & debueris, te
Sin minus delectat, quod ἄτεχνον* Isocratiū est, *Isocr. hoc est.
Οχληρῶδεςq; simul, totum καὶ συμμειρακιῶδης

Ego hos uersus ita legendos existimo,

Quo me habeam pactō, tametsi non queris, docebo.
Quando in eo numero mansti, quo maxima non est
Pars hominum, ut perijsse uelis quem nolueris, cum
Debueris, hoc nolueris & debueris, te
Sin minus delectat, quod ἄτεχνον Isocratium
Οχληρῶδεςq; simul, totum καὶ μειρακιῶδες.

Vt prima syllaba in ὀχληρώδης ad uersum superio-

rem

rem pertineat. & mansti pro mansisti. nam ut uulgò hic locus habetur, nullam legitimam sententiam cõficit. Quur autem durior sit in uersu Lucillius, materiáne argumenti asperioris, an contumacia difficilioris ingenij, an utroq;, in istis pauculis uersibus facilè depræhendas, nõ minus esse in ingenio culpæ, quàm in materia. Sententiã autem Lucilliani carminis hanc esse arbitror. Quo me pacto habeam, tametsi non quæris, docebo. quoniam in eo numero hominum non es, in quo pleriq;, ut eum quem debent adiuuare, quũ nolunt, perijsse cupiant, ut morte interueniente ipsi à pudore destituti amici liberentur.

LIBER QVINTVS.

Ex Tito Liuio historico.

NEmo omnium, quos uidi, diligentius uersatus est in Liuio, quàm Guido Morillonus, nec maiori fide & fruge cõmentarios in hunc autorem conscripsit. Sæpeque ob id illi autor fui, ut sua in lucem ederet, magno enim id emulumẽto studiosis omnibus & sibi gloriæ futurum. Cæterùm nondum persuadere potui, gloria enim nihil capitur, longa iam ætate omniũ fere rerum satur, præterquàm studij de omnibus bene merendi: ut qui inter cęteros, Erasmi fortunas illas primas & sustentauit & auxit, impetrata ei à Carolo Imperatore Senatoria dignitate. Nunquàm autem existimat ille, satis sua elaborata esse, homo minime philautus. uideturq; mihi ex præcepto Horatij non nonum annum, sed posthumum (ut sic dicam) expectare. Nec dubito, si ipse in uita sua non euulgarit, quin filij eius Iuuenes doctissimi, sint

euulgaturi. Is ad eas lucubrationes, non suo solum ingenio, sed omnium etiam amicorum uti solet, saltem in pauculis rebus, idq; non sine nomenclatura. Candidissimus enim est, & plagij summus detestator. Vidi aliquãdo rescripta Budæi super quibusdam locis, in quibus meum quoq; iudicium consuluerat. Nonnulla igitur, quæ tum cum illo meditatus sum, & quæ posterius deprehendi, studiosorum oculis libenter offeram, unde spero nonnihil lucis in rebus obscurioribus nasciturum.

Gerundia in dus pro Participijs præsentis temporis, passiuæ significationis capi.

Quæ ante conditam condendámue urbem poeticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerum gestarum monimentis traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in animo est. Magnorum uirorum aliquando super hoc loco contentiones audiui, neq; id sine causa. nam cum duo tempora Liuius significet, in unam tamen uicem ambo coincidere uidentur. Siue enim dicas, ante conditam, siue ante condendam, utroque modo tempus, quod natalem urbis antecessit, innuitur. Quamobrem alij, ut discrimen inuenirent, conditam faciunt præsentis temporis, passiui generis. quod apud poetas frequentibus exemplis probari potest. Virgilius,

Et qua uectus Abas, & qua grandæuus Alethes.

Cicero de lege Agraria contra Rullum, Cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur non dubitanti fidele consilium, nõ laboranti certũ subsidiũ nobilitatis ostẽditur, pro erranti, recte facienti. Atq; ex eadem origine, pro-

fluxisse,

fluxiſſe, quòd participia illa quæ nominaſcunt, præſentis temporis ſignificationem retinere uidentur. Cautus enim eſſe dicitur, non qui cauit, ſed qui cauet. Circumſpectus, qui nõ circunſpexit, ſed circunſpicit. Iurisconſultus, qui non conſuluit, ſed qui conſulitur. Diſcretus, qui nõ diſcreuit, ſed qui diſcernit. Et quòd habitũ ſignificẽt, ui præſentis temporis fieri. Sic amans pro amatore. præſens enim tempus aſſiduitatẽ facultatemq; denotare ſolet. Erit ergo hic ſenſus, Dũ conditur, dumq; nondũ cõdita eſſet. Sed hîc uidemus inamœnã illam figuram, & in hiſtorico uix tolerabilẽ, hyſteroproteron. Alij, ut hoc malũ cauerent, conditã uoluerunt eſſe præteriti temporis, condendã uerò, paulò pòſt futuri, quod Græcis μετ' ὀλίγον μέλλον dicitur. putantes ſe hoc modo, intercapedinem iuſtam in temporibus conſtituere, ut intelligeremus tẽpora, quæ diu ante initia urbis, & quæ ſub ipſum natalem fuere. Mihi periculoſius id uidetur, quia exemplo caret, nec ullius autoritate comprobatur. Ego autẽ ſic cenſeo, & uſq; dum meliora docear, in ea opinione futurus: nimirum, conditam eſſe præteriti tẽporis: condendã, præſentis, ut primũ interuallũ temporis ea habeat, quæ antequã urbs exiſteret, ſecundum quæ in ipſa conſtituenda urbe dum cõditur, obtigerũt, atq; ita in uicibus nulla erit perturbatio, nec exiguo fine diſtinctæ erunt. Participia autem in dus, eſſe præſentis temporis ac paſsiuæ indolis, operoſe docetur à Thoma Linacro, unde unũ pro multis exemplum mutuabimus. Virgil.

Turne quod optanti Diuûm promittere nemo
Auderet, uoluenda dies en attulit ultro.

Non diem quæ uoluetur, & adhuc in futurum imminet, ſed pręſentẽ diẽ, quæ iã uolueretur indicauit.

Quid

Quid Situs, & Quæ religio in euulgandis nominibus deorum.

Situs eſt, quemcunq; eum dici ius faſq; eſt, ſuper Numicum flumen, ſiue (ut alij codices habent) Numicium flumen, Iouem Indigetem appellant.

Non temere eſt illa ευλάβεια T. Liuij, exhorrẽtis nomen Aeneæ in diuos recepti, euulgare. Sed mox de ea re. Summa autem proprietate de ſepulto ſitum eſſe dixit. Hinc enim ſiticines dicti, quod apud ſitos, hoc eſt, ſepultos canere ſolebãt. idq; ex autoritate Capitonis Attæi, ut in Noctibus Atticis ab A. Gellio memoratũ inuenias. Cæterũ ut ad religionẽ Liuianã reuertamur. Nefas olim fuit, indigitati & inter diuos recepti nomẽ edere, quod illis à cõſecratione nouũ ſolet indi, neq; fas erat mortali, diuinis nominibus uti, quod Iudæi ſeruant in ſuo Tetragrãmate, quod ab ipſis ἀνεκφώνητον dictum, id enim in myſterijs latere debet. Quãobrẽ olim taciti heroa, hoc eſt templa heroum præterire ſolent, iram offenſi herois metuentes, niſi id facerẽt. Sunt tamen alia conſecratis nomina, quæ citra piaculũ effari licet. Quale eſt, dum Romulum Quirinum, Melicertam Portunnũ, Inonem Leucotheam, Io Iſidem appellamus.

Potitij Pinarijq; unde dicti. Paulo poſt, ubi de Herculis ara tractat.

Fortè ita euenit, ut Potitij ad tempus præſtò eſſent, ijſq; exta apponerẽtur. Pinarij (extis adeſis) ad cæteram uenirẽt dapem, inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolennibus potirentur. Longè elegantior lectio eſt in duobus ſcriptis codicibus, quorum alter à Euſidio relictus, qui

primus

primus in orbe Christiano Collegium trilingue instituit. Alter est Atrebatensis collegij, quorum testimonijs subinde utemur. ac proinde ob compendiũ, alterum Buslidianum, alterũ Atrebatensem perpetuò appellabimus, in quibus ita scriptum inuenias: Fortè ita euenit, ut Potitij ad tempus præsto essent, ijsq; exta potirentur, Pinarij ad cæteram dapem uenirẽt. Quod omnino castigatius arbitror. Per τρόπον enim ἐτυμολογικὸν originationes eorum uocabulorũ docet. Nimirum, quòd alteri à potiendo Potitij sunt dicti, alteri ἀπὸ τοῦ πεινᾷν. Nec remorari nos debet, quòd alterum sit Græcum, alterum Latinum. uerisimile enim est, aduenas & sua, & indigenarũ lingua locutos esse, ut ferè semper fieri solet.

Quid Tarpeia, & quibus uerbis petierit. Rursus, ubi de Tarpeia agit.

Sunt qui eam ex pacto tradendi quod in sinistris manibus esset decreto arma petijsse dicant, & fraude uisam agere, sua ipsam mercede peremptam. Liber Buslid. ad istum modum legit, Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris manibus esset, directo arma petijsse dicant, & fraude uisam agere, &c. Quàm lectionem ueram arbitror. Opponitur enim ambagiosæ illi petitioni, qua uel arma, uel armillas poscere uidebatur, dum paciscitur, ut id sibi traderent, quod in sinistris manibus haberent. Nunc autem planè explicitis uerbis arma petijt, quamobrem non auara, sed insidiosa est habita, tanquã quæ illos nudos hosti obijcere uellet. Rursus. De diminutiuis propriorum nominum. Vt Hostius cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaq; ad ueterem portam palatij. Romulus & ipse turba fugientium

tium actus. Libri quos ſuprà allegaui, ſic habent, Vt Hoſtilius cecidit, confeſtim Romana inclinatur acies, fuſaque ad ueterem portam Palatij. At Romulus & ipſe turba fugientium actus. Videat diligens lector, num idem ſit nomen Hoſtius & Hoſtilius, & aliquo modo ὑποκοριστικῶς deductum. Vt Quintilius à Quintio, Sextilius à Sexto, Petilius à Peto, Manlius ſiue Manilius à Manio, Lucilius à Lucio, ea forma qua Græci dicunt βριφύλλιον, εἰδύλλιον, μειρακύλλιον. Nam tametſi lambda in his dictionibns nõ geminetur, non mirum, quum ueteres ἰωάλλησιν earundem conſonantiũ ualde exhorruerint. Rurſus,

Legendum Equis ierant, pro Equites erant.

Ita multiplici terrore perculſi Fidenates, prius penè, quàm Romulus, quiq; cum eo equites erant. Vetuſti libri, Quique cum eo equis ierant. Quod mihi non pauló uenuſtius uidetur. Rurſus,
Ibi uiribus nulla parte adiutis, tantum ueterani robore exercitus rex Romanus uicit. Quanquam nullum ſuffragium corrogare poſſum ex uetuſtis codicibus, auſim tamẽ deierare, ad hunc modum legendum eſſe, Ibi uiribus nulla arte adiutis, tantum ueterani robore exercitus Rex Romanus uicit. Vt intelligas, Romulum aperta ui, ſine ullo ſtratagemate hoſtem uiciſſe. In tam affinibus uocibus, parte & arte facilis lapſus fuit.

Rurſus de Numa. De uarietate Menſium & Annorum.

Atque omnium primum ad curſum Lunę in duodecim

decim menſes deſcribit annum, quem (quia tricenos dies ſingulis menſibus Luna nõ explet, deſuntq; dies ſolido anno, qui ſolſtitiali circũagitur orbe) intercalares menſes interponendo ita diſpenſauit, ut uigeſimo quarto quoq; anno ad metã eandem ſolis, unde orſi eſſent, plenis annorũ omniũ ſpatijs dies cõgruerẽt. Buslidianus codex hunc ad modũ habet, Atque omnium primum ad curſus Lunæ in 12. menſes deſcribit annũ, quem (quia tricenos dies ſingulis menſibus Luna nõ explet, deſuntq; dies ſolido, q ſolſtitiali circũagitur orbe) intercalares mẽſibus interponẽdos ita diſpenſauit, ut uigeſimo quoq; anno ad metã eandẽ ſolis, unde orſi eſſent, plenis annorũ omniũ ſpatijs dies cõgruerẽt. Non aſcripſiſſem diuerſam lectionẽ, niſi inter Macrob. (q hũc locum quaſi ex profeſſo interpretatur) & M. Ciceronem in quarta Verrinarum actionum ingens eſſet diſcordia, uideturq; ſcripti codicis Buslidiani lectio, Ciceronis cauſam uulgata Macrobij ſuſtinere. Ait enim Macrobius, libro Saturnalium primo, capitibus 12. & 13. Romulum annum inſtituiſſe decem menſium, trecẽtorum & quatuor dierum. Numam his adieciſſe dies quinquaginta, quibus duodecim Lunæ curſus cõfici credidit, poſtea adhuc unum diem adiecit Ianuario, in honorem imparis numeri, ita ut trecenti quinquaginta quinq; dies in anno computarentur. Quum ergo Romani, ex hac diſtributione Pompilij ad Lunæ curſum, ſicut Græci annum proprium computarent, neceſſario & intercalarem menſem inſtituerunt more Græcorum. Nam & Græci quum animaduerterẽt temere ſe trecẽtis quinquaginta quatuor diebus ordinaſſe, quoniam appareret de Solis curſu, qui trecẽtis ſexaginta quinq; diebus & quadrante zodiacum conficit,

conficit, deesse anno suo 11. dies, & quadrantem, intercalares statuta ratione commenti sunt. Ita octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres mẽses tricenûm dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile, omnibus annis 11. dies, & quadrantem intercalare. Itaq; maluerũt hunc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascuntur, si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere, in tres menses, ut diximus, distribuendo. Hos dies ὑπερβαίνοντας, menses uerò ἐμβολίμους appellabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoq; imitari placuit, sed frustrà, quippe fugit eos, quòd unum diem (sicut suprà admonuimus) addiderant ad Græcum numerũ in honorem imparis numeri. Ea re per octennium conuenire numerus atq; ordo non poterat. Sed nõdum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabãt dies, alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant in intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcum abundasse iam diximus. Hoc quoq; errore cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoq; octennio, ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent, compensatis quatuor uiginti diebus, pro illis, qui per totidem annos Græcorum numerũ creuerant. Hactenus Macrobius. Vbi uides, singulis octennijs apud Græcos ternos menses intercalari. Contrà apud Ciceronem non menses intercalãtur, sed mẽsibus dies aliquot ꝑ intercalationẽ inserũtur.

Verba

Verba eius aſcribam, quò res fiat manifeſtior.

Eſt conſuetudo Siculorum, cæterorumq; Græcorum, quòd ſuos dies menſesq; cõgruere uolunt, eum Solis Lunæq; rationibus, ut nonnunquam ſi quid diſcrepet, eximant unum aliquem diem, aut ſaltem biduum ex menſe, quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant. Item nonnunquam uno die longiorem menſem faciunt, aut biduò. Hîc apertè intueri licet, non ex ſuperfluis diebus menſes conſtitui, ſed menſibus ordinarijs, ut quicquid redundat aut deficit, uel detrahi uel addi. Ego controuerſiam tantorum uirorum ſatis habeo indicare. nam litem meam, uel iudicium facere, planè exhorreo. Iudicent peritiores, & qui antiquitatis magis conſulti ſunt. Cæterum, quò res inſtructior ſit, adijciam ex Libanij argumento contra Androcionem, eius in intercalando rationem. Attici menſes ſuos calculabantur, non ſecundum Solarem curſum ut nos, ſed ſecundum Lunarem. Nam ſecundum Solis periodum, habet annus trecentos 65. dies, unde euenit in menſem computari 30. dies, & diei trientem, & duodecimam. Decies enim 30. trecentos. bis 30, 60. conficiunt. In reſiduo ſunt 5. dies, quorum quatuor ex duodecim trientibus reſultant, ſupereſt una, uerùm illam reperies in duodecimis unius diei, quum duodecim menſes ſinguli in ſe ſingulas habent. Secundum autem Lunarem curſum annus habet trecentos, quinquaginta quatuor dies, menſis uerò uiginti nouem & ſemiſſem. Decies enim uiginti ſunt ducenti, bis uiginti quadraginta, bis nouem octodecim. Porrò duodecim illi ſemiſſes, ſex dies abſoluunt. in uniuerſum igitur trecenti quinquaginta quatuor dies ſunt, deſtituiturq; undecim diebus, quibus annus ille ſolaris abundat. Illos

autem Athenienses tertio quoq; anno contrahentes, mensem intercalarem efficiebant, dies triginta tres in sese complectentem. Græca sic habent, ἰστέον ἔτι οὐκ ἐψήφιζον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς μῆνας κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν σεληνιακόν. κατὰ γὰρ τὸν ἡλιακὸν ἔχει ὁ ἐνιαυτὸς ἡμέρας τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε. ὥστε συμβαίνει ἔχειν τὸν μῆνα ἡμέρας τριάκοντα, καὶ τρίτον καὶ δωδέκατον τῶν δώδεκα. Δεκάκις γὰρ τριάκοντα, τριακόσια: δὶς τριάκοντα ἑξήκοντα. λοιπὰ πέντε. τὸ τρίτον τῶν δώδεκα τέσσαρα. λοιπὴ μία. τὸ δὲ δωδέκατον τῶν δώδεκα ἡ μία ἐστί. κατὰ δὲ τὸν σεληνιακὸν δρόμον ὁ ἐνιαυτὸς ἔχει τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας. ὥστε συμβαίνει τὸν μῆνα ἔχειν ἡμέρας εἰκοσιεννέα καὶ ἥμισυ τῶν δώδεκα. Δεκάκις γὰρ εἴκοσι διακόσια δὶς εἴκοσι τεσσαράκοντα. Δεκάκις ἐννέα ἐνενήκοντα, δὶς ἐννέα δεκαοκτώ. καὶ τὸ ἥμισυ τῶν δώδεκα, ἕξ. ὥστε εἶναι ὁμοῦ ἡμέρας τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας. ὑπολείπεσθαι δὲ κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον ἡμέρας ἕνδεκα. ἃς Ἀθηναῖοι κατὰ τριετίαν συνάγοντες, ἐποίουν τὸν ἐμβόλιμον μῆνα τριάκοντα τριῶν ἡμερῶν. ἔχει γοῦν ὁ ἐνιαυτὸς κατὰ τὸν σεληνιακὸν δρόμον τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, καὶ τὰς μὲν τέσσαρας ἡμέρας ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχαιρεσίας, ἐν αἷς ἄναρχος ἡ Ἀττικὴ ἦν, ἐν ταύταις προεβάλλοντο τοὺς ἄρχοντας, ἦρχον οὖν οἱ πεντακόσιοι, τὰς τριακοσίας πεντήκοντα ἡμέρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν καὶ δυσχερῶς ἤνυον τὰ πράγματα, διεῖλον ἑαυτοὺς εἰς δέκα μερίδας, κατὰ τὰς φυλὰς, ἀνὰ πεντήκοντα, τούτους γὰρ ἑκάστη φυλὴ προεβάλλετο, ὥστε συνέβαινε τοὺς πεντήκοντα ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀνὰ τριάκοντα πέντε ἡμέρας. αὗται γὰρ αἱ τριακονταπέντε ἡμέραι εἰσὶ τὸ δέκατον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ. δεκάκις γὰρ τριάκοντα τριακόσια, πεντάκις δέκα πεντήκοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ἦσαν εἰς τὸ ἄρχειν ἅμα. οἱ δέκα κατὰ κλῆρον μίαν ἡμέραν τῶν ἑπτὰ. Ὁμοίως δὲ ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀπὸ κλήρου ἦρχε τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἑπτὰ ἡμέραι, καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι τρεῖς μὴ ἄρχειν,

χειν. ἕκαστος δὲ ἄρχων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης. διὰ τί δὲ μίαν μόνην ἡμέραν ἦρχεν; ἐπειδὴ αὐτὸς τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως ἐπιστεύετο, καὶ πάντα τὰ χρήματα τῆς πόλεως, ἵνα οὖν μὴ ἐρασθῇ τυραννίδος, διὰ τοῦτο μίαν ἡμέραν ἐποίουν αὐτὸν ἄρξαι. Ἰστέον δὲ ὅτι οἱ μὲν πεντήκοντα, ἐκαλοῦντο πρυτάνεις· οἱ δὲ δέκα πρόεδροι, ὁ δὲ εἷς ἐπιστάτης. Quod autem euario ab exẽplaribus Demost. nimiũ in isto argumento corruptis, id debeo Ioãni Deõsio uiro eruditissimo, & incõparabilis memoriæ, ut qui subinde integras orationes nũc Demosthenis, nunc Ciceronis ad uerbũ memoriter recitet. Is mihi suum Demosthenem ad censuram Budæi castigatum, hac in parte utendum dedit. Est autem multiplex annus mundanus, cuius meminit Cicer. in somnio Scip. Complectitur is secundum Macrob. 15. milia solstitialium annorum. Secundum Seruium 12. millia & 544. annos. Solstitialis propriè Solis ambitus est per zodiacum. Ita quoque singulorum Planetarum suus annus est, Lunæ menstruus. Mercurij & Veneris eiusdem ferè spatij, quo solaris. Martis, huius temporis duplum habet. Iupiter duodecuplum, Saturnus trigecuplum. Rursus potes ita nouam diuisionem inire, si alios annos naturales, alios ciuiles dixeris. Naturalis enim cursum solis, Ciuilis, ciuitatis aut gentium sequitur morem. Naturalis 365. dies, horas sex propemodum continet. Ciuilis, incerto dierum numero fluctuat, & ab autore nomen sortitur, ut annus Romuli 304. habebat dies, Numæ 355. dies. Arcadum tribus mensibus explicabatur. Arcananum sex. Est rursus annus utilis, qui liber est ab omnibus diebus nefastis, & tantummodo consummatur ijs diebus, qui iuris actionem habent. Sed & addi solet; Si reus præstat sui conueniendi facultatem,

& iudicis copia fiat. Aliquanto pòst,

Pontificem deinde Numa Martium Marci filium ex patribus legit, eiq; sacra omnia exscripta, exsignataq; attribuit. Non integrum uidetur Marci filium, Martium, non Marcum appellari, quum nomina patrum in filijs iterari, gentilitij iuris sit. Auget suspicionem, quòd mira istic est in scriptis libris discrepantia. Alij habent Marcum Flauium, alij M. Fuluium, nonnulli M. Furium. Quid melius sit, in medio disceptandum relinquimus.

Rursus. Legendum pro ipso, non, propulso.

Ea pietate omnium pectora imbuerat, ut fides ac iusiurãdum proximo legum ac pœnarum metu, ciuitatem regerent. Alia exempl. habent, ut fides ac iusiurandum propulso legum &c. Quod tametsi inquinatius uidetur, affinius tamen ueritati, quàm illud superius. Omnino mihi persuadeo legendum esse, ut fides ac iusiurãdum pro ipso legum & pœnarum metu &c. Vt pro ipso corruptum sit in propulso. Nimirum religionem succeßisse in uicem metus legum, ac pœnarum. Sed ut mihi hoc persuadeo, ita alijs neceßitatem credendi adferre non uelim. Sequor enim meam diuinationem, non testimonia codicum. Habet autem Fabius Pictor similem sententiam, lib. primo, Nullo tunc uindice aut metu, sed sua sponte retinebant fidem & rectum.

Sequitur deinde paucis uerbis interiectis.

Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, quo quia se persæpe Numa sine arbitris, uelut ad congressum deæ inferebat, Camœnis

mœnis eum lucum sacrauit, quòd earum sibi concilia cum coniuge, uel quòd dearum sibi consilia cum coniuge sua Aegeria essent. Scripti codices per omnia cum uulgatis consentiunt, nisi quòd pro medium, medius legant. mihi illud, Sibi, non arridet, arbitrorq; mutandum in ibi, & ob id lucum illum Musis esse dicatum, quòd ibi colloquia uxori eius cum Deabus essent. Sub nomine autem dearum Musas intelligit, quas Theocritus perpetuò Nymphas appellat. Habet id quoq; magnificentiam, cum genus pro specie subijcitur.

Qui sint Argei.

Annectamus de proximo, quod mirè implicitum est: Multa alia sacrificia, locaq; sacris faciendis, quæ Argeos pontifices uocant, dedicauit. Ridicula est eorum interpretatio, qui putant, Argeos, scyrpeos hic esse homines, qui cum facibus de ponte deijciebantur, ex instituto Herculis. Nam ipsa sacra, & loca ubi sacris operam dabant, à Pontificibus Argei dicebantur. Sacra ob antiquitatem cum suis ritibus iam pridem abolita sunt. Loca multa Romæ Argeorum nomen retinent, ut uidere est, apud Varronem libro quarto de lingua Latina. ubi nunc quintum, nunc sextum Argeorum sacrarium citatur, montesq; certis finibus distinguntur, ex Argeorum libris ritualibus. Fabius pictor uniuersum campum septem collibus subsidens, usq; ad Tyberim duplici nomine Lybissum & Argeum uocat.

Ex uita Tulli Hostilij.

De ceremonijs Patris Patrati.

Rex, facisne me tu regium nuncium, populique Romani Quiritium, uasa comitesq; meos? Rex re-

ſpondit, Quod ſine fraude mea, populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Fœcialis erat M. Valerius, is patrem patratum Sp. Fuſium fecit, uerbena caput capilloſq; tangens. Habet Buſlidianus codex, non tangens, ſed tegens. In ſacris Deorum caput operiri & tegi ſolet: & apud Plutarchum in uita Numæ, Numa capite operto ſedet, cum de eo in regem creando auguria captantur: quid tamen rectius, non auſim definire. Id ad utilitatem rudiorum adijciendum, Fraudem hîc appellari malitioſam fœderis interpretationem, quum ſententia uiolata, uerbis ſatis facimus, ut ille, qui cum certos dies inducijs aſcripſerat, noctu hoſtilia fecit, quaſi de noctibus nihil omnino cautum eſſet. Pulchrè admodum hæc diſtinguit Paulus iureconſultus. ff. de legibus & Senatuſconſultis. Cōtra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet. in fraudem uerò legis, qui ſaluis uerbis legis, ſententiam eius circumuenit.

De Tarquinio Priſco. Quid ſit Sentire.

Lucumoni contrà omnium hæredi bonorum, quum diuitiæ iam animos facerēt, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, ſummo loco nata, & quę haud facilè ijs, in quibus nata erat, humiliora ſineret.

Integrum hoc prima ſpecie uidetur, & approbatur omnium codicum conſenſu, mihi tamen iſtic hulcus ſubeſſe perſuadeo. Credo enim, illud ſineret, in ſentiret mutandum, ut idem ſit cum τῷ φρονεῖν, nimirum eam pares animos ſuis natalibus & opibus habere. Sino tamen, ut ſuum, ſineret, retineant, qui alterius opinionis ſunt. Cæterùm id pro auctario adijciedum, Lucumones dici ſolitos reges Hetruſcorum,

qui

qui duodecim erant secundum duodecim populos: qui autem istis omnibus imperitabat, Lartem appellabant, unde adhuc Angli satrapas suos Lordas uocant.

Alterum tantum, quid significet.

Neq; tum Tarquinius de equitum centurijs quic quam mutauit, numero tantum alterum adiecit. Atrebatensis codex habet, Numero tantum alteram adiecit. Buslidianus, Numerum tamen alterum adiecit. Sed uulgata lectio probatior est, indicat enim numerum in centurijs equitum duplicatum esse. Hac forma loquendi Cicer. de oratore perfecto usus est, Pes qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partem pedis aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse, ita fit æqualis Dactylus, duplus Iambus, sesqui pæon. Alterum tantum dicimus, quum tantundem adhuc semel est, quantum antea in numero aut magnitudine fuit. Sumpta autem est ea forma loquendi à Demosthene contra Midiam, ubi inquit, ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι σμίκρωνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων.

Legendum Dono pro dolo.

Ibi Tarquinius maledicta ab stirpe ultima orsus, seruũ serua natũ post mortem indignã parentis sui, non interregno (ut antea) inito, nõ comitijs habitis, non per suffragium populi, nõ autoribus patribus, mulieri dolo occupasse Regnũ. Buslidianus codex pro dolo, dono habet. ut id regnũ, quod à Senatu & populo dari solet, mulier sui doni fecerit, quod ego genuinum omnino arbitror. Sermo enim ex contentione ἀντιζήλως acrior est, & de Tullia æmula

 Tanaq

Tanaquilis pauló ante hæc uerba fecit. Nec conquiescere ipsa potest, si quum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuisset animo, ut duo continua regna uiro ac deinceps genero dedisset: ipsa regio semine orta, nullum momentum in dando, adimendoq; regno faceret.

Quid sit Vulgo' dici.

Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in absentem Tarquinium inuectus, haud mirum esse Superbo inditum Romæ cognomen. Iam enim ita clàm quidam mussitantes, uulgó tamen eum appellabant.

Mihi is locus perpetuó suspectus fuit, neque sine causa. pugnant enim inter se, quosdam clàm mussitãtes, & uulgó eum appellasse Superbum. Vulgó enim dicitur, quod à nemine non iactatur, à quibusdã dicitur, quod à paucis. Rectè igitur ad istum modum liber Buslid. Iam enim pridem clàm ita mussitantes, uulgó tamen eum appellabant. dictione, quidam, mutato in quidem, ut intelligeremus clàm quidem ita eum uocitari, sed tamen passim.

Ex libro secundo.
Legi Vulscos, pro Volscos.

Multa igitur blandimenta plebi per id tempus à Senatu data. Annonæ in primis habita cura, & ad frumentum comparandum. missi alij in Volscos, alij Cumas, salis quoque arbitrium uendendi, quia immenso precio uenibat in publicum, omni sumptu ademptum priuatis, portorijs quoque & tributo plebe liberata. Buslidianus sic, Et ad frumentum comparandum missi, alij in Vulscos (idque perpetuó) alij Cumas, alijs quoque arbitrarium, quia impenso

penſo precio uenibat. In cæteris conſenſus fuit. Mihi hic locus mutilus uidetur, diſpiciendũ igitur num ad iſtum modũ legi oporteat, Et ad frumentum comparandum miſsi alij in Volſcos, alij Cumas. Salis quoq; arbitrium uendendi, quia impenſo precio uenibat in publicum, ſine omni ſumptu ademptum priuatis. Vt hic ſit ſenſus, Arbitrium ſalis uendendi ademptum priuatis, quia impenſo precio, hoc eſt, permagno uenibat. Venditum autem fuiſſe publicè ſine omni ſumptu, detractis oneribus itinerum & uectigalium, ut præter precium ſalis nihil ſit ſolutum.

Mox ibidem de Coclite.
Legendum Tranſitui, non Tranſitum.

Deum & hominum fidem teſtabatur, nequicquã deſerto præſidio eos fugere, ſi tranſitũ pontem à tergo reliquiſſent. Niſi interpreteris trãſitum pro tranſibilem, ut inuictum pro inuincibilem, infractum qui frangi non poteſt, non uideo qui ſenſus emergere poſsit. Buslidianus codex, pro tranſitum pontem, legit, tranſitum potem, quod poſsibilem interpretari liceat. Iuxta illud Catulli, Hoc facies non pote ſine pote. Sed neſcio quo pacto mihi iſta affectatio non arridet, & propemodum mihi perſuadeo legendum eſſe, Si tranſitui pontem à tergo reliquiſſent. Tranſitui, hoc eſt, ad tranſeundum. putoq; librarios i tertium crus ex ui, pro m aſpexiſſe, ueluti ſcriptum fuiſſet tranſitm, & u ex ingenio addidiſſe, quaſi id neceſſario requireretur.

De Mutio.
Craſſari olim dictum pro graſſari.

Tunc Mutius quaſi remunerans meritũ, Quando

quidem, inquit, est apud te uirtuti honos, ut beneficio tuleris à me quod minis nequisti. CCC. coniurauimus principes iuuẽtutis Romanæ, ut in te hac uia grassaremur. mea prima sors fuit. Cæteri, utcunq; ceciderit, primi quoad te opportunũ Fortuna dederit, suo quisq; tempore aderũt. Buslidianus, Vt in te hac uia crassaremur, idq; sæpius in eadem uoce. ut Antiqui Caium, pro Gaium, Cneum pro Gneum dixere. Quanta autẽ affinitas sit in his literis, ipsa forma docet, C G, quum nihil differãt, nisi quod inferius cornu in G nonnihil sursum uersus repãdum est, quare non immeritò inter ἀντίστοιχα referri possunt. Addit deinde, Mea prima sors fuit, cæteri, cuiq; ceciderit. Vnde ego hãc germanam lectionem censeo, Cæteri ut cuique ceciderit, primi quoad. &c.

Iniquum Tributum, quod supra censum, & quod ante tempus exigitur.

Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non modò fructu caruerit, sed uilla incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributũ iniquo suo tempore imperatum, æs alienum fecisse. Buslidianus, Tributum iniquo non suo tempore imperatum. Adiutus istius lib. scriptura, legendum puto, Tributum iniquum, ac non suo tempore imperatum. Vt duplex sit conquestio super hoc tributo, & quòd magnitudine iniquum fuerit, ultra censum iniuncto onere, & quòd non expectato tempore, quo dandum erat, extortum sit.

Quid differant Confidere & Concredere.

Et consules magis non confidere, quàm non credere

dere

dere ſuis militibus. Nihil hîc uitij, ſed difficultatis plurimum, quod in gratiam ſtudioſorũ tentabimus enodare. Credimus illis, quos ſoluẽdo putamus, Cõfidimus his, quorum beneuolentia nos ſecuros facit. Conſules igitur potius nõ confidunt ſuis militibus, quos alienos à ſe, auerſosque exiſtimabant, quàm quòd de uiribus illorum deſperarent. Sic animo confidimus & moribus, ſi inde officia expectamus. credimus facultati, quum id eos præſtare poſſe nobis perſuademus. poſſe ſuos milites uincere credebant, uelle eos uincere non confidebant.

Diuinatio, num legendum Iratos inuocat deos, an Iuratus inuocat deos.

Victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie, ſi fallat. Iouem patrem, Gradiuumq; Martem, aliosque iuratus inuocat deos. Ita quoque ſanum eſt, uel ſanum uidetur, ut nuſquã uel una uerruca mali appareat. Sed eſt in Buslidiano codice ſaltem ſpecioſior ſententia. Sic enim legitur, Aliosque iratos inuocat deos, nimirum, ſi fallat quod præceſsit, execratione ſeipſum obligans, niſi uictor è prælio regrediatur.

Sequitur continuò,

Inde deinceps omnis exercitus in ſe quiſque iurat. Buslidianus, Item deinceps. &c. Neſcio quid melius, in æquilibrio mihi res pendere uidetur. Nam inde deinceps non planè illepidum. ſignificat enim poſtea per ordinem ſingulos in ſe diras concepiſſe, niſi uictores redirent. Item deinceps exemplo alterius imitationem ſignificat.

Actor legis, & autor, quomodo differant.

Sed ut inuentor legis Volero, ſic Lectorius col-

lega eius, autor tum recentior, tum acrior erat. Hæc sententia uere introrsum turpis, speciosa pelle decora est. Si Volero erat inuentor legis, quur Lectorius eiusdem autor dicitur? quum autor idem sit quod inuentor, hoc est, qui aliquid primus & præcipuus instituit. Recte igitur Buslidianus codex pro autor actor habet, hoc est, exercitator, & exequutor, ut Volero habeat laudem institutæ legis. Lectorius de opera ferendæ legis primas obtineat.

Quid iras incitet.

Eadem in militia sæuitia Appij, quæ domi esse, eo libentior, quòd sine Tribunitijs uinculis erat, odisse plebem plusquam paterno odio, quòd se uictum uidebat ab ea, se unico consule obiecto aduersus tribunitiam potestatem, perlatã legem esse, quam minore conatu nequaquam tanta patrum spe, priores impedierãt. Nihil hîc est, nisi αἰτιολογία indignationis Appij, quæ frgidior est, & dilutior in istis uerbis. Si enim ipse unicus consul obiectus sit contra tribunitiam potestatem, quid miri, si uicta sit unius autoritas destituta à socio atque collega altero consule, ac proinde minor causa irascendi, cum nihil subitum & inexpectatum eius animum percellat. Sed rursus, qui potuerunt patres habere tantum spei in impediendа lege, si unum tantummodo consulem pro se habebant? Tot difficultates sanãtur unica dictione, quam habet codex Buslidianus, ubi pro obiecto, scriptum est, electo. Vt sit sensus, Ideo se tanta odia in plebem concepisse, quòd unice ad id electus consul, cum summa spe patrum ut ipsius uiribus & constantia resisteretur legi, non tamen potuerit sustinere uiolentiam plebis. Nam memor est sui Liuius. Suprà enim

enim ita dixit, Patres ad ultimum dimicationis rati rem uenturam, Appium Claudium Appij filium, iam inde à paternis certaminibus inuisum infestumque plebi, Consulem faciunt.

LIBER SEXTVS.

Ex Bucolicis Virgilianis. Mystica urbium nomina.

Postquàm nos Amaryllis habet, Galathea reliquit.

Seruius hunc locum ita exponit. ἀλληγορικῶς (inquit) hoc dicit, postquàm relicta Mantua, Romã me contuli. Nam Galatheam Mantuã uult esse, Romam Amaryllida, nec plura addit. Eandem allegoriam tãquam festiuam continuò repetiuit Virgilius,

Nanq; (fatebor enim) dum me Galathea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Seruius hîc nihil dicit, quasi superiori expositione per omnia satisfecisset. Debet autem allegoria ita esse αἰνιγματώδης, ut tamen aliqua uestigia indagandi arcani de se præbeat. Nec dubito, quin plurima olim signa nota fuere, quæ ad uerum intellectum deducere poterant, quæ antiquitatis obliteratione à nobis nequaquã deprehendi possunt. Quur enim nõ tam bene Galatheam Romam, quàm Mantuam intelligas, si temere à puellarũ nominibus urbes significare liceat? Tentandũ ergo, si quid inuenire possimus, quod huic mysterio lucem adferat. Politianus autor & elegans & curiosus, dicit, Romanam urbem triplici olim nomine insignitam fuisse. Appellari enim uulgato nomine Romam, arcano Amaryllida, sacro & rituali Florentiam, seu (quod idem

idem est, Antȣsam. Venustissimè igitur, quum puellæ urbique idem nomen sit, sub uocabulo Virginis Romam indicauit. Vtinam simile quid in Galathea haberemus, ubi nihil ambigo, quin sit eadem allusio. Fortasse ideò Mantuam Galatheam dixit, quòd ibi Galathæ, hoc est, Galli Togati suas sedes habuerunt. uel quòd Mantuani originem traxerunt à Venetis, quos Strabo quoq; dicit è Venetis Gallis Oceani accolis oriundos esse. Certe Seruius super eo uersu,

Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen.

Venetos & Tuscos conditores Mantuanæ ciuitatis facit, ac Venetiam alio nomine Cisalpinam Galliam dici. Hoc non admodum in Politiano probo, quòd Amaryllida ab amore deductum putet, quasi Latinũ sit nomen. Ego (quia & apud Theocritum puella eius nominis reperitur, & quia personæ bucolicæ ferè omnes Græcæ) Græcam originationem potius requirendã arbitror, & in eius etymologia latere aliquid, quod cũ rebus rusticis sit cognatũ, quale est in Galathea, Phyllide, quarũ altera à lacte, altera à frondibus nomen ducît, ἀμαρὶς certe incile significat, per quod aqua ad irrigationem uel horti, uel alterius generis agri deriuatur. Id si admittas, forma diminutiua inde Amaryllis declinata uidetur. Fabius Pictor tradit, Argeum campum, qui septem montibus includitur in speciem arcus usque ad Tyberim, quæ instar chordæ eum præcingit, inũdationibus fluuij inhabitabilem fuisse. Sed Vertumno sacris factis aquas in alueum reuertisse, arbitrorq; ab incilibus quibus palus siccata est, Romã Amaryllida esse dictã.

Aliud, Antrum esse domicilium pastorum.

Non ego uos posthac uiridi proiectus in antro

Dumosa

Dumoſa de rupe procul pendere uidebo.

Paſtor iſte non ita in antro cubat, tanquam in temporario diuerticulo, ſed ueluti in legitimo domicilio. Nam ueteres in ſpeluncis ouilia ſua conſtituebant, quod ex Polyphemi moribus patet. Nec ſuffragium leue eſt à Græca lingua, qua μάνδρα nunc pro ſtabulo, nunc pro antro uſurpatur. Atque inde eſt, quod D. Baſilius in oratione de natali Domini, Mandran appellat ſtabulum, in quo Chriſtus natus eſt. Quamobrẽ ſummi Paſtores Archimandritæ etiámnum à Græcis appellantur. Fuiſſe autem hanc ſpeluncam Tityro pro domo, uel illud argumẽto eſt, quòd ibi ſuum penum habuerit, quum ita ſubiungit,

Hîc tamen hac mecum poteris requieſcere nocte
Fronde ſuper uiridi. Sunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſsi copia lactis.

Eandem ſententiã in Cyclope Theocriti inuenias.

ἅδιομ ἐν τ᾽ ὥντρῳ παρ᾽ ἐμὶν τὰν νύκτα διαξεῖς.
ἐντὶ δάφναι τηνεὶ, ῥαδιναὶ κυπάρισσοι.

Vter poëta hîc præſtantior cenſendus eſt, non noſtri eſt iudicij, niſi quòd hoc apertè licuerit dicere, quæ apud Theocritum parata ſunt delicijs, ea à Virgilio conſolationi adhiberi. Neſcio quàm oportunè, quum alienæ felicitatis oſtẽtatio magis dolorem in calamitoſis exacerbet, quàm mitiget.

Ex Alexide.
Quid ſibi uelit uox Incondita.

Vbi hæc incondita ſolus
Montibus & ſyluis ſtudio iactabat inani.

Incondita (inquit Seruius) hoc eſt incompoſita, ſubitò dicta, agreſtia, uel inſanæ mentis dicta uerba, uel incondita, id eſt, incõſcripta. Rectè Seruius. Ob-

ſeruaui

seruaui tamē, incondita ea sæpe dici, quæ natura, nō arte fiūt. Sic Donatus solas interiectiones uoces incōditas appellat, quòd natura eas gignat, ac proinde apud omnes homines esse easdem, reliquas uerò orationis partes artificiales, & hominū ingenijs uariari. Hinc quoq; est, quod milites in triumpho Cęsaris apud Suetoniū incondita carmina cecinisse describantur.

Ibidem. Iolas unde dictus.

Nec, si muneribus certes, concedet Iolas.

Inter reliquas opiniones refert Seruius, Alexim fuisse puerum Augusti Cæsaris, atq; ab eo in delicijs habitū. Id si uerū est, ualde elegāter Virgilius Iolam sibi riualem fecit. Ego enim per Iolam Iulū, intelligo, nimirum Augustū Cæsarem, qui ab Iulo originē suæ gentis trahit, ac proinde cum eo ambitu munerum certari nō posse. Nec admirationi esse debet, si poëta in personis suis nomen nonnihil à uero declinet, ut bucolicā conditionē accipiant. Quid enim Iullus faceret in re pastoritia, aut Alexander? hoc enim est uerū nomē Alexidis. Heroica sunt ista uocabula, nihil acta pastoritijs casis. Est alioq familiare poëtis (ut habet Apuleius in sua Apologia) amicorū amicarūq; nomina nōnihil inflectere, seruato ferè numero syllabarū. Sic Clodia à Catullo Lesbia dicta est. Sic à Tinda fœmina quidē, sed (ut autor Eustatius) poëtria insigni, ea quæ Metella erat, Perilla est nominata. Sic Hostia, à Propertio Cīthia. Sic Plania, à Tibullo Delia. Sic Gratidia, ab Horatio Canidia appellatur.

Ex tertia Aegloga. Malo petere, quo sensu dictum.

Malo me Galathea petit lasciua puella,

Et

Et fugit ad ſalices,& ſe cupit antè uideri.

Quid ſit malis petere, tacitũ pretermiſit Seruius, credo quòd eam rem ſuo tẽpore omnibus notá uideret. Verum quia noſtro ſeculo eius dicti feſtiuitas nõ ab omnibus ſentitur, corioſius iſtũ locum tractem⁹. Tota iſta Aegloga περιαυτολόγους, hoc eſt, de ſe loquentes, ſuaq́; iactãtes paſtores habet, ut & Theocritus Idyllio quinto. Primũ ſe laudant, quod chari ſint numinib⁹, deinde quòd pulchris. gloriatur igitur his uerbis, ſe ultrò à Galathea ad amoris cõmercia affectari & ambiri, id enim eſt Græcis μήλοις βάλλειν, ut autor eſt interpres Theocriti, Idyllio ſexto. Vndè quoque μηλοβληθῆναι ab Ariſtophane dictum eſt, pro amore percelli. Sic enim inquit,

μηδ' εἰς ὀρχηστρίδος εἰσιέναι ἵνα μὴ πρὸς ταῦτα κεχηνὼς

μηλοβληθεὶς ὑπὸ πορνιδίου τῆς εὐκλείας ἀποθραυσθῇς. Id eſt,

Neque in ædes ſaltatricis introire, ne ad iſta inhiãs,

Malo percuſſus à meretricula, gloria defringaris.

Paſtor igitur aduerſarius, ut paria uel maiora adferat, ut lex eſt Amoibæi carminis,

At mihi ſeſe offert (inqt) ultro meus ignis Amyntas,

Notior ut iam ſit canibus non Delia noſtris.

Hoc autem diuerſi eſt apud Theocritum, quòd ibi paſtores ſuos amores efferũt, alienos uituperãt, hoc poſterius Virgilius omiſit. Sunt autem iſti uerſus Theocriti, quos Virgilius omnino adæquauit, ut in Noctibus Atticis tradit Aul. Gell. dum quædam reponit ut imitator, quædam ut æmulator immutat, paria ſubſtituens, non eadem.

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίστα

Τὰς αἶγας παρελῶντα, καὶ ἁδύ τι ποππυλιάσδει. Hoc eſt,

In me mala iacit Cleariſtæ filia, capras

Dum præterduco, & dulci popiſmate laudat.

Vnde metaphora sit accepta, docet Erasmus in Chiliad. Mirum autem est, quàm hoc uocabulum μῆλον, unde nostrum malum deductum est, καλύσημον, sit apud Græcos. nam & certum genus pomi, & pecus, & mamillam significat.

Ex Sileno.
Rerum affinium historias cõfundi.

Quid loquar aut Scyllam Nisi? quã fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Alciatus uir admirandæ eruditionis, ac paris facundiæ, in libello suo quem παρέργων inscripsit, existimat Virgilium naturam Famæ sequutũ, quæ plerunq; mendax est, falso historiam de Scylla tradidisse, atque ideo quæ Scyllæ Phorci filiæ congruebãt, Scyllæ Nisi attribuisse. Bonus (mehercle) istius loci tuendi color. Nec semel inueniuntur istiusmodi personarum confusiones, Apud Aristophanem in Auibus, Progne, non in Hirundinem, sed in Lusciniam trãsformatur. Idemque in Ranis, quod mirabilius est ἀηδόνιον, non Lusciniæ, sed Hirundinis cantum appellat, quum tamen omnes Græci ἀηδόνα pro Luscinia agnoscant, nec Latini olim aliter sensere, ut ex illo Calphurnij uersiculo facilimè comprobatur,

Astyle credibile est, si uincat Acanthida cornix,
Vocalem superet si turpis Aëdona bubo.

Iam cũ Fabula ex etymo Phylomenæ (quæ aliàs Philomela dicitur, à studio canendi) sit orta: mirum est, Aristophanem in diuersam partem ita præcipitẽ abijsse. Sed, ut dixi, in rebus affinibus confundunt historias, nec Virgilius longè discesit ab illa miscella, quippe qui statim subiungat,

Quas illi Philumela dapes, quæ dona pararit.

Certum enim est, Prognen suum filium Itym patri epulandum apposuisse. Quòd si istos colores non recipimus, præstò est & aliud effugium, si antiquorum uoluminum fidem sequi non recusemus, quorũ aliqua sic habent, Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam famá secuta est, Alij rursus, Quid loquar an Scyllam Nisi, an quam fama secuta est. Rursus alij, Quid loquar ut Scyllam Nisi, aut quam, &c. quæ lectio mihi præ cęteris arridet, ut subiũgatur per Zeugma ab inferiore, narrauerit, hoc pacto, Quid loquar, ut narrauerit Silenus, qui quum deus sit, errare nõ potest in cognitione historiarum. Si quis tamen rerum gestarum confusiones malit, habet etiam exemplum apud Ouidium in Heroinis,

Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum.

quum nõ ab Hectore, sed à Memnone trucidatus sit.

In Pharmaceutria.
Quis sit improbus.

Sæuus amor docuit, natorum sanguine matrem
Commaculare manus, crudelis tu quoq; mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Impròbus ille puer, crudelis tu quoq; mater.

Seruius, ut epanalepsin uerborum sæpius redeuntiũ excusaret, arbitratur hîc Syllogismũ esse plenũ. In quo necessarium est, ut ijdem termini sæpe recurrant. Cæterùm id mihi nullo pacto uerum apparet. Non enim hîc ulla ratiocinatio per necessaria aut probabilia decurrit, aut alterum ex altero ad complexionem faciendam elicitur, sed multiplex Damonis affectus repræsentatur, qui quum quæuis opprobria in Cupidinem conijciat, atque adeò illum

magistratum fuisse Medeæ ad parricidium affirmet, tandem ueluti dubius subsistens, ac propemodũ con uicium recantans, quasi non totum illud scelus sit Cupidinis, non enim nisi immani naturæ talia persuaderi posse culpam, inter utrunq; diuidit, ac ipsam quoque matrẽ crudelem pronunciat. Deinde quasi libripens pondus utriusque culpæ examinat; séque ipse per Epicrisim interrogat. Crudelis mater magis, an puer improbus ille? actandem sẽtẽtiam absoluit, & utrunque condemnat. Verùm parésne, an impares utrobiq; sint culpæ, in incerto reliquit.

Improb⁹ (inquit) ille puer, crudelis tu quoq; mater.

Ne quis autem nimis dilutis uerbis iudicium peractum existimet, quod in tanto scelere utrunque im probum appellat, non immanem, aut dirum, aut tetrum. Sciat apud ueteres omne genus scelerum hoc modo condemnari solere, Improbè factum uideri

Ibidem,

Qua Emphasi dictum, Orpheus in syluis.

Certent & cygnis ululæ, sit Tityrus Orpheus,
Orpheûs in syluis, inter delphinas Arion.

Inter ἀδύνατα, quæ nunc tandem posse fieri arbitratur, hoc quod absurdissimum erat cum magna em phasi explicuit, Sit Tityrus Orpheûs. Nec contentus tali paradoxo, resumit cum ingenti additamento, Sit Orpheûs non quiuis, sed ille qui cantu suo arbores ad se allicit. Ne hîc quidem acquieuit illius animus, sed ultrà progressus est. Sit Arion non quiuis, sed ille Arion, qui ita beluas marinas demulcebat, ut eorum dorso pro uectabulo uteretur.

Ibidem,

Morituros

Morituros rerum posterarum curam abijcere, & de modis uerborum.

Omnia uel medium fiant mare, Viuite syluæ.

Non dira uota concipit, ut omnia uelit inundationibus perire; sed ut moriturus nihil ad se pertinere indicat, quicquid post fata sua sit euenturum. In uerbo enim fiat, etiam concedendi affectus est, qui inter alios modos uerborum solet adnumerari. Diligentiores enim Grammatici has διαθέσεις uerborum enumerãt. Indicatiuum, promissiuum, imperatiuum, optatiuum, permisiuum, potentialem, subiunctiuum, infinitiuum. Tale ferè & illud adagiale est, Me mortuo terra ardeat: latetq; in istis uerbis consilium necis consciscendæ, quum curam rerum supernarum à se reiiciat. Vnde statim subiungit, Præceps aërij specula de montis in undas Deferar. Et satis atrociter duo instrumẽta necis copulauit, & præcipitium, & undas. Nisi forte allusum sit ad Leucadum petram, unde se amantes in mare Ambraciũ abijcere solent, atque eo pacto remedium infelicis amoris expiscari. Meminit eius Ouidius in epistola Sapphus. Eadem forma loquutus est Horatius libro Carminum tertio, Ode 29. Ille potens sui, lætusque deget, cui licet in diem dixisse, uixi, cras uel atra nube polum pater occupato, uel sole puro.

Ex Melibæo. Poëtas sub nominibus aliarum personarum, de suis carminibus censere.

Hæc memini, & uictũ frustrà contendere Thyrsum.

Sæpius mecũ cogitaui, quidnam illud esset, quur Virgilius Corydoni potius, q̃ Thyrso canendi pal-

mam adiudicarit? Non enim temerario iudicio id ab eo factum mihi persuadeo. Obseruaui, Virgiliũ sub alieni iudicis persona, incorruptissimè de suis carminibus cẽsuram facere, atq; ideo quũ maximi faceret octauã Aeglogã, suum id iudiciũ tacitũ non habuit.

Pastorum (inquit) Musam Damonis & Alphesibœi,
Immemor herbarum quas est mirata iuuenca,
Certantes quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mirata suos requierunt flumina cursus,
Damonis Musam dicemus & Alphesibœi.

Vbi tacitè eas uires sibi in carmine ascribit, quas Orpheus habuit. neq; id immeritò. Nihil enim uenustius aut eloquentius hac Aegloga in toto opere Bucolico. Nec imitatitijs rebus, sed suis inuẽtis minor est Theocrito. Sed ut ibi iustus est arbiter pastor, ita hic quoq; eũ usum esse accuratissimo iudicio nõ dubitandũ. Vigilantissimus enim poëta, ut euentis canẽdi nomen quoq; personæ congrueret, elaborauit, alterum Thyrsim à Bacchica hasta, alterum ab aue uocalissima aliàs Alauda dicta, & post Lusciniã in canendo primæ dignationis, Corydonem appellauit, quo nomine & in Alexide seipsum dignatus est, per ambages indicans, quicunq; secum bucolico carmine decertaret, quantũcunq; Bacchi numine [illegible] sit, nullam spem uictoriæ habere posse. Principio fere illos æquales dotibus exhibuit, memor, quod statim in fronte Idyllij dixerat,

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.

Cæterum in fine tantum est discriminis, quantũ inter lances Iouis, quibus Hectoris & Achillis fata ex penduntur. Scribam igitur Corydonis carmina.

Populus Alcidæ gratissima, uitis Iaccho,

Formosæ

[library stamp]

Formosæ Veneri myrtus, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos, illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus uincet corylos, nec laurea Phœbi.

Primùm, se Corydonem sub nomine Coryli adamari à puella, sed obscure significat. Deinde quanta maiestas & quasi numē sit in sua puella, clare expressit. Enumerat enim quatuor deos, quibus pulcherrimæ arbores dedicatæ sunt, quæ tamen nō minus numinū gratia, quàm suis dotibus in precio habentur, populū, myrtū, uitem, laurū, hisq; omnibus corylum parē facit, neq; id aliūde, quàm ex gratia puellæ, quæ hāc in delicijs habet. Sic igitur unica puella quatuor numinibus respōdet, unica itē arbor cū quatuor arboribus paria facit, tātū esse phyltrū in sua Phyllide. Non potuit Virgil. in anacephaleosi omnes arbores intra unum uersum includere, quamobrem contentus duabus, reliquas subintelligi uoluit. Nec myrtus (inquit) uincet corylos, nec laurea Phœbi. Theocritus in Eunica, quum multos docuisset deos & deas, qui pastores amarent, ex omnibus non nisi tres reposuit.

ἐυνίκα δὲ μόνα τὸν βώκολον οὐκ ἐφίλασεν,
ἁ κυβέλας κρέσσων, καὶ κύπριδος ἁ δὲ σελάνας. Hoc est,

Pastorem Eunice sola haud dignatur amore,
Vt Cybele melior, Dictynna, & Cypride diuis.

Nunc uideamus, quid Thyrsis ad ista respondeat.

Fraxinus in syluis, pulcherrima pinus in hortis,
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.
Sæpius at si me Lycida formose reuisas,
Fraxinus in syluis, cedet tibi pinus in hortis.

Quum in carmine Amoibœo is qui respondet, aut paria aut maiora adferre debeat, quippe qui alioqui uincere nequeat, quum laus inuentionis sit

apud primũ cantorem, & ὁ ἐπάδων imitator uideatur, inſpiciendum, quid iam à Thyrſide ſit præſtitum. Adfert & ille quidem quatuor arbores, uerùm populus quæ quarta eſt, iam à Corydone præoccupata fuit, quod eſt ſignum ingenij in aliqua parte deficientis. Nonnihil quidem aſſurgit acumine uarietatis, quòd ſingulis arboribus natales ſedes attribuit, docetq́ue quibus in locis pulcherrimæ naſcantur, atq; illis ita feliciſsimè natis, ac proinde formoſiſsimis, ſuum Lycidam antepoſuit. Verùm ut ſint pulcherrimæ, præter ſuam naturam non habent aliunde commẽdationem: atqui in enumeratione Corydonis, ſingulis arboribus ſua numina aſſociantur, ut & ſuá natura gratæ, & deorum religione uenerabiles ſint. ἀπόδοσις quoque comparationis apud Corydonem lõgè dexterior, ubi puella (quam quaſi Nympham eſſe uult) cum numinibus committitur, arbor deinde corylus cum arboribus re congenere in comparationem mittitur. Contrà apud Thyrſim adoleſcens arboribus anteponitur, cum quibus nihil ſimile in natura habet, niſi fortaſſe proceritatem. Frigidum (mehercle) & dilutum encomium. Porrò, ut cætera omittamus, quis hoc ferat, quòd ut Corylo ex gratia puellæ adnaſcitur dignitas, adeò ut in æquilibrio hæreat cũ dotibus 4. pulcherrimarũ arborum. ita Lycidas non de ſe alijs rebus addit uenuſtatem, ſed recipit, idq; non ſua natura, ſed aliena ui, nimirum ſi Thyrſim ſubinde frequentet. Non ergo Lycidas ex ſe formoſus, ſed certa conditione formoſus eſſe poteſt, ſi amatorem ſuum ſæpiculè inuiſat. Philtrum igitur non in Lycida, ſed in Thyrſide: at Phyllidis formoſitas non de conditione pendet, ſed ſua natura fixa, & ita uenuſtatum copia redun-

dans,

dãs, ut in Corylum exuberet. Hoc uerè amatorium, illud alterum φίλαυτον καὶ περιαυτόλογον, alienam pulchritudinem ſibi imputare & expenſum ferre.

Ex Aeneide Virgiliana.
De conſilijs Tuccæ & Vari, cur mutilata loca non impleuerint.

Nactus eram ſcriptum codicem Aeneidos Virgilianæ, quem quum intentiore cura reuoluerem, ſuperuenit meis ſtudijs homo meo animo chariſsimus tum ob elegantiam ingenij & mirificam doctrinam, tum ob morum, & præcipuè fidei, ſynceritatem, Richardus Brandisbæus, primoq; ingreſſu quæſiuit, nũ oportunè? mihi (inquam) oportunè, ſtudijs importunè. Scis enim, interrupto ardore cõmentandi, quàm ægrè ad incepta redire ſoleam, noſtiq; tuam de me ſententiam. Nannium nec facile ad ſtudia aſsilire, nec reſilire. Sed tamẽ, ut dixi, oportuniſsimus. Tum ille, Nec ita me temere inieciſſem, niſi recens ueniſſem à D. Nicolao Vuottono, principis noſtri olim apud Cæſarem, nunc apud regem Galliarum Oratore, uiro & eloquente in primis, & perquàm erudito, prudentiaq; ea prædito, quam in paucis reperias. Is multa & amiciſsima de te mentione habita, plurimã tibi ſalutem renunciari iubet. Sed quid nunc Vergilio manum admoliris? & ſimul cum dicto codicem arripit, miraturq; hemiſtichia nonnulla, quæ Tuccæ & Vari cenſura detruncata erant, integro corpore ibi, & ſartatecta apparere, quorum hic nonnulla in medium adducemus.

Huc curſus fuit, huc uentis cita claſsis abibat.
Talibus Ilioneus, cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, nutuq; eadem uultuq; profeſsi.

Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos
Munera, lætitiamq; Dei liquidissima uina.
Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes, uultumq; & uerba ut finxerit idem.
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat, sed eum damnatum fata trahebant.
Prima tenet, sociumq; furens à nauibus agmen
Ferro accincta uocat, prædasq; ostentat ab alto.
Vos agitate fugam, mihi uiuere non datur ultrà,
Attrectare nefas, donec me flumine uiuo
Abluero, tum te confestim onere ipse leuabo.
Congeritur, pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circùm, gemitu & lacrymis terra ipsa madescit.
Quid puer Ascanius, superátne? & uescitur aura?
Quē tibi iam Troia peperit fumante Creusa. *Aliàs,*
Quem tibi iam Troia obsessa, est enixa Creusa.

Tunc sic Brandisbæus, Ista supplementa an aliquis ex ingenio finxerit, an ex fide reposuerit, aliàs disputandum. Id uelim in præsentia doceas, quur istos uersus, qui sine controuersia Virgilij sunt, ipse autor operi suo prætexere, Tucca autem rescindere uoluerit.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis uicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis
Arma uirumq; cano.

Quin tu (inquam) tibi alteram partem istius quæstionis desume, alteram mihi relinque. Nam etiamsi ad dimidium operæ partiarius sim, satis laborabo. Diuinare enim causas, quas Virgilius, quas Tucca sequutus sit, non opis est nostræ, ac propemodum supra

pra humanas uires. altiſsimæ enim rationes utrique ſuum iudicium attulere. dic igitur, quur Virgilius hos uerſus quaſi anteambulones præmiſerit, nos cur reiecti ſint addiuinabimus. Tum ille, nõ poſſum defugere, quin quod ipſe intriuerim, ipſe quoq; aliqua ex parte deglutiam, audi igitur quid mihi ut uériſimile perſuaſerim, non quod pro uero haberi uelim. Paſſus erat aliquando plagiarium in ſuis carminibus Virgilius, idem furtúmne denuò pateretur, quaſi per catalogum recenſuit, quicquid à ſe unquam conditum eſſet, & Bucolica Georgicaq; ἀνακεφαλαιώσεως operi Aeneidos, quaſi conferruminauit, fecitq; id more Orphei, qui in Argonauticῶn principio omnia ſua poëmata breui enumeratione complexus eſt. Apud ueteres enim duplex formido fuit, ne ſcripta uel à fure occuparentur; uel ſubdititijs uerſibus adulterarentur. Atque hinc eſt, quòd Theognis ſingulis ſuis carminibus ſigillum apprimi deſiderat, ne nothorum ſubreptionibus ingenua familia poëmatis coinquinaretur.

Κύρνε σοφιζομένῳ μὲν ἐμοὶ σφρηγὶς ἐπικείσθω,
Τοῖς δ' ἔπεσι, λήσει δ' οὔποτε κλεπτόμενα.

Cyrne diſertanti mihi fida ſigilla parabis,
Quæ clàm de uerſu tollere nemo queat.

Sed tamen ne ſic quidem falſarios euitauit. Multa enim illegitima eius operi aſperſa ſunt, inter quæ nõ nulla Soloni attribuuntur, ut interim taceam de inferioris notæ ſcriptoribus. Non igitur uano metu ſollicitus Virgilius, hanc cautionem contra plagiarios & falſarios adhibuit. Quod Homero ſummisq; uiris acciderat, de eo ſecurus eſſe non potuit. In ipſa autem anacephaleoſi, antequam ad propoſitionem ueniat, humili phraſi utitur, & adhuc Bouçolica, utpote de

te de Bucolicis mentionem faciens, ac nonnihil sed molliter assurgit, ubi de re Georgica loquitur. Postmodum ad ipsum operis ingressum pertingens, quasi relicta fistula, Lituum inflare uidetur,

At nunc horrentia Martis, Arma uirumq; cano.

Sed Tucca cum suis hanc inæqualitatem uersuũ non ferens, præsertim in ipso uestibulo, ubi omnia sunt conspectiora, ista carmina, quasi superflua recidit. id quoq; eum incitauit, ut propositionem Homericam in primo uersu æmularetur, μῆνιν ἄειδε θεά. Cui magna similitudine respondet, Arma uirumq; cano. Postremo, ut prima auis ad augurium obseruatur; ita primum uerbum in poëmate pro omine haberi solet, ut dum audis in prima uoce arma; non nisi bella expectanda putes. His causis (ut arbitror) inuitatus Tucca, Vergilij indicem de suis operibus Aeneidi præfixum, ut inutilem amputauit. Vtpote qui Virgilij carmina uidebat ipsius morte quasi consecrata, & Augusti cura defensa, nullum defraudatorem aut adulterum passura. Ita ardore loquendi prouectus noster Brandisbæus non sensit se partes quas mihi delegarat, absoluisse. Laudaui igitur, ut par est, tam pulchram ratiocinationem, simulq; ei gratias egi, quod me hoc onere liberasset. Ibidem.

Quur Vergilius abstinuerit a' monomachijs deorum.

Musa mihi causas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deûm, tot uoluere casus,
Insignem pietate uirum tot adire labores
Impulerit, tantæ' ne animis cælestibus iræ?

Apud Homerũ præcipua numina factionibus dissident, altera pars Troianos fouet, altera oppugnat,

odij

odij tamen & amoris causæ non exponuntur, quæ à Virgilio omissæ non sunt, sed eas per συνάθροισμον in unum collegit. Omnino enim Virgilius (ut carmini maiestas accresceret) numinũ studia humanis rebus interesse uoluit. Homerus, qui in ea re immodestior est, dum deorum pugnas, uulnera, & monomachias describit, furere ab hominibus sui tẽporis dictus est. Virgilius eam calumniam reueritus, potius studia affectusq; numinum quàm pugnas descripsit, præter enim Iuturnam & Opim, nulli omnino dij operam ullã σωματικὴν in bello gerẽdo uel aduersus deos, uel aduersus homines edunt. Iunonem autem iratã Troianis, ut apud Homerum inuenerat, reseruauit. Neptunũ publicè quidem hostem Troianorum, priuatim uerò Aeneę fauentem, ex hoste Troianis amicũ refinxit, in huius locum successit Aeolus, ambo tamen numina à bello abstinent, in tẽpestatibus suas uires exerũt. Mars apud Homerũ ἀλλοπρόσαλλος, sed frequẽtior tamẽ in partibus Troianorũ, apud Virgiliũ nusquam apparet. Vulcanus in Homeri poëmate Grecis addictus est, in Virgilij Troianis, credo quòd tum Zelotypiam deposuerat. Homericus Iupiter, & Virgilianus planè idem, in neutram partem propensus. Palladem Virgilius nusquam nec iratã, nec amicam adhibuit, in causa est, quòd eam infensam Troianis describere noluit, fauentem non potuerit, ne nimium ab Homerico archetypo dissentiret. Apollinis & Dianæ exigua mentio, atq; ita ut priuatis uideantur fauere. publicè in hanc uel illam gentem affectus non habeãt. Xanthus topicus deus, qui sedes habet in Phrygia, rebus Italicis adesse non potuit. Huius uicem implet Tyberinus, sed armis feriatur, idq; necessariò, non enim debebat aduenis Troianis

contra

contra Italos indigenas ſtudere, nec rurſus ſuſtinere partes Italorum, ne ex diametro cum perſona Xanthi diſsideret, Troianis addictiſsimi. Nunc autem dicam latentem rationem, quur Homerus Neptunum, Palladem, Iunonem, Vulcanum, Græcorũ partes tueri dicat. Rurſus à Troianis Apollo, Diana, Venus, Mars, Xanthus conſiſtere uideantur.

Græci ſemper rebus maritimis excelluerunt, atq; ex eo ſtudio ipſi Neptunum uidentur habere propitium. Pallas lanificium armorumq; peritiam tenet, his quoq; dotibus Græci eximij fuerunt. Iuno pronuba eſt, & matrimonij ſanctitatem inuiolatam cupit. Atq; ideò Græcos amat ut coniugij ſanctiores cultores. Troiani contrà (ut barbari) impetu potius quàm arte in bella uadunt, ergo in eorum factione Mars annumeratur. Iidem libidinoſi & matrimonij uiolatores, habent igitur tutelarem deam Venerem. Arte quoq; ſagittarum præſtabiles ſunt, adduntur igitur ijs dij iaculatores Apollo & Diana. Et Apollo qui in monomachijs nũc Aeneam, nunc Hectorem à periculo eximit, inducta nube nihil aliud denotat, quàm nube ſagittarum uictores hoſtes deterritos eſſe, ne in uictos ulterius graſſarentur. Non potuit igitur Virgilius Palladem aſsignare Italis, quia illi reſpectu Troianorum barbari erant, nec eandem aſsignare Troianis, ne Homericæ œconomiæ repugnaret, nec rurſus retinere Martem Troianis, quia ille potius per ea tempora moribus Italorum, quàm Troianorum congruebat, ſi utramq; gentem de humanitate in comparationem mitteres. Ita factum eſt, ut Virgilius uel conſilio, uel neceſsitate abſtinuerit à monomachijs deorum.

LIBER

Ibidem. De duplici genere Ventorum.

NYmborum in patriam, loca fœta furentibus Austris
Aeoliam uenit, Hîc uasto rex Aeolus antro
Luctantes uentos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit. &c.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.

Aeolias insulas alij nouem, alij septem tradunt, quarum hæc sunt nomina, Lipara, Hiera, Strongyle, Didyme, Eriphusa, Phœnicusa, & Euonymos. Eadē à Plinio in tertio lib. Vulcaniæ & Ephestiades dicuntur. Alij inter istas septem Prochytam adnumerant. Interpres Hesiodi duplices Aeolias facit, alteras circa Mytilenen, alteras circa Rhegium. Homerus nō nisi unam Aeoliam agnoscere uidetur, quem Virgil. secutus est. Stephanus quoq; non nisi unā Aeoliā ponit. Ventorū autem origo secundum Hesiodi Theogoniā duplex est, alia cælestis, alia terrestris. Cælesti prosapia sunt Boreas, Notus, Zephyrus, & Subsolanus, parentes illis Aurora & Astreus. Reliqui terrestris seminis, & ex Typhone oriundi. Causa figmenti est, quòd quidā uenti ictu syderum fiant, & sub diluculum magis increbrescant, alij ex euaporationibus paludum, & spiraculis antrorum in sublime erūpentium ortū trahāt. Carmen autē Hesiodi sic habet,

Ἐκ δὲ τυφώεός ἐστ' ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων
Νόσφι νότου βορέωτε καὶ ἀργέστεω Ζεφύροιο.

Nymbosis uentis patrem esse Typhoëa dicas,
Exceptis Borea, & Zephyris, Euroq;, Notoq;.

Typh

Typhoeus autẽ fingitur à Ioue fulminitus sub insulis quæ ignem edunt, iacere, & quoties anhelitum reddit, toties nunc uentos, nunc fumum, nunc ignẽ expirare. Certè uenti præsertim noxij, & quæ mare perturbant, ex cauernosis locis & speluncis erumpunt. Sed uidetur Hesiodus sentire, etiam infernè sub alueo maris exire huiusmodi uentos, atq; inibi euanescere, quos propterea *μαψαύρας* appellat, nisi hoc epitheton ad omnes uentos terrenæ originis referre placeat.

Οἱ μὲν ἐκ θεόφιν γενεῆ, θνητοῖς μέγ' ὄνειαρ.
Αἱ δ' ἄλλαι μαψαῦραι ὑποπνείουσι θάλασσαν
Αἱ δὴ τοι πίπτουσαι ἐς ἠεροειδέα πόντον
Πῆμα μέγα θνητοῖσι, κακῇ θύουσιν ἀέλλῃ
Ἄλλοτε δ' ἄλλαι ἄεισι, διασκιδνᾶσί τε νῆας,
Ναύτας τε φθείρουσι, κακοῦ δ' οὐ γίνεται ἀλκὴ
Ἀνδράσιν, οἳ κείνοισι συναντῶντες κατὰ πόντον. Hoc est,

Hi quibus est generis deus autor, ad omnia prosunt,
Vani alij, quorum hic flatu subit æquoris undas,
Hic ruit ex alto præceps in cærula ponti.
Pestis magna uirûm, dum currunt turbine uasto,
Atq; alias alij spirant, sparguntq; carinas,
Et nautas perimunt, huius fuga nulla pericli,
Si quis in aduersos istos occurrat in alto.

Annotandum, quòd quatuor uentos cardinales, quibus diuina natalia ascribit, in genere masculino usurpet, reliquos in genere fœminino. Atq; hinc factum puto, quòd Harpyis (per quas Homerus tempestates intelligit) sexus muliebris sit attributus. Recte igitur hos uentos in antris, ubi eorum naturalis origo est, cohibet Aeolus, ijdemque in usum & operam naufragij scitissimè à Iunone postulantur. Valerius Flaccus primo Argonauticõn, probè hunc

locum

locum imitatus est.

Continuò Aeoliam, Tyrrhenaq́; littora tendit.
Stat rupes horrenda fretis, quot in æthera surgit
Molibus, infernas totidem demissa sub undas.
Has nymbi uentiq́; domos, & naufraga seruat
Tempestas.

Hoc discriminis est inter Virgilium & Homerū, quòd Homerus aulam Aeoli ut regiam, Virgilius ut carcerem describit. Porrò ad hanc ignobilitatem generis terrestrium uentorum, postea allusum est à Neptuno, quum dicat,

Tantáne uos generis tenuit fiducia uestri?

Nec minus attigit uilitatem patriæ,

Illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso uentorum carcere regnet.

Ibidem, Heroës mortem in aquis præcipue exhorrere.

Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas,
Talia uoce refert, O' terq́; quaterq́; beati
Quîs ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Pulchrè reddita est causa à Seruio, fortissimum Horca nō mortem timere, sed mortis genus. Graue enim est secundum Homerū perire naufragio, quia anima ignea est, & extingui uidetur, nec plura adduntur à Seruio. Synesius autem in tertia epistola de tempestate dicit, Homerum mortem in aquis interitum animæ existimauisse, ac proinde illum duntaxat de Aiace summerso ad istū modum scripsisse,

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Aiax interijt, postquàm imbibit æquoris undas.

Nullum enim alium dixit interijsse, sed ut quisq;

à corpore seiungitur ἀΐδόσδε βεβήκει. Quod Virgilius etiam animorum immortalitatem persuasus, ad hunc morem æmulatus est,

Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Totus autem locus sumptus est ex Iliados lib. uigesimo primo, ubi Achilles talem mortem λευγαλέον appellat, hoc est, indignam, & perniciosam. Adeoq; ea res uulgo credita fuit, ut milites apud Synesium, ne naufragio perirent, statuerint sibi necem sua manu consciscere, ut heroicam, & animæ nequaquam exitialem. Sunt autem heroës apud Homerum φιλοδάκρυοι. non ergo mirum, si Virgilius suo Aeneæ gemitum attribuerit.

Ibidem. Quid sit Nauem in puppim feriri.

Vnam quæ Lycios, fidumq; uehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens à uertice pontus
In puppim ferit, excutitur, pronusq; magister
Voluitur in caput.

Hunc locum mihi uidetur Seruius non intellexisse, nec interpretes alij, quos mihi saltem uidere contigit. Id ut liqueat, addemus Seruij uerba. A' uertice aut à puppi, quæ uertex nauis est: aut ab Aquilone, qui flat à mundi uertice, hoc est, septentrione, ut ipse alibi, Hic uertex nobis semper sublimis. Hactenus ille. Quî quæso pontus in puppim ferit, si à puppi (quã ipse uerticem interpretatur) feriat? planè id absonũ & cum natura pugnans. Iam quod secundo uerticem Aquilonẽ exponit, non tam ridiculum, nequaquam tamen uerum est. Miororq;, Seruium illum accusatiuum, unam, in cõstructione uerborum non respexisse. Pontum scilicet unam nauem à uertice in puppim

ferire.

ferire. Deſcribit autem Virgilius mirabilem ſubuerſionem nauis, & quæ uix unquam niſi in ſæuiſsimis tempeſtatibus contingere ſolet, undas ſcilicet ſublata in altum prora nauem in puppim ſtatuiſſe, adeò ut gubernator quum pedes illi in altum tollerentur, pronus in caput neceſſariò excideret. Nec abludit ab iſta imagine equus Mezentij,

Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumq; equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, eiectoq; incumbit cernuus armo.

T. Liuius libro 4. de ſecundo bello Punico, Ferrea manus firmæ catenæ illigata, quum iniecta proræ eſſet, graui libramento plumbi recelleret ad ſolum, ſuſpenſa prora nauem in puppim ſtatuebat.

Ibidem, Cur Virgilius Emblemata Enniani carminis amauerit.

Ac ueluti magno in populo, quum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; faces & ſaxa uolant, furor arma miniſtrat,
Tum pietate grauem, ac meritis ſi fortè uirum quē
Conſpexere, ſilent.

Verſus iſti mihi neſcio quid Ennianum aut Lucillianum ſapere uidentur, præſertim illud carmen,

Tum pietate grauem ac meritis ſi fortè uirum, quē

& numero & ſono inconditum eſt. Monoſyllaba enim dictione ſine ulla legitima cauſa hexametrum Heroicum claudere, idq; per Anaſtrophen, omnino intolerabile uidetur. Deinde in ὁμοιοτελεύτοις illis, grauem, & uirum quem, inamœna παρήχησις eſt, nec concinnior quàm illa Ouidiana,

Quot cœlum ſtellas, tot habet tua Roma puellas.

Ennianos autem uersus suo operi interspersisse etiam Macrobius autor est, qui multa eius generis collegit. Et Seneca, qui id Virgilium ait tribuisse auribus sui seculi, quo Ennius erat apud plerosq; in miris delicijs, ac proinde Virgilium non suo iudicio, sed alienis emblematis horridiorem & incomptiorem uideri. Cuiuscunq; autem iste uersus est, Græcorum phrasim imitatus est, illi enim τινα cum non interrogatiuum, sed infinitum est, appellatiuis subijciunt.

Obiter id quoq; annotemus, in primo uersu parenthesim esse, idq; in uerbo (sæpe): ita enim sententia est ordinanda: Ac ueluti magno in populo quum coorta est seditio sæpe: nimirum ut sæpe fit, quod clarius pateret, si uersum ad istum modum legas,

Ac ueluti magno in populo quum (ut sæpe) coorta est seditio.

Ibidem. De Etymo Carthaginis.

Deuenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem.
Mercatiq; solum, facti de nomine Byrsam
Taurino quantum possent circundare tergo.

Coniunxit Virgilius hæc duo nomina Carthaginem & Byrsam ut res uicinas. Βύρσα enim Græce, corium. Carthago à Cartha deduci uidetur, utrobiq; uocabulo ex Taurino tergore deriuato, postea tamen diuersa significata accepere. Byrsa enim, teste Strabone, Carthaginis arx est, ut Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem uniuersa urbs est, quę à Stephano & καινὴ πόλις & Cadmeia & Oenussa dicitur. Condita autem est, ut Appianus tradit, quingentos annos ante Ilij captiuitatem.

Ibidem

Ibidem. Quid ſit Inter principes uerſari.

Se quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis.

Seruius hîc duplicem adfert interpretationem. Aut(inquit)latenter proditionem tangit, aut uirtutem eius uult oſtendere. Nimiæ enim fortitudinis eſt, inter hoſtium tela uerſari. Atqui Virgilius Homerum ſecutus Iliados quinto, qui eandem rem de Diomede narrat,& pro ſumma laude aſcribit.

τυδείδην δ᾽ οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη.
ἢ μετὰ τρώεσσι ὁμιλέοι ἢ μετ᾽ ἀχαιοῖς.

Tytidem haud noris, quorúmnam in partibus eſſet,
An ſocius Græcis,an miles in agmine Troum.

Indicat autem, Aeneam non poſt principia ut miles ille Thraſo,ſed in media acie inter utriuſq; exercitus principes uerſatum fuiſſe, uel potius,ſe altius in hoſtium cuneos immerſiſſe longe ſummotum à ſuis. Locus autẽ qui medius eſt inter utramq; aciem, Græci μεταίχμιον uocant.

Ibidem. De mutuatione Virgilij ex Ariſtotele.

Eſt locus,Heſperiam Graij cognomine dicunt,
Terra antiqua,potens armis,atq; ubere glebæ
Oenotrij coluere uiri,nunc fama minores
Italiam dixiſſe,ducis de nomine gentem.

Hîc Virgilius interpretem egit Ariſtotelis, quod ut manifeſtum fiat, ipſius uerba libro 7. Politicorum aſcribam. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἰταλόν τινα γενέσθαι βασιλέα τῆς οἰνωτρίας, ἀφ᾽ οὗ τότε ὄνομα μεταβαλόντας ἰταλοὺς, ἀντ᾽ οἰνωτρῶν κληθῆναι, καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς εὐρώπης ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν ὅση ἐντὸς οὖσα τοῦ κόλπου τοῦ σκυλλητικοῦ καὶ λαμητικοῦ. Non interpretabor,

 quum

quũ Virgilius eius uerba summa fide retulerit. Quidam autem libri, quos castigatiores puto, non Oenotrij coluere uiri, sed Oenotri, trisyllabicῶs legunt, ut ω in dictione Græca incolumis maneat. Oenotria autem dicta fuit, ab Oenotro Lycaonis filio, qui ex Arcadia huc commigrauit, eumq; quintum numerant ab Aegeo & Phoroneo, qui primi in Peloponeso regnum obtinuerunt. Nonnulli hunc eundem & Noë & Ianum fuisse existimant, idq; ex linguarum etymologijs deducunt.

Bitias cur bibax inducitur.

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,
Primaq; libato summo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

Non temere Virgilius nomen Bitiæ induxit: nam id non fictitium, sed de historijs mutuatum. Bitias enim Cypri sacerdos, ad quẽ cum uenisset Dido, ipse se ei coniunxit cum magna manu puellarum. Fuit autem & alter Bitias magister equitum, quo tempore Carthago capta est ab Africano minore. Meritò igitur Regina uel sacerdoti, uel magistro equitum, ut primæ inter suos dignitatis uiro, primum propinauit. Est tamen iucunda allusio, quasi non Bitias, sed Bibias dictus sit, & propterea illi auiditas meri attribuitur, qui quum reginam tenuiter degustasse uidisset, ipse totum poculum ingurgitauit. Olim autem si dijs superis libarent, poculo supino id faciebant: si dijs inferis, prono & inuerso. Magnæ autem id poculum æstimationis habebatur, quo libatio peragi solebat. Atque ideò Amphitryoni apud Plautum

tum talis phyala pro ingenti præmio donata fuit. Aegyptij eo poculo augurari consueuere. Genes. 44. Quare reddidistis malum pro bono? scyphus quem furati estis, ipse est, è quo bibit dominus, & in quo augurari solet.

Ex secundo libro.
De religione Thensarum.

Diuidimus muros, & mœnia pandimus urbis,
Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subijciunt lapsus, & stuppea uincula collo
Intendunt, scandit fatalis machina muros
Fœta armis; pueri circum, innuptæq; puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.

Quur tanta religione equum Durateum in urbem induxerint, latens quædam & obscura causa est; ut multa sunt in Virgilio, quæ uulgò minus aduertuntur. Quæ enim ἰυλάβεια est in thensis, eandem Virgilius in hoc equo constituit. Sunt autem thēsæ Deorum uehicula, de quibus uideamus quid Asconius dicat in tertium Verrinarum. Thensa (inquit) sacra uehicula, pompa ordinum & hostiarum. Thensas alij à diuinitate dici putant, alij quòd ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere, & tangere qui eas deducunt. Vides ipsa uerba quæ Asconius habet, Virgilium suis carminibus implicuisse. Cæterùm apud Ciceronem pro Cn. Plancio, quo significatu Thensæ capiantur, nondum mihi patet, uerba eius hæc sunt. Sed hoc nescio quomodo frequenter in me congessisti, saneq; in eo creber fuisti, te ic circo in locos causam conijcere uoluisse, ne ego cō suetudine mea aliquid de thensis misericordię causa dicerem. Ac paulò pòst, Deridebor si mētionem thē

ſarum fecero; cum id prædixeris, ſine thenſis autem quid potero dicere.

Alibi. Omnes perſonas uel ex hiſtorijs mutuatas eſſe, uel etymo ſuis fatis conſentire.

Iam proximus ardet
Vcalegon. Sigea igni freta lata relucent.

Vix ullum apud Virgilium proprium nomen, quin illud uel ex hiſtoria ſumptum, uel euentibus ſuæ perſonæ cuius appellatio eſt, accommodatum uideas, id ut uerum appareat, pauca exempla ſubijciemus.

Sinon nomen accepit ἀπὸ τοῦ σίνους, quod noxam ſignificat, Inde σίνται βλαπτικοὶ καὶ κακοῦργοι, huius dolo Troia capta eſt. Ac proinde Virgilius de eo. Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno Diſce omnes. Fuit autem ille patruelis Vlyſsis, nec diſpar indoli ſuorum, nam hoc quoq; obſeruant poëtæ, ne perſonæ degenerent à ſuorum ingenijs. Calchas (ut autor eſt Euſtathius) ἀπὸ τῆς κάλχης, id eſt, ferrugine ſiue purpura, nimirũ ὁ πορφύρων, ὁ ἐστὶν ἐν βάθει βυσσοδομεύων μαντικά. Genus huic à Melãpode, facile inter uates primario, perijt dolore, uictus à Mopſo diuinãdi peritia, patria illi Boëtia fuit. Machaõ, quaſi Machiaõ, ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι τοὺς μαχομένους ἤτοι μαχητάς. Palamedes ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰ μήδεα, hoc eſt, ab excutiendis inueniendisq; conſilijs. Fuit enim omnium heroum ſagacitsimus, ac ſecundum Plinium libro ſeptimo cap. 56. ordinem exercitus, ſigni dationem, teſſeras, & uigilias inuenit. Alethes ἀπὸ τῆς ἀληθείας, à fide & ueritate, quæ præcipua eſt in ſenibus, unde eum Virgilius grandæuum appellauit, Et quà uectus Abas & quà grandæuus Alethes. Nam ſecundum Homerum

Homerũ Iliados tertio in iuuenibus fides fluctuat, in senibus firmioribus radicibus nititur.

Αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται.

Mens etenim iuuenum sine pondere fluctuat usq;.

Helenę autem etymon habere uidetur, quòd nauibus capta, & à Paride auecta sit in Phrygiã. ἑλένη quasi ἑλενήη, ἀπὸ τοῦ ἕλεσθαι τῇ νηΐ. Ita quoque Vcalegon ex non curando factus est οὐκ ἀλέγων, & quia res incurij hominis & negligentis proximæ sunt periculo, festiuiter à Virgilio dictum est,

Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano superante domus, iam proximus ardet
Vcalegon.

Triton nomen à fluctu, qui Græcæ τρίτω dicitur. Cymothoẽ à cursu undarum, hęc duo numina naues uado impactas à syrtibus liberant, & in altum deducunt, quod Virgilius his uersibus innuit,

Cymothoë simul & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo.

Nam ubi maior uis aquarũ hærentibus in sicco nauibus superuenit, facilè ex eo uado explicari solent. Ceres unde appellationẽ habeat, ex ablatiuo melius agnoscas Cerere, quũ enim ueteres notũ sit C pro G usurpasse, fac ex Cerere Gerere, & uim numinis intelliges. illa enim messem quã terra gerit, procurat, ut Proserpina eius filia sementẽ, dicta nimirũ à proserpendo, quod in germinatione proprium est. Iopas uerò ab emittẽda uoce ἐτυμολογίζεται, ac propterea à Virgilio citharœdus fingitur, ut Calliope à pulchritudine uocis.

Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

Qui ideò crinitus est, ut auricomum Apollinẽ imitetur. & syderũ cursus denarrat, & eorum deliquia, ut Orphei se ęmulum præstet, cuius studiũ fuit, mũ

di origines & causas rerum describere. Ita quoque, Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos, cum Apollinis nomine hyperione conueniens, à mundi lustratione uocabulo sumpto.

Aliud. Quid sit ψευδόθυρον.

Limen erat, cæcæq; fores, & peruius usus
Tectorum inter se Priami, postesq; relicti.
A tergo.

Magna arte describit, quod Latini quidam, sed Græco uocabulo ψευδόθυρον appellant. Cicero in quarto Verrinarum, Eæ pecuniæ quemadmodum ad istum per pseudothyrum reuertantur, tabulis uobis & testibus planũ faciam. Est autem pseudothyron, siue, quod rectius puto, pseudothyrion, latens ianua, & quæ à prætereuntibus non animaduertitur, per hanc, obsessa regia, uerisimile est Aeneam intrare potuisse.

Ex tertio Aeneidos, De amicitia Romanorum cum Molossis. Et poëtas res iam actas tanquã futuras describere, quo diuinationi sit locus, & de uotis conditorũ.

Cognatasq; urbes olim populosq; propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus autor,
Atq; ijdem casus, unam faciemus utranq;
Troiam animis, maneat nostros ea cura nepotes.

Conditorum uota in utranq; partem rata esse solent. Dido 4. Aeneidos,

Nullus amor populis, nec fœdera sunto,
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos,
Nunc, olim, quocunq; dabunt se in tempore uires,
Littora littoribus contraria, fluctibus undas

Imprecor

Imprecor, arma armis, pugnent ipsiq; nepotes.

Vides acerrima bella terra mariq; optasse Didonem, & consequuta esse, nec inimicitias positas esse, nisi alterius gentis internetione? Poëtæ igitur, quia tantum numen est in uotis conditorum, quicquid alicui genti uel bello uel pace obuenit, id in imprecationibus complecti solent. Sic tria illa Punica bella cum ipso Hannibale inter deuotiones Didonis cõpræhenduntur. Cæterùm quænam fuerit ista tanta amicitia inter Molossos & Romanos, ad quã haud dubiè Virgilius allusit, nemo omnium interpretum mẽtione dignatus est, cum œconomia poëtæ, & uirtus illius ingenij hinc potissimũ innotescere posset. Dionysius Halicarnassæus ista libro I. scribit. Ex Ambracia Anchises cũ nauibus terrã legens Buthrotum portum Epiri deuehitur. Aeneas & florentissimi quiq; ætate ex toto exercitu, iter bidui emensi, Dodonam perueniũt, oraculum numinis cõsulturi, ibiq; Helenum cũ Troianis reperiunt, acceptis autem responsis de cõdenda urbe donarijsq; Troicis, ac inter alios duobus crateribus æreis numini consecratis, quorum nonnulli etiámnum supersunt, titulis admodum uetustis consecratores suos præ se ferentibus, ad classem redeunt quatridui ad summum itinere confecto, ex Buthroto uerò secundum littus uecti, usq; ad portũ tum quidem Anchisen nomine, nunc propemodũ obsoleto, ac ibidem Veneris templo excitato Ionium transmittũt, ducibus illis istius nauigationis, qui ultrò se comites huic profectioni addiderant, allectis quoque illis, qui cum patrono Thurio aduenerant. Horum plerique, cum exercitus saluus in Italiam traiecisset, ad suos redierũt. Patron autem persuasus ab Aenea, ut socius esse uellet

uellet istius nouæ coloniæ, unà cum quibusdam amicis in castris mansit. quos tamen nonnulli aiunt in Alūtio Siciliæ sedes cepisse. Recordatione istius beneficij, Acarnanibus Romani Leucadem & Anactorium, adempta Corinthijs progressu temporis largiti sunt, cōcessum quoque ut Oeniades recuperarent, & in insula Echinadum communia uectigalia cum Aetolis haberent.

Alibi. Agamenides uerum nomen, non Achemenides.

Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssis,
Nomine Achemenides.

Omnia exēplaria, tā scripta, quàm impressa, in nomine Achemenides cōsentiūt. Ego tamē ausim quēuis quouis pignore prouocare, olim scriptum fuisse Agamemnides, uel Agamenides. Quū enim sciā nullum propriū nomen temere uel à Virgilio, uel Homero usurpari, coactus sum requirere etymō in Achemenides, quod nullū apparuit. iam cū poetæ ipsi subinde latenter indicant, & multa allusione celebrant causas ἐτύμων, putaui & hîc quoq; Virgiliū tale aliquid fecisse, idq; consistere in his uersibus,

Hîc me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij uasto Cyclopis in antro
Deseruere.

Persuadeo enim mihi, hunc Agamemnidem dictū, quòd nimium diu manserit in spelunca Polyphemi, dum socij abeunt. Atque eadem ratione Parmenonem esse uocatum, quòd aßiduè permanserit apud fores Thaidis, unde scomma Gnathonis. Etiam tu hîc stas Parmeno? Eho? númnam hîc relictus es custos? ne quis fortè internūcius clàm ad eam cursitet. Ita quoq; Agamemnon, quòd tam diu in bello

in bello Troiano hæserit, nomen sortitus est, interprete ipso Platone in Cratylo. Ex eodem fonte profluxerunt μενεπτόλεμος καὶ μενεχάρμης, quòd in bello & pugna assidui essent.

In Tonitru & Fulmine esse auguria nuptiarum. Ex quarto libro Aeneidos.

Prima & tellus & pronuba Iuno
Dant signum, fulsere ignes, & conscius æther
Connubij, summoq; ulularunt uertice Nymphæ.

Signum autem pro indicio & nota, aut ut Græci pro ostento posuit. Sic Lucæ primo, Erunt signa in Sole & Luna. Hîc autem per signum illud quod terra edit, intelligimus terræmotum, ut per Iunonis signum terrestre tonitru, χθονίας id βροντὰς appellant. Auditum (inquit Trebellius Pollio) tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante, quo motu multæ fabricę sunt deuoratę, multi terrore mortui. Iunonem capi pro terra, uel unicus Virgilij uersus arguerit,

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Aetherem hîc pro aëre, Iunonem pro terra posuit, astipulante etiam Seruio. Cæterùm in terrestri tonitru, ut in cælesti fulmine esse auspiciū nuptiarū, nondum apud certos autores depræhendere potui. Quod autem est in hominibus nutus, id in Ioue & Iunone est tonitru. Vnde est illud,

Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.

In fulmine autem omen esse nuptiarum multis testimonijs probari potest. Claudianus libro 2. de raptu Proserpinæ,

Ni Iup

Ni Iuppiter æthere summo
Pacificas rubri torsisset luminis alas,
Confessus generum nymbis Hymenæum hiulcis
Intonat, & testes firmant connubia flammæ.

Hic autem & Iupiter & Iuno non approbant nuptias, sed eas contractas esse & celebrari, suis ostentis demõstrant. Id quoq; ad ritus nuptiales pertinet, Summoq; ulularunt uertice nymphæ. Moris enim fuit, ut puellæ ante thalamos, ubi noui nupti inerant, uesperi usq; ad mediã noctem concinerent, quæ carmina κοιμητικὰ, hoc est, somni conciliatoria uocabantur. fiebat autem id, ne quid foris audiretur quod intus fieret. Rursus alia ab ijsdem canebantur carmina matutina, quæ διεγερτικὰ, hoc est, excitatoria nuncupantur. Huius generis egregiũ exemplũ habes apud Theocritũ, in Idyllio cui nomen, Helenes Epithalamiũ. Nymphæ siue illæ Oreades sunt, siue Naiades, siue Napeæ, hoc genus officij impleuerũt. Cęterùm, ut supra se ἀδιακρίτως tenuit in ostentis nuptialibus, quæ nec approbationẽ nec improbationẽ clare præ se ferebãt, ita hic quoq; dubiũ uerbũ elegit, ululare. Est enim & luctus & lætitiæ, id uocabulum capax. Vnde Lucanus, Et lætis ululare triumphis. Quãobrem Virgilius in incerto reliquit, lugubriter an festiuiter cõcinuerint, naturã prodigiorũ sequẽs, in utranq; partẽ dubia significatione replicatilem. Operosior hic fui, quia Seruiana mihi nõ satis enucleata uidẽtur. Ille enim omne fulmen ait aduersari nuptijs, quũ Claudiani carmina lõge aliud doceant.

Ibidem. Quænam sit illa auis, quam Græci Larum uocant.

Hic primùm paribus nitens Cillenius alis

Constitit

Constitit, hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit aui similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos humilis uolat æquora iuxta.

ἦθος auium Mercurio, quia alatus est, attribuit. aues enim ubi uolando fatigatæ sunt, in summis mõtibus interquiescunt. Macrobius in recensendis carminibus, quæ Virgilius ex Homero transcripsit, nihil istius loci meminit, quum inter synepias ista carmina uel primo loco adferri debuerint: id ut clarum fiat, uersus Homericos adferemus.

Πιερίην δ' ἐπιβὰς ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ
Σεύατ' ἔπειτ' ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς
ὅστε κατὰ δεινοὺς κόλπους ἁλὸς ἀτρυγέτοιο
ἰχθῦς ἀγρώσσων πυκινὰ πτερὰ δεύεται ἅλμῃ.

Pieria inscensa, se misit ab æthere in undas,
Deinde Laro similis uolitat iuxta æquora summa,
Qui maris indomiti sinuosa ad littora sæpe
Captando pisces aspergine tingitur undæ.

Valde admiror, quur Virgilius nomen auis omiserit, & in genere uersari potius, quàm in specie maluerit. Quum non sine causa Homerus Larum ex omnibus piscatricibus auibus exemerit, cui Mercurium in uolando asimilem uellet. Vt enim Aquila Ioui, Pauo Iunoni, Gallus gallinaceus Marti: ita Larus Mercurio dedicatus est, qui à loquacitate nomen inuenit. λάρος enim quasi λάλος dictus, ac propterea in tutelã eius dei asscribitur, qui loquẽdi artifex perhibetur. Omnia mihi uersanti nihil uerisimilius uidetur, quàm etiã tũ in cõtrouersia fuisse, quo nomine hæc auis à Latinis appellari debeat. Sunt enim qui interpretantur Fulicam, ut beatus Augustinus, sunt qui Gaueã, inter quos est Theodorus Gaza. Alij Herodion, alij Ciconiam, alij Ibidem, quę

& ipsa

& ipſa auis ſacra eſt Mercurio . Virgilium igitur, ne litem ſuam faceret, nullum nomē Latinum huic aui impoſuiſſe exiſtimo.

Ibidem. Quid Stemma ſit.

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & feſta fronde reuinctum.

Priuatim cuiq; licebat, quem uellet ex ſuis conſecrare, & illi familiare templum erigere, quòd hîc â Didone factum eſt, eoque alluſum eſt ab Ouidio in epiſtola Briſeidos ad Achillem.

Perq; trium fortes animas (mea numina) fratrum
Qui bene pro patria, cum patriaq; iacent.

Seruius autem illud, Velleribus niueis, longè aliter intelligit, quàm ego intelligendum puto. Sic enim ait, Exhibendo ea quæ circa uiuos fieri ſolebant. Moris enim fuerat, ut nubentes puellæ ſimul ac ueniſſent ad limen mariti, poſtes ornarent laneis uittis, unde ait, Velleribus niueis. Hactenus Seruius. Atqui hoc faciebat noua nupta, non coniunx, aliquã diu matrimonio inueterato, nec niſi ſemel fiebat. Iã Dido maritum, non ſponſum colebat. Cæterùm omnes dij ſtemmatis ſolebant coli. Eſt autem ſtemma, teſte Sophoclis interprete, in Oedipode tyranno, lana ramo circunuoluta, quam rem Virgilius periphraſticῶς extulit, & Ouidius eandem periphraſim retinuit,

Eſt mihi marmorea ſacratus in æde Sichæus,
Appoſitæ frondes uellera & alba tegunt.

Deorum autem ſimulacra huiuſmodi ſtemmatis integi ſolere, apud Iulium Obſequentem inuenias, ubi inter prodigia refertur, ea ab ſtatuis decidiſſe.

In

In lectisternio, inquit, Iouis, terræ motu deorum capita se conuerterunt, lana cum integumentis quæ Ioui erat apposita, decidit. Quinimo supplices alicui numini, lana & uirgultis se coronare solebant. Sophocles in Dramate suprà allegato,

ὦ τέκνα Κάδμου τοῦ πάλαι νέα τροφὴ
τίνας ποθ' ἕδρας τάσδέ μοι θοάζετε
ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι;

Noua soboles Cadmi uetusti, filij
Quur sedibus fulcitis istis corpora
Frontes reuincti uellere & ramusculis?

Hæc sunt interpretis uerba, ἐξεστεμμένοι, ἀντὶ τοῦ κεκοσμημένοι, εἰώθασι γὰρ τὸ στέφειν χρῆσθαι ἀντὶ τοῦ κοσμεῖν· στέμμα δέ ἐστι τὸ προσπλεκόμενον ἔριον τῷ θαλλῷ. Antiquissimæ cærtè coronæ olim laneæ fuerunt, ut in suo lexico docet Sextus Pompeius. Plinius autem libro 35. cap. 11. de stemmatis hanc traditionem facit, Stemmata uerò lineis discurrebant ad imagines pictas.

Ibidem. Quid sit Fatum, & Mors merita.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

In rebus humanis, aut fatū, aut natura, aut casus. Sed de his Seruius. Cæterum supra fatum aliquid contingere, testis Homerus est.

σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Stultitijs præter fatum patiuntur acerba.

Ita hîc quoq; præter fatum Dido extinguitur, id est, ante diem fatalem, idq; nullo suo scelere. quod indicatum est his uerbis, Merita nec morte peribat. quippe quæ nullam culpam admiserat, quur mori deberet. Seruius tamen meritam mortem pro naturali exponit, quod mihi non per omnia arridet. Que

enim à Virgilio adduntur, nostræ interpretationi fidem astruunt, dum dicit per epexegesim, Sed misera ante diem, nimirum præter fatum, subitoq; accensa furore, quæ uerba eius rei interpretationem habent, merita nec morte peribat, quippe quam nullum peccatum, sed furor è uita sustulerit. Memor est enim Virgilius quod suprà dixit,

Ergo ubi concepit furias euicta dolore
Decreuitq; mori.

LIBER OCTAVVS.

Quis sit Choragus, quis Demagogus.

In Apophthegmata Plutarchi.

INhærentem me libris die admodum luculento & amœno, quidam ex amicis ambulatum extraxerunt, nescio quod μέγα χρῆμα nouorum libellorum pollicitantes. Erant autem isti Laurentius Dacholius, & Iohannes Berzosa, ambo Græcè & Latinè ad miraculum usq; periti. ibi quum in itinere essemus, occurrit Guilielmus Pictauia, fortuna, genere, & uirtutibus illustris, & qui ex professionibus trium linguarum non ignobilem sibi famam Louanij comparauerat. Huic à latere adhærebat Gysbertus Cœlius, quem nobis Italia doctissimum medicum remisit. ij me in equis amantissimè salutant, & quantum licet, amplectuntur. Postquam discessum est à charissimis capitibus, exigo ab illis meis pollicitatoribus nouos illos libellos. Quid multa? depromuntur è sinu. Video illic multa in uarijs autoribus pulcher

cherrimè castigata, & non pauca in Erasmo repræhensa, iure quidem aliquando, sed tamen nimia acerbitate, & pijs animis prorsus intoleranda. Autor istius operis Frāciscus Robertellius, iuuenis (eam enim in eo ætatem esse audio, quod cum ipsius laude dictum uelim) multijugæ eruditionis & generosæ indolis, sed tamen in Batauos homines ferocioris animi & importunioris maledicentiæ, quàm decet. Id eius uerba, quæ iam hîc subijcio, planum facient. Erasmus (inquit) uir doctissimus, si illius opera legas, ita alicubi uidetur dormitasse, ut mireris. In Apophthegmatis, quæ ex Diogene Laërtio uertit in Latinum, legendis, depræhendi hunc errorē. qui ut pateat apertius, subscribam primùm Laërtij Græca uerba, Deinde Erasmi conuersionem & interpretationem, Postremo rationes, cur putem illum lapsum esse. Laërtius in uita Diogenis Cynici, τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μωροῖς ἔλεγε, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους. Eras. Dionysiaca certamina, quæ Athenis in honorem Bacchi magnis impendijs, pompaq; celebrabantur, appellabat magna stultorum miracula. Labitur Erasmus, primùm, quòd ex uno duo facit ἀποφθέγματα, subdit enim separatim, Oratores, qui summo in precio habebantur Athenis, dicebat turbæ ministros, quòd ad gratiam loqui cogerentur. Rursus labitur in uertenda dictione δημαγωγοὺς, quam cum non satis intelligeret, in priorem incidit errorem diuidendi Apophthegmatis in duas partes. Δημαγωγοὶ appellantur à Gręcis, qui populo præsunt. Hesychius ait, δημαγωγεῖν idem esse quod στρατηγεῖν, unde δημαγωγὸς ὁ ἄρχων ἐκ τοῦ τὸν δῆμον ἄγειν, καὶ διοικεῖν. Iulus Pollux li. octauo nominat δημάρχους, q sunt κατὰ δῆμον ἄρχοντες, olim dicti ναύκληροι.

m 2 eodem

eodem libro nominat ἀθλοθέτας, qui decem erant. οἳ κατὰ φυλὴν ἐπὶ τῷ διαθεῖναι τὰ παναθήναια τέντε μουσικὸν, καὶ γυμνικὸν καὶ τὴν ἱπποδρομίαν. Demosthenes in oratione contra Midiam hos uocat χορηγούς. eius orationis argumentum facile potest locum hunc declarare Laërtij, nam cum esset χορηγὸς πανδιονίδος, tribus suæ, & ludos Bacchanales, de quibus nunc meminit Laërtius, populo exhiberet, pulsatus fuit à Midia insolentissimo homine, in medio theatri. Libanius rhetor doctissimus in argumento eius orationis explicando de Dionysiacis sic ait, ἑορτὴν ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τῷ Διονυσίῳ, ἣν ἐκάλουν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Διονύσια. ἐν δὲ ταύτῃ τραγικοὶ καὶ αὐλικοὶ, καὶ κωμικοὶ χοροὶ ἠγωνίζοντο. καθίστασαν δὲ χοροὺς αἱ φυλαὶ δέκα τυγχάνουσαι, χορηγὸς δὲ ἑκάστης φυλῆς ὁ τὰ ἀναλώματα παρέχων τὰ περὶ τὸν χορόν. Hoc est, Festa celebrabant Athenienses in honorem Bacchi, quæ uocabant ab ipsius dei nomine Bacchanalia: in his autem & Comici & Tragici, etiam Aulœdi inter se de præstantia, & summa artis laude certabant, choros constituebant singulæ tribus quæ decem erant, Choragus autem singularũ tribuũ sumptus in ea re faciebat. Verùm de his satis. quiuis enim intelligere potest, quàm præter Laërtij sensum & dictionis significationem δημαγωγοὺς Erasmus uerterit, oratores. Sensus igitur Laërtij est huiusmodi. Dionysiaca certamina stolidis magna esse miracula, atq; choragos, seu præfectos horum ludorum, turbæ esse ministros. etiamsi fuerit satius interpretari ὄχλον pro tumultu & perturbatione. Hactenus Robertelius. Duo obijcit Erasmo, & quòd ex uno simplicique Apophthegmate duplex fecerit, & quòd τὸ δημαγωγὸς uocabulum non bene intellexerit. Cæterùm nisi doceat δημαγωγοὺς eosdem esse quos χορηγοὺς, ab utraque culpa

culpa liberatur Erasmus. Videndum igitur primùm, quibus probationibus utatur in asserenda istiusmodi significatione. Hesychius (inquit) δημαγωγεῖν idem esse ait, quod στρατηγεῖν, unde δημαγωγὸς ὁ ἄρχων, ἐκ τοῦ τὸν δῆμον ἄγειν καὶ διοικεῖν. Si eo sensu hoc dictum esse ab Hesychio intelligimus, iam ratiocinatione ista confectum est, hos tres magistratus eosdem esse, ἄρχοντα, στράτηγον, καὶ δημαγωγὸν, limitibus quibus longissimè distant, in unum confusis. Archontas enim Libanius in Androtionem magistratus porrecta manu creatos, Choragos suffragijs electos dicit. Sed nõdum probatum est δημαγωγὸν & χορηγὸν eiusdem esse functionis. Addit deinde δημάρχους eosdem esse qui στρατηγοὶ & ἄρχοντες & δημαγωγοί. Ne nunc quidem ullum documentum dedit δημαγωγοὺς & χορηγοὺς eiusdem significati esse participes, quod solummodo in quæstione est. Tandem aggregat huic cumulo ἀθλοθέτας, qui decem erant, ut singulæ tribus unum istiusmodi haberent ad Panathinæa procuranda. Hîc aliquid affine uidetur poni cum choragis, qui & ipsi decem erant. Iam si docuisset, ἀθλοθέτας eosdem esse qui δημαγωγοί, esset quiddam quod illius ratio uideretur effecisse. Cæterùm quid id contra Erasmum, si secũdum tuam ὑπόθεσιν, ἀθλοθέται καὶ χορηγοὶ sint ijdem? quod tamen nequaquam tibi concedimus, ut suo loco planum faciemus. Porrò quæ adfert ex Libanio, nihil demonstrant, nisi decem Choragos fuisse: nihil id quoque ad controuersiam pertinet, euincendum est enim δημαγωγοὺς esse χορηγοὺς, cuius rei nullum omnino indicium ex autoribus dedit. Sed redeamus ad Hesychij uerba, δημαγωγεῖν, idem esse quod στρατηγεῖν. Nihil aliud Hesychius attulit, quàm etymologiam uocabuli, ut dicas Prætor, quasi præitor,

tor quod præeat, uullo indicato uel officio, uel functione istiusmodi personæ. quòd si quis quum alicubi legat, dux qui preit in itinere, & quem alij sequuntur, statim inferat, dux & prætor idem sunt, nónne pulchrè ratiocinatus fuerit? aut Nicolaus & Nicodemus ijdem sunt, quia etymon nominis idem est, quàm scitè scilicet ille personas distinxerit, & ἄρχων & δήμαρχος & στρατηγὸς & δημαγωγὸς populum gubernant, non tamen ijdem magistratus. Longius enim distant, quàm Nili fontes à suis ostijs. ἄρχοντες enim sunt, qui Remp. administrant, & à quorum nominibus Fasti notantur, ut Romæ à Consulibus. Nec mirũ, cũ teste Velleio Paterculo depulsis à Rep. regibus, Archontes illis successerint, primùm perpetui, deinde in denos annos creati, postremò in singulos. Δημάρχους nõ immeritò Tribunos appelles. Hi enim singularum tribuum præfecti erant, hi tabulas conficiebant prædiorum cuiusq; tribus, eorumq; nomina recipiebant, qui suæ tutelæ iam facti essent, populumq; (ubi opus erat) conuocabant, & à debitoribus pignora capiebant. στρατηγὸν uerò ducem belli ex multis historijs intelligas, in Euangelio etiam earũ excubiarum præfecti sunt, qui templum seruant. & apud Aristotelem Politicorum septimo, Polemarchi & Strategi, pro eodem genere magistratuum ponuntur. Apud Aristophanem in Vespis Polemarchi ijdem officium habent, quod Romæ prætores peregrini, ut qui de causis peregrinorum cognoscant. Ἀθλοθέται uerò eatenus Romanis Aedilibus similes, quòd spectaculis præsident, cum Choragis nihil cõmune habent, qui suo sumptu spectacula instruunt, iudicandi munus aut Corollarij dandi nequaquam ius habent. Δημαγωγὸς uerò is est, qui populares auras ca

ras ca

ras captat; siue is sit Orator. quod plerunque fit, ac proinde non raro pro oratore ponitur, siue alterius generis homo, certè ea de causa ab Aristotele appellantur publici adulatores: Sic enim ait Politicorum libro quarto, καὶ ὁ δημαγωγὸς καὶ ὁ κόλαξ οἱ αὐτοὶ, καὶ ἀνάλογον, καὶ μάλιστα δ' ἑκάτεροι ἰσχύουσιν οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις. Hoc est, Et demagogus & assentator ijdem sunt certa quadam similitudine & proportione, & ambo præpotentes sunt. Assentatores quidem apud tyrannos, demagogi uerò apud istiusmodi populos. Rursus libro quinto, Ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασιν. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίγνεσθαι νῦν δὲ μὴ, ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων, οὐ γὰρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν, νῦν δὲ τῆς ῥητορικῆς ηὐξημένης, οἱ δυνάμενοι λέγειν δημαγωγοῦσι μὲν. διὰ ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν οὐκ ἐπιτίθενται. Hoc est; Olim cum idem esset & demagogus, & belli dux, in tyrannum euadebat. Plerique enim ueterum tyrannorum ex demagogis facti sunt. Causa quur id tum contigerit, ac iam non fiat, quòd tum demagogos se præstabant; qui rebus bellicis præfuissent, nondum enim per id tempus eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi amplificata, qui eloquentes sunt, demagogos sese exhibent. Verùm quia belli peritiam non habent, abstinent se ab occupanda tyrannide. Fac mihi quæso in istis locis ex Demagogo Choragum, si audes. Non errauit igitur Erasmus; qui oratorem id uerterit. Certè Iulius Pollux Demagogum & Rhetorem uno titulo cõplexus est, libri quarti capite quarto, περὶ ἐπαίνου ῥήτορος καὶ δημαγωγοῦ. neque toto

capite in tot elogijs ullum inter eos discrimen facit. Rursus capite quinto eiusdem libri, περὶ ψόγου τούτου inquit, numero singulari ûtens, tanquam res eadem sit, uocabula autem duo. multaque ibi conuitia sunt, quæ ad nullum nisi ad Oratorem referri possunt, quale est, συκοφάντης, δικογράφος, δικοῤῥάφος, λέγων ἐπὶ χρήμασι, πρὸς ἀργύριον λέγων, μηδὲν ῥῆμα προῖκα εἰπὼν, μισθοῦ φθεγγόμενος, πρὸς χάριν λέγων, πρὸς ἡδονὴν δημηγορῶν, παρὰ τῇ κιγκλίδι ζῶν. Calumniator, litium conceptor, controuersiarum consutor, pro pecunia loquutuleius, ob nummos dicens, nullum uerbum gratis proferens, pro mercede uocem edens, ad gratiam loquens, ad uoluptatem conciones fingens, apud tribunalia semper uiuens. Postremo Libanius in argumento contra Androtionem cum magistratus diuidat Athenienses, alios facit sortitu obuentitios, quos ille appellat ἀρχὰς κληρωτὰς, quales sunt iudices, alios χειροτονητὰς, porrecta scilicet manu creatos, in quorum classe στρατήγους collocat, alios αἱρετὰς suffragijs electos, in quorum numero choragos constituit, ex quibus uel cæco apparet, quàm omnino nihil istę functiones conueniant. Ego tamen, ut dicam quod sentio, mihi istud ἀπόφθεγμα corruptum uidetur, τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μωροῖς ἔλεγε. Salsum id & acerbū, & probè ex indole Diogenis. Id autem quod sequitur, ignauum & uapidum, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους, & demagogos esse uulgi ministros. Quid acrimoniæ habet istud dicterium? credo igitur uocem διακόνους esse corruptā, & olim fuisse scriptū διακτόρους & ex gamma quod Gręce Γ Latinum C repręsentat, in eam literā cui forma affinis est, commutatum esse, rursus ex γ quod multum accedit ad ν, præsertim in

literis

literis exolescentibus ypsilon esse factum, atque ita pro διαγωγοὺς διακένους nobis emersisse, ut hic sit sensus, demagogos publica inter se diuidere, ac prædæ habere. atq; ita aderit nobis uenustas παρηχήσεως, quæ frequens est in dictis Diogenis. nobis illam utcunque imitari licuerit, si dicamus Publicolas esse Publiuoras. Sed hîc, etsi malo iure Erasmum carpat, maledicus non fuit. Nunc pergamus ad secundã in Erasmum annotationem. Annotaui (inquit) superius Erasmi Roterodami erratũ quoddam in uertendis è Laërtio Diogenis Cynici apophthegmatis, sed cũ & ea paulo pòst omnia percurrissem, & cum Græco cõtulissem, multò plura perperam uersa deprehendi. Libuit igitur sigillatim hîc asscribere, ut uideant eruditi, quantopere à uero Laërtij sensu aberrarit. Si, quum hæc scriberem, plus ocij fuissem nactus, adnotassem & in aliorum apophthegmatis uertendis Erasmi errata, sed hæc alio complectemur libello. Interim sat erit, studiosos literarum monere, ne magnopere eam Apophthegmatum ament translationem. Nam etsi multa rectè conuersa sunt, multò tamen plura perperam expressa uisuntur, atq; hoc facile cognitu erit ijs, qui Græca legerint.

Quid sit Μέλλοντας πολιτεύεσθαι.

In decimo octauo Apophthegmate ita scriptum est, ἐπῄνει τοὺς μέλλοντας πολιτεύεσθαι, καὶ μὴ πολιτεύεσθαι, καὶ τοὺς παιδοτροφεῖν, μὴ παιδοτροφεῖν. Erasmus sic uertit, Laudabat eos, qui ad rempublicam accessuri non accederent. qui pueros alturi, non alerent. Παιδοτροφεῖν hîc significat seruos nutrire: etsi pueri serui dicuntur: tamen dilucidior sensus esset, si dixisset, qui seruos alturi, nõ alerent. Nam iuxta illud,

σώματα πολλὰ τρέφειν,
ἀτραπὸς ὡς πινῶν ἐστιν ἑτοιμοτάτη.

Hactenus ille. Quis quæso hic error? Nam ipse fateris pueros seruos dici. Iam si id uerum est, ut est longè uerissimum, id reddidit quod tu uis. Sed inquis, dilucidior esset sensus, si seruos alere uertisset. Ego tibi nequaquã, id concedo, putoq; potius de liberis alendis dictũ esse à Diogene, quum olim illos occidere liceret, atq; adeo seruus apud Terentium dementiam appellet, quòd herus, quicquid Glyceriũ peperisset, statuerat educare. ac proinde magnis priuilegijs ad educationẽ prolis inuitabãtur. Verùm donemus tibi tuum sensum esse illum unicum, ad quem respexerit Diogenes. Quid quæso peccati, uocem πολύσημον æquè πολυσήμῳ interpretari, quum inde in nullam partem absurda sententia enascatur, & in ipso ambiguo tota uis gratiæ & lepôris sæpius sit constituta. Olim in ecclesia legebatur, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem tuam, ut destruas inimicum & defensorem, ut narrat Sulpitius in uita D. Martini, nunc legimus, ut destruas inimicum & ultorem, Græcè ἐκδικήτου, quod utranq; significationem in se retinet. Iam si quis reddat, ut destruas inimicum & uindicem, & fide translationis seruata, iudicium lectori integrum relinquat, rectiúsne tibi facere uidetur, quàm ille, qui litem suam facit, & alteram pártem præoccupat, quum res in æquilibrio pendet? Cæterum quia hoc apophthegma nulla ratione ita transfundi in linguam Latinam potest, quin perdat natiuam suam & perquàm lepidam argutiem, paucis indicabo ad quæ allusum sit à Diogene. μέλλοντας πολιτεύεσθαι, & ij dicuntur qui aliquando Rempub. sunt administraturi qualesunt

sunt

ſunt magiſtratus deſignati, & qui procraſtinatores ſunt in Rep. ſuſcipienda. Deinde ualde mecum ambigo, num etiã in hac uoce μέλλοντας alluſum ſit ad hãc dictionem μέλοντας, hoc eſt, meditantes, quanquam & ipſum uerbum μέλλω ſtudeo ſignificat. Nam Heſychius (inquit) μελλόντων μελετώντων. quamobrem propè adducor, ut credam ſic eſſe uertendum. Laudabat eos qui ſtuderent Reipublicę gubernandæ, non gubernarent: & pueris alendis, ac non alerent. ut intelligas, eum iſtarum rerum meditationem probaſſe, uſum, functionemque uituperaſſe.

Quid ſit Manum porrigere complicatis digitis.

Rurſus idem Robertellius carpit Eraſ. in decimo nono Apophth. ſic enim inquit, Eraſmus ait, Illi tribuitur & hoc ænigma, Manus nõ eſſe porrigẽdas amicis, cõplicatis digitis. Innuẽs nõ ſatis eſſe, ſi comes nos præbeamus amicis, ſed comitati adiũgendã benignitatẽ. Apud Laërtiũ ſic exprimitur hoc ęnigma, ἔλεγε δὲ καὶ δεῖν τὰς χεῖρας ἐκ τείνειν, μὴ συγκεκραμμένους τοὺς δακτύλους. Addit ex ſe Eraſm⁹ amicis, qd' ſi addatur, tollitur ænigmatis ambiguitas tota & uenuſtas. In Græco ita legitur, Aiebat manus oportere extẽdere, non cõfuſos digitos. uel dicebat manus eſſe extẽdendas, nõ cõfuſis digitis, & ſanè hoc melius. Senſus eſſe poterit omnia eſſe aperto animo & ſimplici faciẽda, nõ autẽ fucato & ſimulato, uel nõ oportere eſſe rapacẽ. Nã qui aliquid in uola abdũt, manũ nõ extendũt. uel ſi referas ad orationẽ, ſicut olim Zeno aiebat, orationẽ oportere eſſe planã & apertã, non cõciſam, cõfuſam, aut obſcurã. Hactenus Robert. qui cũ promiſerat ſe errorem allegare, nihil quod uel affine errori eſſet,

ri esset, allegare potuit. An propterea malè audiet Erasmus quòd de suo addidit, amicis? In hoc opere Erasmus nunc anxiũ interpretem, nunc liberũ paraphrastem, nunc sedulum commentatorem agit. Iam quòd tu ais, ea additione omnem ambiguitatem tolli & uenustatem, uehementer admiror, qui ipse adhuc incertà interpretatione fluctuare uideris, & de sententia unà in aliã desilis, si nihil est obscuri, quid ita subinde eius Apophthegmatis significationẽ refingis, quod propriè est hominum, qui sibi ipsi dum alia atq; alia tentant, non satisfaciunt, nec uenustas ex ænigmate tollitur, si aliquãtulum lucis affundas. Optima enim sunt illa ænigmata quæ ità se abdunt, ut tamen latentem uiam ad sua mysteria subindicẽt. Cæterum ubi tu legis συγκεκραμένους, Erasmus uidetur legisse συγκεκαμμένους, hoc est, contractos, & id rectius uidetur. Valde enim improba est metaphora digitos confundi, nec scio, an usquam alibi eam locutionem reperire liceat. Quòd autem Erasmus benignitatẽ comitati adiungendam esse, ex hoc ænigmate intellexerit, non leui neq; futili ratione nisus est, primũ quia dextra fidei, amicitiæ, & comitati consecrata sit. unde illud Virgilij, Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni. Inde Græci uerbum δεξιοῦσθαι finxerunt, hoc est, dextra complecti. Digitos autem contractos significare tenacitatem, uel unus Martialis aguerit,

Litigat, & podagra Diodorus Flacce laborat,
Sed nil patrono porrigit, hæc chiragra est.

Rursus idem, de Demagogo.

In trigesimo quarto rursus Erasmus uertit δημαγωγὸν oratorem, quod non probo. Laertius, ὄντος

ὑμῖν

ὑμῖν ἔφη ἐστὶν ὁ Ἀθηναίων δημαγωγός. Eraſmus, hic eſt, inquit, ille Demoſthenes Athenienſium orator. Sed ſic melius, En uobis ô hoſpites, Athenienſium ducem ac principem. uel, En qui Athenienſium aures captat ac demulcet. Nam probrũ in ſe habet hæc demonſtratio per *μέσον δάκτυλον*. Hactenus Robertellius. Nihil hîc peccaſſe Eraſmum, ſuperius demonſtratum eſt, quamobrem non eſt conſilium ea repetere.

Rurſus idem. Quid *παρὰ* ſignificet.

In trigeſimo ſeptimo Laërtius, *τοὺς πλείστους ἔλεγε παρὰ δάκτυλον μαίνεσθαι, ἐὰν οὖν τις τὸν μέσον προτείνας πορεύηται δόξει μαίνεσθαι, ἐὰν δὲ τὸν λιχανὸν, οὐκέτι*. Eraſmus, Dicebat plurimos inſanire præter digitum. Nam ſi quis aſsidue medium digitum intendat uice indicis, uulgò inſanus habetur: ſi quis indicem, ſanus uidetur. At plurimi ſunt homines, qui grauius inſaniunt rebus ſerijs, quàm ſi digitum pro digito porrigant, & tamen uulgò hi non habentur ſani. Hactenus Eraſmus. Nunc audite quid Robertellius dicat. Quoniam *παρὰ* cum accuſatiuo iunctum, ſæpe accipitur pro apud, uel propè, lepidior ſenſus mihi uidetur, ſi dicas, Multos aiebat inſanire prope digitum medium, quod eò magis probo, quia ſequitur *ἐὰν δὲ τὸν λιχανὸν οὐκέτι*, id eſt, ſi quis indicem non amplius. Ecce uicinitatẽ inſaniæ, ſicuti digitorum. Multorum inſania eſt occulta, ſed fortaſſe non minor quàm ea, quæ aperta eſſe ſolet. Vnũ me torquet in hoc dicto Diogenis, quòd uideo conſuetudinẽ fuiſſe apud ueteres, ut medio digito cõmonſtrarentur inſani & infames. Neq; ſatis memini me

legere

legere apud ullum, eos habitos insanos, qui alterum commonstrarent digito, uel qui medium extantem, à cæteris conclusis gestarent, hoc uidendum. Nam quin ita ut exposui, sit accipiendum dictum Diogenis, non est dubitandũ. Hactenus Robertellius. Qui quũ omni ratione conatus sit emendare Erasmum, nihilo meliora in medium attulit, nec argutiẽ istius dicti percepit. Est enim sensus, plerosq; uno digito ab insania distare. nam si impudico digito commonstrationes facerent, ut faciunt indice, insani haberentur, id quia non faciunt, spatium discrimenque unius digiti interest, quò minus sint uecordes. Præter enim absurdum gestum ostendendi nihil requiritur, quin sint pro insanis habendi. Formulas istius loquutionis ubi παρὰ interuallum significat, abunde apud Budæum reperies.

Rursus idem. Quid sit Κράνειον.

In quadragesimo sexto Laërtius, ἐν τῷ κρανείῳ ἡλιουμένῳ αὐτῷ Ἀλέξανδρος ἐπιστὰς φησίν αἴτησόν με, ὃ θέλεις. Erasmus. Quum Alexander Magnus inuiseret Diogenem, reperit eum in Cranio sedentem pro dolio. Hactenus Erasmus. Robertellius, Cranium per ι in penultima caluariam significat, cranium mortuorũ, κράνειον uerò per ει diphthõgum in penultima, significat Craneum, qui erat locus gymnasij è regione Corinthi. Hoc patet ex alio loco Laërtij, ubi ait διάγων ἐν τῷ κρανείῳ τῷ πρὸς τῆς κορίνθου γυμνασίῳ. Erasmus deceptus est uocis similitudine, nam uertit in cranio id est in caluaria, neque est quòd quis illum excuset, posse etiã intelligi de gymnasio, sic scriptam illã dictionem Latine, ut i proferatur longum. Nam cur

addidit

addidit pro dolio, quod non est in contextu Græco, ex quo satis patet, Erasmum deceptum esse. Imo nihil minus patet, quum enim inquiat Erasmus, eum sedentem in cranio pro dolio, satis indicat se diuersum putare cranium & dolium. Nam si idem existimasset, nullo modo pronunciasset, eundem & in dolio sedere, & ante dolium. Et quod tu dicis, uertit in cranio, id est, in dolio, illam epexegesim de tuo addidisti. nec ea in uerbis Erasmi reperitur. Pergit deinde Robertellius. Laërtius dicit ὑλισμένῳ, uertit Erasmus, Laceras schedas glutino committentem. Dij boni, quale somnium? Quis dicat, in schedis glutinandis fuisse occupatum Diogenem? Labitur igitur & hîc Erasmus, dum sibi nimium indulget in uertendo, & addendo multa, quæ in Græco contextu non leguntur. Quur errat Robertelli? an quia plura addit, quàm tuus Laërtius habet? quando unquam Erasmus in uerba Laërtij iurauit? Quicquid ubique inuenit, quod ad præsens Apophthegma spectat, uel in Græcis, uel in Latinis autoribus, in unũ congerit, Idne error rem ampliorem & instructiorem facere? non est professus, se uerborum Laërtij interpretem, ut illi religio sit, quicquam uel detrahere uel addere.

Rursus idem. Diuersa transferri ex discordia exemplarium.

In sexagesimo octauo Laërtius, μακρὰ τινὸς ἀναγινώσκοντος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βιβλίου ἄγραφον παραδείξαντος. θαῤῥεῖτε ἔφη ὦ ἄνδρες γῆν ὁρῶ. Erasmus. Quodam tempore, quum diutissimè legens tandem eò uenisset, ut uideret chartam uacuam, bono inquit animo estote uiri, terram uideo. Labitur Erasmus, quòd ait ipsum Diogenẽ legentẽ ea dixisse, γῆν ὁρῶ, quum alius

alius hoc dixerit. Quid ſi aliud exemplar Græcum ſecutus ſit, ac ita inuenerit, *μακρά τινα*, ac non, *μακρὰ τινος*, nónne unica aut altera litera aliter inuenta ab omni errore Eraſmum uindicauerit? Eadem certe gratia Apophthegmatis, ſiue Diogenes legerit & dixerit, terram uideo, ſiue alius quiſpiam legerit ſubijciente Diogene, terram uideo.

Rurſus idem.

In 56. Eraſmus, Quum primùm cœpiſſet philoſophari, cùm in dolio ſolus rancido ueſcens pane audiret totam urbem lætitia perſtrepentẽ, erat enim dies feſtus, ſenſit animo nonnihil tædij, diuq; ſecum de relinquendo uitæ inſtituto cogitauit. Sed quum tandem mures uideret adrepẽtes, micas panis edere, quid diſplices, inquit, tibi ô Diogenes, ſat magnificus es, ecce etiam paraſitos alis. Audi nunc Robertellij quiritationem. Ego profectò neſcio, unde hic paraphraſtes egregius tam multa præter rem in medium attulerit. Nam in Græco ita legitur, breuiſsimè & politiſsimè, *πρὸς τοὺς ἑρπύσαντας ἐπὶ τράπεζαν μῦς, ἰδοὺ φησὶ, καὶ διογένης παρασίτους τρέφει*, id eſt, ad mures perrepentes in menſam, En ait, & Diogenes paraſitos alit. Robertellius præter copiam, nihil hîc arrodere poteſt. Mirum autem unde Diogeni menſa, qui nihil ſupellectilis habuit, præter peram. Certè priori loco (nam bis hoc Apophthegma habet) menſam omiſit.

Rurſus idem. Quam facile librarij peccent.

In ſeptuageſimo ſecundo Eraſmus ait, Huc ueni inſpecturus inſaniã tuam, qui non contentus regno.

In Græco ſcribitur κατάσκοπος τῆς σῆς ἀπληστίας, id eſt, explorator tuæ cupiditatis, quæ eſt inexplebilis. Hîc neſcio quur ἀπληστίαν uerterit Eraſmus inſaniam. in uno uocabulo tota culpa. Videtur Eraſmus fiducia memoriæ libros aliquando non conſuluiſſe, ac propterea aliquando non eadem, ſed cognata uertere. Cæterùm tam aperta res imperitiæ aſcribi non poteſt. Poſtremo ualde mecum addubito, num principio ſcriptum ſit inſatiem pro inſatiebilitatem, quod ſcriba non intelligens uerterit inſaniam.

Rurſus idem. Delicentia in deducendis etymis.

In 73. cum dicit Eraſmus ἄθλιος Græcè, miſerum ſonat, multisq; afflictum laboribus, unde & Athletis nomen, decipitur. nam Athleta non dicitur παρὰ τοῦ ἀθλίου, id eſt, à miſero, ſed à uerbo ἀθλέω, quod eſt luctor, certo, uel παρὰ τοῦ ἄθλου, id eſt, à certamine. Eſt quidem apud Græcos uerbum ἀθλιεύεσθαι, id eſt, infelicem eſſe & aduerſis conflictari, ſed non Athletæ ab hoc dicti ſunt, imò è diuerſo ἀθλιεύεσθαι παρὰ τῶν ἀθλητῶν, propter labores eorum immenſos. Hactenus Robertellius, qui preter originationẽ nihil carpit. Atqui in etymologijs mirè ludunt autores, id ſi non patitur, auferat à iureconſultis, teſtamentum à teſtatione mentis eſſe dictum, à Cicerone fidem inde appellatam, quòd fiat id quod dictum eſt.

Rurſus idem. Errores magnorum uirorum eſſe emendandos, non conuitijs exagitandos.

In 74. Eraſmus. Inuitatus, ut ad Alexandrum ue-

niret, recuſauit. at Perdiccæ præfecto minitanti necem ni ueniret. In Græco nulla ſit de Alexandro mentio, ſed tantum de Perdicca, περδίκκου ἀπειλήσαντος. Errat turpiſsimè in reddendo Latinè reſponſo Perdiccæ. ait enim, nec dubitauit uiciſsim minitari Perdiccæ, ſe feliciter uicturum, ſi ſine illo uiueret, indicans eſſe infelices, qui cum Perdicca uiuerent. Eſt in Græco ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἤξιον, ὡς εἰ καὶ χωρὶς ἐμοῦ ζῆσαι, εὐδαιμόνως ζήσοιτο. Senſus eſt, Quum mortem minitatus eſſet Perdiccas Diogeni, inquit Diogenes, nil magnum. nam & phalangium hoc efficere poſsit, putabat magis Perdicca dignum, ſi ſic minitaretur, Vt libet ô Diogenes, uel ueneris uel non ueneris ad me, dabo tamen operam, ut etiam ſine te recte uiuam. Rectè tu quidem Robertelli, ac nunc primùm legitimam habes cauſam repræhendendi, quæ antea uel iniuſta fuit, uel nulla, uel friuola. Sed quur quæſo tot auctaria huic Apophthegmati adijcere placuit, quum tu eam legem uertendi toties, tam odioſè, in Eraſmo prædamnaris? Nam hæc omnia (ut libet ô Diogenes, uel ueneris, uel non ueneris, dabo tamen operam) in Græco nuſquam depræhendas. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἤξιον, ὡς εἰ καὶ χωρὶς ἐμοῦ ζῆσαι εὐδαιμόνως. Id autem eum minari dignum cenſebat, ſi diceret, etiam ſi ſine te uixero, beatè uixero. Libertatem tuam in transferendo non culpo, ſed ad legem quam in alios condis te reuoco. Errauit Eraſmus? certè tam fœdè ſugillandus non erat, poſt tot lucubrationes marcidus uigilijs alicubi cum bono Homero dormitat. Tu non contentus priori ſugillatione, hanc coronidem in fine tuæ annotationis adiungis. Iam patet, opinor, turpiſsimus Eraſmi error.

Rurſus

Rurſus idem. Quæ ſignificata habeat Vita.

In 75. Alter hic grauis apparet Eraſmi lapſus: nam ſic uertit. Aiebat faciles eſſe deos ad donandam hominibus uitam. Cæterum hanc ignorari ab his qui quærunt dulciaria, unguenta, aliasque id genus delitias. Cum apud Laërtium legatur, ἐβόα πολλάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ἀποκεκρύφθαι δὲ αὐτὸν ζητούντων μελίπηκτα, καὶ μύρα, καὶ παραπλήσια. Quorum uerborum hic eſt ſenſus, Vociferabatur ſæpe, affirmans facilem & parabilem admodum deos hominibus dediſſe uictum, ſed latere eos, dum intenti ſunt mellitis placentis, unguentis, & alijs id genus quærendis. Vides quantum interſit inter hunc & illum ſenſum? Sed multò magis animaduertes, ſi leges quæ in ſua commentatione ſuper hoc dicto addit Eraſmus. Hactenus Robertellius. Si Eraſmus uitam pro uictu poſuit, nihil errauit, in eo enim ſignificatu inuenitur apud Donatum in Phormione, cuius hæc ſunt uerba, Vita autem & mores ſignificat, & animam, & alimentum, & ſpatium uiuendi. Rectè igitur Eraſmus uocabulum πολύσημον πολυσήμῳ extulit, ut διχονοία eadem eſſet. Eſt autem alluſum ad hos uerſus Heſiodi in libro operum & dierum, ubi ſic ait,

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι,
ῥηιδίως γὰρ κὲν καὶ ἤματι ἐργάσαιο
ὥστε σὲ κ' εἰς ἐνιαυτὸν ἔχειν καὶ ἀεργὸν ἐόντα. Hoc eſt,
Occultant ſuperi uictum mortalibus ægris,
Nam facile obtineas tantum ſub luce diurna,
Suppetat ut penus (quamuis ocieris) in annum.

Quòd ſi in commentatione euagatur, nihil poſſum dicere, niſi liberrimum eius ingenium liberis

BIBLIOT

aliquando habenis currere. Cæterùm rursus ex te quæro, quæ tua quoq; licentia, quum Græca uerba habeant, uictum latere & in occulto haberi, tu ad personas transtuleris, tanquam illos uictus lateat, ἐβόα enim inquit, πολλάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ἀποκεκρύφθαι δὲ αὐτόν. Clamabat subinde dicens, uictum facilem à dijs donatum esse, sed eum in occulto haberi, dum homines requirunt placentas ex melle, & unguenta, aliaq; consimilia.

Rursus idem. Metaphoras sæpe improbiores uideri, non esse.

In 88. Delirat Erasmus. nam sic uertit, Præteriens prodigi cuiusdam ædes, inscriptionem habentes, Venales: facile (inquit) diuinabam fore, ut præ immodica crapula domum euomeres. Iam enim domum absumpserat, antequam uenalem proscriberet, uomitus erat ille uerius, quàm uenditio. Hactenus ille, In Græco scribitur, θεασάμενος ἐπὶ ἀσώτου οἰκίᾳ ἐπιγεγραμμένον, πράσιμος, ᾔδειν (εἶπον) ὅτι οὕτω κραιπαλῶσα ῥᾳδίως ἐξεμέσεις τὸν κεκτημένον. Sensus est, Conspicatus Diogenes in prodigi cuiusdam domo inscriptum, Venalis. Sciebam (inquit) fore aliquando, ut tantum crapulans, ò domus, eras euomitura tuum herum. Quid hoc sensu lepidius? at cuius non offenduntur aures, quum Erasmus ait uirum euomere ædes? Aptior quippe est iocus, domum euomere herum. Rectè tu quidem, sed non puto te aliud cogitare, quàm hunc lapsum esse potius incuriæ & inaduertentiæ (ut mihi hoc uocabulum usurpem) quàm inscitiæ aut delirij. Quòd autem eam metaphoram de domino euomente ædes, tanquam absurdissimam exagitas, scias ei non dissimilem in

dictis

dictis Catonis Cenſorij inueniri,ſic enim ait, Quen dam qui agros mari uicinos ob luxum uendere coactus eſt, aiebat ſe mirari, quaſi plus poſſet quàm ipſum mare, quod enim illud uix paulatim alluebat, ille facilè deuorarat. Eiuſdem immanitatis eſt, deuotare agros, & euomere ædes.

Rurſus idem. Eraſmum ingenue, ſed tamen latenter ſua emendare.

In 162. Eraſmus. Cuidam per conuitium dicenti, Sinopenſes te exilio damnarunt, at ego, inquit, illos manſione: ſignificans ſe, quòd ſolum uertere cogeretur, nihilo feliciorem eſſe ijs, qui in patria manerent, nec exilium æquo animo pati poſſent. tam enim miſerum eſt, manere coactum, quàm exulare coactum. Quis non uidet, ut miſer Eraſmus in ſua commentatione fallitur? Nam cum dixit Diogenes, ἐγὼ δὲ ἐκείνων τὴν μονήν, ſignificare uoluit, Sinopenſes habitare ignobilem & aſperam regionem, & ideo infeliciores multo eſſe ſe, qui exulabat, profecturum in loca amœna & urbes præclaras Græciæ. Hunc ſenſum ſpreuit opinor Eraſmus, quòd ingenioſus ſibi uidebatur, quum excogitabat aliquid abſurdum. Ideo uerò hoc dixi, quia paulò pòſt ait ex Plutarcho afferri eum ſenſum, quem ego expoſui. at ſibi uidebatur Plutarcho ingenioſior, neq; illius interpretatione contentus. Hactenus Robertell. qui fatetur, Eraſmum & bonam & malam commentationem ſuper apophthegmate feciſſe, uerùm illum non intelligendo, ſed in deligendo aberrare. Eraſmus homo multi pudoris, & eximiæ ingenuitatis, ſicubi in primis editionibus lapſus eſſet, plerunq; in ſecundis editionibus id addebat quod rectius erat, noua illa inter-

pretatione tacitè damnans quod antea ſcriptum fuiſſet, ut & pudori ſuo conſuleret, & lector non falleretur, cui ex duobus ſcripti generibus facile licebat meliora eligere, aut alio in opere, quod alibi infelicius exierat, retractabat. Rem ita ſe habere comperiet, quiſquis editiones Adagiorum inter ſe committat. Quòd ſi quis ſtatim hominem eſſe nihili exiſtimet, qui, ubi errarit, reſipiſcat, quid exiſtimandum de illis, qui errores ſuos nunquam agnoſcunt? In tanta πολυγραφίᾳ ſomnum obrepere, quid mirum eſt? Si in uiam non rediſſet, erat cur ei te ducem præſtares: cum uerò ſuo Marte ad rectum iter reuertatur, quid opus eſt iſta acerbitate uerborum?

Rurſus idem. Quid ſit χείρων.

In 110. Eraſmus. Conſpiciens duos centauros pugnantes, in tabula peſsimè pictos, Vter horum (inquit) deterior eſt, notans pictoris imperitiam, quaſi dubitaret, uter eſſet deterius pictus. Vſus eſt autem uoce ambigua. nam χείρων & peior dicitur, & in pugna inferior. Hæc ille. Laërtius ſic, ἰδὼν ποτὲ δύο κενταύρους κάκιστα ἐζωγραφημένους, ἔφη. πότερος τούτων χείρων ἐστί; id eſt, Conſpicatus aliquando duos centauros malè pictos, ait, Vter horum eſt deterior? In Græco, ſicuti patet, non eſt illa dictio, pugnantes, quam addit, quia aliter non intelligebat iocum. Sed reuera Diogenes alluſit ad nomen proprium Chironis. Sic πότερος χείρων. nam poterat accipi dictum ambiguè, uter eſt deterior, id eſt, deterius pictus: & ſic, uter eſt Chiron. Quid ad hæc ò bone Eraſme? Hîc ego te laudo Robertelli. nam & bene caſtigas, & præter ironiam non immaniter inſultas.

Rurſus idem. Quatenus indulgendum uenuſtis agnominationibus.

In 125. ἐρωτηθεὶς ποτὲ ποίῳ καιρῷ δεῖ γαμεῖν; ἔφη. τοὺς μὲν νέους μηδέποτε, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους μηδεπώποτε. Eraſmus uertit, Interrogatus, quando iuueni ducenda uxor? Iuueni(inquit)nondum,ſeni nunquam. Sed non rectè. Nam μηδέποτε & μηδεπώποτε idem ſignificant apud Græcos,id eſt,nunquam. nam ſentiebat neq; iuueni,neque ſeni unquam eſſe ducendam. Ego puto, Eraſmum iuſtiſsima de cauſa à uulgatis libris receſſiſſe. Quid enim gratiæ habet de diuerſiſsimis ætatibus ταυτόλογον reſponſum? ducendam nunquam eſſe uxorem nec iuueni nec ſeni.ac proinde Eraſmum ita legiſſe, τοὺς μὲν νέους μηδέπω, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους μηδεπώποτε, ut indicet, iuuenes nondum maturos eſſe ad nuptias, ſenes iam deſiiſſe eſſe maturos, & in iuuenili ætate eſſe expectandum antequam ducas, ubi expectaueris,ſuperuentu ſenectutis fruſtra ſis ducturus,uel certe importunè. Ego (ſi Eraſmus hîc errat)talem errorem lubens amo & amplector, qui in exiguo deflexu ſententiæ tantum gratiæ & uarietatis uni dicto,tanta parſimonia uerborum addere poteſt.Nam inter cætera ſeruata eſt illa dulciſsima παρήχησις, μηδέποτε & μηδεπώποτε, in his uerbis nondum & nunquam.

Rurſus idem. Cynicorum dicteria acria eſſe.

In 127. Eraſ. Quum uideret adoleſcentem quempiam ſeſe ornantem,ſi ad uiros(inquit)fruſtra, ſi ad fœminas,iniuſtè.Feſtiuius apud Græcos propter uocum affinitatem, ἀτυχεῖς ἀδικεῖς. Nam fruſtra ſe pa-

rat mas masculo, inter quos non potest esse coniugium. Hæc ille. Ατυχῶν apud Græcos præterquam quòd significat uoti esse impotem, significat etiam infelicem esse. Erit igitur lepidior sensus, Si te ornas masculo, miserrimus es: si mulieri, iniquè facies. An lepidior sit (mehercle) ignoro, mihi certè non uidetur. Est enim illa magis satyrica & Cynica, ista tua ignauior & dilutior. Vt ut est, pro errore, etiam si iniquissimus sis, imputari non potest, quum uerba etiam hunc sensum capiant.

Rursus idem. Studium carpendi dissimulat se uidere remedia offensarum.

In 129. Erasm. Canis Diogenes est dictus, & hoc uitæ genus à multis laudabatur, nemo tamen imitabatur. Itaque dicebat, se canem esse laudantium, sed laudatorum neminem cum laudato cane uenatum ire. Sensum dicti optimè explicat Erasmus, sed uerba pessimè atque ita obscurè, ut non intelligantur. faciat periculum per se unusquisque legens, decipitur in una dictione ἐπαινουμένων, quam uertit laudantium, quum sit passiuè accipiendum, hoc sensu, se canem esse unum ex ijs qui laudantur. decipitur rursus in dictione ἐπαινούντων, id est, laudantium, quam passiuè uidetur reddidisse, laudatorum, nisi modo accipias positum tanquam nomen uerbale. Verba Græca sunt hæc, ἔλεγον ἑαυτὸν εἶναι κύνα τῶν ἐπαινουμένων, ἀλλὰ μηδένα τολμᾶν τῶν ἐπαινούντων, ξυνεξιέναι ἐπὶ τὴν θήραν. Sensus est, dicebat se canem esse ex laudatissimis unum, sed neminem eorum qui laudabant se, secum ad uenationem uelle prodire. Quid si Robertelli idem loquatur Erasmus, quod

quod tu, atque adeo ut tu, num quid causæ est, quur ferula uerberetur, tanquam qui peccet in ultimas minutias grammaticæ artis? reddantur uerba Erasmi suis locis, unde imperitia librarij ea detorsit, uidebis illum pulchre ad tuum sensum loqui. Faciam igitur quod tu noluisti. nã te animaduertisse, facilè ex sagacitate tui ingenij dijudico. Itaq; dicebat, se canem esse laudatorum, sed laudantiũ neminem cũ laudato cane uenatum ire. Iámne sentis, quàm iniquus sis præ studio carpendi? Iam quod tu dicis sensum dicti optimè esse explicatum ab Erasmo, falsum est. Si enim uerba (ut nũc legũtur) eluxata suis sedibus maneãt, quis quęso in his uerbis intellectus? Sed laudatorum neminem cũ laudato cane uenatum ire.

Rursus idem. Quid sit ἐνουρεῖν.

In 141. Fœdissimè labitur Erasmus. Nam inquit, Cuidam opprobranti hoc ipsum, obtentu iuuentutis, crimen defendit, dicens, Tunc celerius reddebam lotium, nunc non item. Cinica circuitione notauit iuuenilem ætatem, quæ facilius reddit humorem uesicæ, quum senibus molesta sit dysuria. Hactenus Erasmus. Audi nũc Robertellij eulogia, Tum opinor tuus ille carnifex calculus torquebat te ô Erasme, quum hæc scripsisti de dysuria Diogenis. ô lepidum caput, uerba Græca sic sese habent, πρὸς ἄλλον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνειδίσαντα, ἔφη, καὶ γὰρ ἐνεούρουν βέλτιον, ἀλλὰ νῦν οὔ. Putauit Erasmus esse ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν, id est, mingere: sed cur non animaduertit compositionem uerbi? an frustra componitur? οὐρεῖν significat præter mingere, & secunda utor nauigatione & uento, idem οὐρίζειν. est igitur dictio composita ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν, id est, secundo utor uento, & νέος, id

est, iuuenis. νεουργεῖν igitur appositissimè se dixit in iuuentute Diogenes, id est, se usum esse tum secundo iuuentutis afflatu in uiuendo. Transuersi enim aguntur homines in uitia, tum à nimia felicitate, tũ à iuuentute, quæ turbationum est plena. Sensus igitur erit lepidissimus, ego tunc ob iuuentutis secundum afflatum celerius nauigabam, sed nũc non. deferbuerant enim cupiditates, à quibus antea impellabatur huc & illuc. Quò igitur spectat illa dysuria Erasmi? O' impotentem debacchationem in re lubrica, ubi si titubat Erasm. nec tu certè firmo uestigio consistis. Ego si tuum uerbum retinere uellem, non tam laciniosam adderem interpretationem, scilicet se esse usum tum secundo iuuẽtutis afflatu, trãsuersi enim aguntur homines in uitia, &c. ac tandem post longam uerborum ambagem non nisi ratiocinatione eò peruenire, quò cursum intenderas. sed simpliciter, tum facilè & temere uelificabar, iam non item, ut præceps audacia iuuentutis, causam culpæ dedisse uideatur. Sed tu q̃ dicis, Erasmũ non animaduertisse, uide ne ipse hic minus oculatus uideare. primùm asseueras, ἐνούρειν non componi nisi ex νέος, id est iuuenis, & οὐρεῖν, in tam insolenti compositione cur nullũ exemplũ adducis, ut nobis faceres necessitatem credendi? Quid si potius cõponatur ἀπὸ τοῦ νεώς, hoc est, à naue, & οὐρεῖν? sic enim cõponitur νυκτουρεῖν, & νύκτουρ, qd si à prępositione ἐν & οὐρεῖν constituatur, quod omnino uerũ puto, ut significet immingere, quo uitio tenera pueritia subinde laborat, ut stratis suis & cunabulis immingat, eoq; id dictum sit à Diogene, quòd puer olim parũ cõtinens fuerit, ac proinde culpam eam non tam suam, quàm ætatis fuisse. Cęterùm iã se ætate emendatiorẽ factum esse.

Rursus

Rurſus idem. Quid Venter ſignificet.

In 145. Anaximenes Rhetor, obeſo erat corpore. Hunc adiens Diogenes ita locutus eſt, Impartire nobis tenuibus uētrem. nam & ipſe leuaberis onere, & nobis commodabis. In Græco ĕſt ſcriptum ὑμῖν πτωχοῖς, id eſt, nobis mendicis, tenuibus uertit Eraſmus. Melius eſt ut dicas, mendicis. nam ſi mendici magno eſſent uentre, non cogerentur toties eſurire ſemel expleti. Et id ſcilicet dignū erat annotatione, ſi in genere tenuibus uertit pro mendicis. Neq; hîc tenues referuntur ad habitū corporis, ſed fortunæ, ne hîc exiles & caſtigato uentre intelligas. Venter autem hîc præter notam ſignificationem etiam alimentum ſignificat. Nā ex ambiguo luſit Diogenes. inde γαστρίσαι ſaturare, & γαστρίζεσθαι rapidius deglutire.

Rurſus idem. Eraſmum aliquando alienis oculis contentum eſſe.

In 152. & 154. apophthegmate haud dubiè errauit Eraſmus, & rectè ſentit Robertellius, laudemq; acuminis nō exiguam meretur, niſi illam corrumperet nimia debacchandi petulantia. Hoc enim Epiphonema in fine ſuæ caſtigationis accinit, Verùm, quid non fœdas tuo contactu ô nequiſsime Eraſme? Ego puto Eraſmum ideò non animaduertiſſe, alluſum eſſe ad propria nomina centaurorum Εὐρυτίων καὶ Χείρων, quòd alieno ingenio fretus parum Grēca uerba inſpexerit. Nam per omnia ſequitur fratris Ambroſij translationem, cuius iſta ſunt uerba. Formoſo adoleſcenti ad conuiuium eunti, deterior (inquit) remeabis, illo redeūte & poſtridie dicente, & abij, & deterior effectus nō ſum, Deterior inquit. nam prorſus

ſus mihi perſuadeo, Eraſmum aliquoties Græcum Laërtium non conſuluiſſe, & aliena fide contentum fuiſſe. Quale eſt & illud, quod ſuperius à nobis excuſatum eſt. Alteri ſibi idem exprobranti, atqui (inquit) emingebam tum celerius, modò non ita. Nec mirũ, magis ſtuduit colligere apophthegmata quàm interpretari.

Rurſus idem. Mordacia dicta conuenire Cynico.

In 153. Iam conſequitur dictum, quod non rectè diſtinxerat à priore Eraſmus. Sic autem exorditur in Græco, ἤτει τὸν δύσκολον, in quo uideo Eraſmum uertiſſe, ut te ſuſpenderes, quum in Græco legatur ἀπαλλάξασθαι. niſi forte habebat ſcriptum in ſuo ἀπάγξασθαι. ſi legis ἀπαλλάξασθαι, mollior eſt ſenſus, tibi ſuaſiſſem, ut hinc diſcederes procul à nobis cum improbus ſis. Rectè diuinas Robertelli, nam ita quoq; tranſtulit Ambroſius. Sed quid erroris, uel adeò offenſæ? nam quod tu mauis, minime Cinicam mordacitatem refert.

Rurſus idem.

In 154. Eraſmus. Inuiſerat Lacedæmonem, inde Athenas reuertentem, percontabatur (ut fit) quò iret, & unde ueniret? à uiris (inquit) ad fœminas. Sic Eraſmus uertit, & addit, notans Athenienſium delitijs effeminatos mores, quum Lacedæmone durè inſtituerentur. Græcæ ſic legitur, πρὸς τὸν πυθόμενον, ποῖ καὶ πόθεν, ἐκ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἔφη, εἰς τὴν γυναικωνῖτιν. Ἀνδρωνῖτις à Græcis dicitur locus, ubi ſoli uerſantur uiri, γυναικωνῖτις, ubi ſolæ mulieres inhabitarent. ſic notans mollitiem Athenienſiũ, & laudãs

robur

robur & optimam diſciplinã Lacedęmoniorũ. Quid ego audio? etiam hic peccauit Eraſmus, quòd per metonymiam extulit, quod proprijs uocabulis non potuit? an uenuſtiorem putas illam longiſsimo ſyrmate ambagioſam circumlocutionem, quàm quæ in rotunditate & uerborum compendio conſiſtit?

Rurſus idem. Anxietatem uertendi gratiam ſententiæ corrumpere.

In 177. Eraſmus. Si Philoſophum ſimulo (inquit) hoc ipſum eſt philoſophari. In Græco eſt, εἰ καὶ προσποίημαι σοφίαν, καὶ τοῦτο ἐστὶ φιλοσοφεῖν. id eſt, Si ſapientiam ſimulo, hoc ipſum eſt philoſophari. ὢ τῆς μικρολογίας? inclinationem τῶν συζύγων non tulit, Philoſophum, Philoſophiam. nam σοφίαν capi pro philoſophia, ne ipſe quidem negare poteſt. Iam dulcem illam inflexionem, quam Græci παρήγμενον dicunt, & quam Eraſmus affectauit in his uerbis Philoſophum, philoſophari, ſi hunc uertendi ſcrupuloſum & nimis anxiũ autorẽ ſequi uolumus, omnino extinguemus.

Rurſus idem. Quid ſit libertas.

In 202, Eraſm. Quid eſſet in uita optimum interrogatus, ait, libertas. At uerè liber non eſt, qui ſeruit uitijs. nec liber eſſe poteſt qui multis eget. plurimis autem eget auarus, ambitioſus, ac delitijs deditus. Inſanis ô Eraſme in iſtis tuis cæmentatiunculis, Græcè ſcribitur παῤῥησία, id eſt, libertas in loquendo. Hanc dicebat optimam Diogenes. παῤῥησιάζειν eſt liberè loqui, ſed hoc non fit niſi à liberis hominibus, in libera ciuitate, ij igitur qui hac potiuntur παῤῥησία, uerè beati ſunt. Poſtquàm tibi collubitum eſt commentationes Eraſmi cęmentatiunculas appellare, age

agè uideamus quid hic,tu commenteris. Libere loqui,non fit(inquis)nisi à liberis hominibus in libera ciuitate: ergo Diogenes qui in castris Philippi pro exploratore captus Regi obiecit inexplebilem auiditatem παῤῥησιαστὴς non erat, utpote non in libera ciuitate,sed sub Regno, & in Tyranni castris. Non (me hercle) tibi hoc pro crimine obijcio. sed quæ calumniæ ex morositate interpretãdi nasci possunt, ostendo. Erasmus libertatem loquendi non mereri existimauit tantum elogium, ut in uita optimum sit habendum, quamobrem à speciali libertate quæ in dicendo est, ad generalem deflexit. Liberè enim agere multis modis præponderat, quum Thersites qui uidetur habere uerba quàm minimè obnoxia, factorum libertate careat, eoq; magis ad hanc interpretationem inuitabatur, quòd sciret παῤῥησίαν, καὶ ἐξουσίαν καὶ ἄδειαν significare, teste Hesychio. simile quiddã uideas in ἰσηγορία, qua non parem solũmodo libertatem dicendi,sed etiam agendi significamus.

Rursus idem. Verecundia Erasmi in transferendis obscœnis.

In 205. Erasmus, Quum in foro in conspectu omnium fuisset operatus, utinã quoq; liceat (inquit) sic perfricto uentre à fame esse quietum. sentiens agitatione corporis acui stomachi orexim,à qua necessitate cupiebat esse liber. Itidem studiosi grauiter ferunt à literis naturæ necessitatibus auocari. Iam uerò hac commentatione nihil indoctius, aut magis præter rem excogitari potest. in Græco est χειρουργεῖν. uerbum obscœnum, id est, manibus tractare uirilia, usque ad seminis effusionem. quo facto (inquit) utinam & sic per uentris attrectationem fames pelli posset,

li posset, sicuti coëundi libido. Desine delirare miser Erasme. Ad istum modum Robertellius suas censuras dessinit, ac tali epiphonemate claudit. Ego puto, Erasmum optimè intellexisse fœdam rem, sed dissimulasse, ne lector ex ipsius uerbis id disceret, quod antea ignorabat. Deinde secutus est Ambrosium ueterem interpretem, qui eodem modo hoc dictum expressit. Postremò χειρουργεῖν non est propriè masturpari, sed honestum uocabulum, quod longius translatum, uerecundè & obscurè rem turpem significat, quale est quod Aristophanes in Vespis γλωττοποιεῖν dicit. Est enim χειρουργεῖν propriè manibus operari. unde chirurgi quoque medici uulnerum hulcerumque appellati sunt. Hesychius χειρουργεῖ, id est, χερσὶν ἐργάζεται. Verecundiam ergo quæ in Græco est Erasmus retinuit. Cæterùm quia & Robertellius minatur censuras in omnia Apophthegmata Erasmi, & quidam in Flandria idem meditantur, statui nonnulla quæ in hoc libro obnoxia calumnijs uideri posint, annotare, & si qui ibi sunt lapsus, cũ summa modestia indicare, ut ea loca præripiam hominibus nimiũ dentatis & calumniosis. Doleo (mehercle) uicẽ hominis optimè de literis humanioribus meriti, qui in Venere pingenda, ubi propemodum humanũ ingeniũ transgreditur, laudatores non habet, ubi negligentior est in fibula uel ligula, aut cincinnis capitis exprimendis, non emendatur, quod tolerabile erat, sed conspuitur, quũ neminem unquam ille scriptorem in literis humanioribus suggillauerit, & suggillãdi uel in solis Apophthegmatis mille oportunitates occurrerẽt. Quis enĩ nõ uidet, quoties Philelphus, quoties Ambrosius Diogenis Laërtij interpres impingat? Magno igitur honore di

gni

gni ſunt & Petrus Victorius, & Andreas Alciatus, qui cum iure ab Eraſmo diſſentiunt, ciuiliter id faciunt docendi ratione, non hoſtili petulantia, quorum mores hîc imitabor, quò obtrectandi materiam alijs uel tollam, uel mitigem.

De Ageſilao. Paruis copijs in arcto contra magnas pugnandum.

Quum hoſtes Ageſilai exercitum foſſa cingerent, id quod facilè poterāt ob multitudinem, ac Nectabius, cui ſuppetias ferebat, cenſeret erumpendū, & cū hoſte conſerendas manus, ne quod inſtitueret perficeret ille, negabat impediendos hoſtes, qui pares hoſtibus eſſe ſtuderēt non ſuperiores, ſiquidem foſſa utriſque dirimebat confligendi copiam. Græce habetur, οὐκ ἔφη διακωλύσειν τοὺς πολεμίους ἴσους αὐτοῖς γίνεσθαι βουλομένους. Hoc eſt, non ſe (inquit) prohibiturum hoſtes, qui pares ipſis eſſe uellent. Non hîc corrigo Eraſmum, ſed explano, malignior interpres poſsit colligere ex uerbis Eraſmi, quaſi approbaſſet Ageſilaus circumuallationem, quum eius mēs ſit, ob paucitatem ſuorum, in anguſtijs pugnare, qua parte foſſæ nondum coierant. In tam arctis locis nō poterant hoſtes erumpenti Ageſilao ſuam multitudinem, quà abundabant, obijcere, ſed inter pares numero prælium erat conſerendum, qua ex re ſibi uictoriam (quia præſtantiorē habebat militem) ſpondebat, quod & euenit. Hanc hiſtoriam inuenies apud Gemiſtum Plethonem.

Aliud. Pacem ab Imperatoribus peti, à Senatu dari.

Idem quum in Lydia Tiſaphernem uertiſſet in

fugam

fugam, ac quàm plurimis interemptis iam in agros regios fecisset incursionem, Rex Persarum per Legatos quorum præcipuus Tithraustes ingentem uim pecuniarum ultrò ad illum misit, petens ut à bello desisteret: Agesilaus respondit, pacis quidem tempore Reip. uigere autoritatem. Sic Erasmus. Græcè est, τῆς μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν. Hoc est, Ciuitatem ius autoritatemq; habere pacis dandæ. quibus uerbis legatos à se Lacedæmonem reiecit, idq; more Romano. Imperatores enim hostes de pace solicitantes ad Senatum relegare solent.

Aliud. Incusandos autores malorum, non eos qui culpa uacant.

Δικάζοντος δέ τινα δίκην αὐτοῦ, καὶ τοῦ κατηγόρου εὖ εἰρηκότος, τοῦ δὲ ἀπολογουμένου φαύλως, λέγοντος δὲ πρὸς ἕκαστα. Αγεσίλαε δεῖ τὸν βασιλέα τοῖς νόμοις βοηθεῖν. καὶ τὴν οἰκίαν (ἔφη) εἴ τις σοὶ διώρυξε, καὶ τὸ ἱμάτιον εἰ ἀφῃρεῖτο, προσεδέχου ἂν τὸν οἰκοδόμον, ἢ τὸν τὸ ἱμάτιον ὑφάναντα ἐπικουρήσειν σοι. Erasmus. Idem quum in quadam causa sederet iudex, & is qui accusabat rectè dixisset; patronus contrà malè, subinde tamen repeteret inter dicendum, Agesilaë, decet regem opitulari legibus, perinde quasi bonam haberet causam, & ab ipso staret leges, hominis improbitatem interpellans Agesilaus, Si quis (inquit) domum tibi perfoderit, aut uestem abstulerit, num expectaturus esses ut architectus, aut qui uestem contexuit, tibi sit auxilio futurus? Subindicat, regem esse ueluti legum architectum, nec conuenire ut is opituletur ijs, qui contra leges aliquid admisissent. Ita uisum est Erasmo. Mihi uidetur ad istum modum etiam transferri posse. Iudicante illo litem quandam, & ab accusatore probè perorata

causa,

causa, quum alter malè respõderet, & ad singula uerba subijceret, oportet Agesilaë regem legibus præsidio esse. Si quis (inquit) tibi domum suffodisset, & uestem tuam suffuratus esset, an ibi scilicet expectares, ut uel faber, uel textor tibi succurreret? In translatione nihil mihi est controuersum cum Erasmo, istam tamen aptiorem eorum uerborum sentẽtiam puto, suffossa domo ab effractore ac suppilata ueste, fur conueniendus est de damno sarciendo præstandóue, non faber aut textor. Indicans per hoc, eum debere agere cum suo accusatore, qui ui dicendi ipsius causam subuerteret, non cum rege, qui ex allegatis iudicaturus esset.

Aliud de Agide primo. Duas esse Lacedæmone regias familias.

Πρὸς τοὺς φάσκοντας ὅτι φθόνουσι τίνες αὐτῷ τῶν ἐκ τῆς ἑτέρας οἰκίας, οὐκοῦν ἔφη τὰ ἴδια αὐτοὺς κακὰ λυπήσει καὶ πρὸς τούτοις τἄτ' ἐμὰ καὶ τῶν ἐμῶν φίλων ἀγαθά. Erasmus. Quum quidam apud illos diceret, esse nõnullos alienę familiæ, qui ipsi inuiderent, &c. Ego malim, alterius familiæ, non alienæ. Certam enim gentem significat. Nam duæ erant apud Lacedæmonios regiæ familiæ, earum altera ipsi infesta esse renunciabatur. Puto amanuensem pro sua libidine uocem mutasse, quod non infrequenter factum uideas in optimis quibusq; autoribus.

Ex Anaxandrida. Qui se curat, non agros, agris & mancipijs locupletari.

Percontanti cuidam, cur Lacedæmonij Helotis (sic

(sic apud illos dicebantur, quorum conditio media erat inter seruos & ingenuos) committerent colendos agros: quoniam (inquit) non ipsorum causa, sed nostra Helotas nostros cõparauimus. Videlicet stultitiam illorum taxans, qui mancipia ad ostentationem alunt ociosa, & seruos ociosos, ac ministros uoluptatum habere malunt, quàm frugiferis operis occupatos. Hæc Erasmus. In Græcis longè alia & argutior sententia. πυνθανομένου δέ τινος διὰ τί τοῖς εἵλωσι τοὺς ἀγροὺς ἐγχειρίζουσι, καὶ οὐκ αὐτοὶ ἐπιμελοῦνται, ὅτι (ἔφη) οὐ τούτων ἐπιμελόμενοι ἀλλ' ἑαυτῶν, αὐτοὺς ἐκτησάμεθα. Fieri potest, ut halluciner, dicam tamen, quod mihi uideatur. Percontante uerò quodam, quur seruis agros concrederent, ac non ipsi potius eorum curam gererent? quoniam (inquit) non illorum curam gerendo, sed nostrum ipsorum hos comparauimus. Indicans si agros curassent, ac non seipsos, non futurum fuisse ut eos possiderent.

Aliud. Cur Spartani pericula in bellis contemnant.

Ἄλλου δὲ ἐρωτῶντος διὰ τί ἐν τοῖς πολέμοις στρατιῶται θαρραλέως κινδυνεύουσι, ὅτι ἔφη δεῖσθαι περὶ βίου μελετῶμεν, οὐχ ὥσπερ οἱ ἄλλοι φοβεῖσθαι. Erasmus. Alij cuipiam percontanti, quamobrem Spartani semet impauidè obijcerent periculis: quoniam, inquit, pro uita timere consueuimus, non aliorum more expauescere. Arbitror in Græcis uitiũ esse, & pro δεῖσθαι legendũ ἀγωνίσασθαι, ut sit mens Apophthegmatis, Ideo Spartanos in bello pericula audacter subire, quòd exercitati sint pro uita pugnare, non timere. Nam timere pro uita, nullum uitæ subsidium adfert, acriter pugnare periculum propulsat. Non dissimile illud Sallustij uerbum,

Semper in prælio ijs maximum est periculum, qui maximè timent. Audacia pro muro habetur.

Aliud Antalcidæ. Erasmum alibi hoc ipsum habere rectius, quod alibi infelicius exijt.

Ἀνταλκίδας ἐν Σαμοθρᾴκῃ μυούμενος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱερέως τι δεινότερον δέδρακεν ἐν τῷ βίῳ, εἴ τι μοι πέπρακται τοιοῦτον, εἴσονται ἔφη αὐτοὶ οἱ θεοί. Erasmus: Antalcidas quum in Samothracia initiaretur, rogatus quid egregium patrasset in uita; Si quid, inquit, tale mihi peractum est, sciunt ipsi dij. Existimans ineptum, commemoratione suorum gestorum se dijs commendare; quia siue prædicaret, siue sileret, nihilo minus nouerat. Nam apud sacerdotem poterat etiam falsa narrare. Sit hoc modestiæ exemplum, ac de deo præclare sentientis. Vox δεινότερον multæ & uariæ significationis est, sed puto tamen hîc potius graue, quàm egregium interpretari licere. Hunc enim intellectum istius dicti mihi persuadeo, Sacerdotem interrogasse ex Antalcida, quidnam in uita grauissimum peccasset, ut post confessionem habitam lustratione expiaretur, quò sacris Samothracijs purus & integer initiari posit. Post exaratam istam annotationem incidi in Linguam Erasmi, ubi per omnia mecum consentit, ut cuiuis potius rei, quàm imperitiæ sit imputandum, si quid hîc à Græcis dissentit.

Aliud Archidami Agesilai. In prælio non locus certus, sed occasio uictoriæ quærenda est.

Ἐν δὲ τῷ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ συμβουλευόντων τινῶν ἐνὶ πόῤῥω τῆς οἰκίας τὴν μάχην συνάπτειν δεῖν, ἀλλ' ἐν μαχομένοις

κὸμϑνοι, κρείασονες τῶν πολεμίων ἐσόμεϑα. Erasmus. In bello quod gerebatur cum Philippo, quibusdam suadentibus, ut procul à patria pugnaretur. Haud istud spectandum est (inquit) sed bene pugnantes hostibus erimus superiores. Significans non perinde referre, ubi confligas cum hoste, ut quàm strennuè se gerat dux aut miles in bello. Rectè Erasmus secundum Græca uerba, sed existimo legendum pro ἐνμαχόμενοι, εὖ μαχόμϑνοι, hoc est, ὅπου, nimirum hoc sensu, Non curandum, num procul à domo, sed ut ibi prælium consererent, ubi uincerent, uictoriæ oportunum locum, non longè disitum à patria respectandum.

Aliud. Mortèm pœnam esse minime sumptuosam.

Θεκταμϑύης καταγνόντων αὐτοῦ θάνατον τ̃ Ἐφόρων, ἀπῄει μειδιῶν, καί τινος τῶν παρόντων ἐρωτήσαντος εἰ καὶ καταφρονεῖ τῶν τ̃ σπάρτης νομίμων; οὐχί εἶπεν, ἀλλὰ γίγνωθα ὅτι δεῖ μετὰ ζημίαν ἐκτῖσαι ταύτην παρ' οὐδενὸς, οὔτε δανεισάμϑνόν με οὔτε ἀιτήσαντα. Hæc sic uertit Erasmus. Thectamenes posteaquàm Ephori capitis sententiam in ipsum pronunciassent, abijt ridens. Rogãtibus qui aderant, an etiam contemneret leges Spartanorum? Nequaquam (inquit) quin gaudeo potius, quòd hæc mihi mulcta soluenda est, quum eam nec indixerim cuiquam, nec à quoquam mutuo acceperim. Hactenus Erasmus. Sed ego arbitror hũc sensum esse, Thectamenem respondere, non ideò se ridere, quòd sibi leges Spartanæ pro ludibrio essent, sed quòd talis ipsi mulcta soluenda esset, quàm de suo posset dependere. à nemine ad eam rem uel mutua uel fœnebri pecunia accepta. Contemnens & ir-

ridens mortem quasi minimè sumptuosam. Obiter, cum hæc scripsi, incidi in antiquissimum uolumen Thusculanarum quæstionum, ubi istius Apophthegmatis Cicero mentionem facit. Sed quid ego Socratem aut Theramenem uiros uirtutis & sapientiæ gloria insignes commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomē quidem proditum, mortem tantopere contempserit, ut cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & erat uultu hilariori, lætoq;, dixisset ei quidam inimicus, Contemnisne leges Licurgi? responderit, Ego uerò illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam sine mutuatione & sine uersura possem dissoluere.

Ex Apophthegmatis Socratis. Initium magnitudine paruum, efficacia maximum esse.

Dicebat bene incipere non esse pusillum, sed iuxta pusillum. Græca sic habent, εὖ ἄρχεσθαι μικρὸν μὲν μὴ εἶναι, παρὰ μικρὸν δέ. Quod Laërtij interpres ita reddidit, Bene incipere paruum nō esse, sed maximum. Quāquàm aliud exprimunt uerba Socratis, sed sentit (ni fallor) bene incipere non esse quidem paruum, sed parui fieri. Hactenus Erasmus. Quòd si post tantos uiros aliquid addiuinare licet, libens dixerim, bene incipere non esse paruum, sed in re parua confici, ut hic sit intellectus, Bene incipere, esse rem arduam, licet in re parua uersetur. Primordia enim respectu reliquæ uniuersitatis ualde quidem minuta, sed tamen difficilima confectu, quum tota ratio sequentium inde suam originem trahat.

Aliud. Diuinatio Socratis de sua morte.

Quum in somnis ipsi quidam uisus esset dicere

ἤματι κε τριτάτῳ φθίην ἐρίβωλον ἵκοιο.

Ad Phthiam uenies, simul ac lux tertia surget.

Aeschini dixit, tertio die moriar, uersum Homericũ pro oraculo interpretans, idq; euenit. Phthia erat patria Achillis, & amici conati sunt persuadere Socrati, ut in Thessaliam fugeret, quòd illic haberet bonos amicos. Hactenus Erasmus, nec plura addit. Mihi autem operæ precium uidetur, si causam dixero, quur inde mortis præsagium collegerit. φθία deduci uidetur ἀπὸ τοῦ φθίνω, quod est tabesco, & corrumpor. Phthiam ergo pro sepulchro interpretatus est, ubi cadauera putrefiunt.

Aliud Diogenis Apophthegma. Quid sit excidere.

Seruum fugitiuum uidens ad puteum sedentem, uide (inquit) adulescens ne excidas. Ambiguo ludẽs uerbo. Nam excidit qui in puteum cadit, & ἐκπίπτει, id est, excidit, qui de loco pellitur. Arbitror autem, puteos olim fuisse sacros, & ab his non fuisse fas quẽquam ui detrahere, quemadmodum è templis aut statua principis. Non dubito, quin Erasmus magnis rationibus nitatur. Mihi tamen hæc sententia non parum arridet, uidelicet Diogenem sub specie admonendi, ut caueret adulescens, ne in puteum excideret, obscurè illi obiecisse fugæ consilium. Nam ἐκπίπτειν etiam is dicitur qui elabitur & effugit.

Aliud eiusdem. De symbolis & symbolorum præfecto.

Quum aliquando stipem posceret, ita Ἐρανάρχην id est, qui stipitibus erogandis erat præfectus, Homerico carmine compellauit,

Τοὺς ἄλλους ἐνάριζ' ἀπὸ δ' Ἕκτορος ἴσχεο χεῖρας.

 Despolia

Despolia reliquos. teneas. sed ab Hectore dextram.

Dicti festiuitas in hoc est, quòd pro ἐράνιζε dixit ἐνάριζε: quorum prius est, da stipem: alterum, armis spolia, se Hectoris nomine signans. Spoliat autem qui negat egenti, & solet hoc hominum genus esse furax. Hactenus Erasmus. Inter genera conuiuiorum ἔρανον quoque est, ubi de symbolis comeditur. Is autem qui illis colligendis præest, ἐρανάρχης dicitur, qualis est Chærea in Eunucho Terentiana. Quũ igitur Symbolum à Diogene peteret, Homerico uersu repulsus fuit. Non enim hic Diogenes petit stipem, sed ab ipso petitur.

Ex Ciceronis Apophthegmatis. Alia tempora aliam rationem bellandi quærere.

Pompeio uitio dabat, quòd ciuitate deserta Themistoclem potius, quàm Periclem, fuisset imitatus, quum illis res nequaquam pares essent. Themistocles enim fugit ad Persas, Pericles mansit Athenis. Mihi uidetur & alia ἀπολογία adduci posse. Themistocles enim ciuibus in naues impositis, urbem uacuam hosti reliquit, atq; hac in parte Pompeius similis Themistoclis, quòd deserta Roma transmarinas regiones petierat: Pericles contrà urbem summa ui tutatus sit, eò quòd illam cum suis classibus incolumem, facilè putabat agrum amissum recuperare posse, ut abunde docetur à Thucydide. Volebat autem Cicero, Pompeium potius institutis Periclis, quàm Themistoclis uti in bello ciuili.

Aliud. Adrastum appellari, qui Generos habet exules.

M. Aquilium duos habentem generos, sed ambos

bos exules, Adrastum appellauit, quòd solus locum tueretur, alludẽs ad Græcã nominis etymologiam. Nescio anne ista sit iustior causa, ideò M. Aquilium appellari Adrastum, quòd ut Adrastus duos habuit generos exules Tydeum & Polynicem, ita quoque ipse duos generos relegatos haberet.

Ex Cyro. Quid sit ἀγρὸς.

Hortabatur insuper, ut uiros ad se mitterent, pollicẽs se peditibus daturum equos, equitibus currus, agrum possidentibus se daturum uicos, uicos qui haberẽt, se facturum urbium dominos. Rectè Erasmus. Sed tamen ἀγρὸν, quod Erasmus agrum uertit, posset & non sine uenustate uilla dici, ut in hac Epiploce ex cognato genere multiplicatio insurgat, nimirum ut ijs qui haberent uillas, uicos se daturum, qui uicos, urbes. Ita Lucæ 14. ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην, ἐξελθεῖν, καὶ ἰδεῖν αὐτόν.

Ex Themistocle. Optimus interpres alicubi infelicius uertit.

Adimantus abhorrens à pugna nauali, ad Themistoclem, qui Græcos huc adhortaretur incitaretq́ue, ita locutus est, O Themistocles, qui in certaminibus ante alios prosiliunt, mos est flagris cædere. Cui Themistocles, Sic est Adimante, ut dicis, sed nec eos qui se subducunt, coronant. Hactenus Erasmus. Quod in Apophthegmatis datur Adimanto, hoc in uita Themistoclis attribuitur Eurybiadi. Cæterùm in hoc uerbo, subducentes, non admodũ feliciter tractata est trãslatio. in Græcis Apophtheg. sic habetur, Τοὺς δὲ λειπομένους οὐ στεφανοῦσιν. in uita Themistoclis, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν.

Est enim antithesis, inter moratorem, & ante alios è carceribus præsilientem: flagellari scilicet qui ante alios prosiliunt, cæterùm nec illos tamen coronari, qui à tergo relinquuntur.

Ex Alcibiade. Erasmi librarios sæpe peccauisse.

Imbutus Philosophiæ præceptis, uoluptates atque artes indecoras aspernatus est, disciplinas liberales semper amplectebatur. Lyram hoc argumento reiiciebat, quòd uocem hominis imitaretur. ex quo colligere licet, olim lyra qui canebant, simul & uoce cecinisse. Plectrum, quòd habitum, formamq; liberalem immutaret in illiberalem. Ingens ille error in istis uerbis obortus est (ut arbitror) amanuensis culpa, qui interlita uerba Erasmi, & crebris superscriptionibus sinuosa, quum nec legeret nec intelligeret, pro libidine animi sententiã effinxit. Verba Græca sic habent. Ἐπὶ δὲ εἰς τὸ μανθάνειν ἧκε, τοῖς μὲν ἄλλοις ὑπήκουε διδασκάλοις, τὸ δ' αὐλεῖν ἔφευγεν ὡς ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον, πλήκτρου μὲν καὶ λύρας χρῆσιν, οὐδὲν οὔτε σχήματος οὔτε μορφῆς ἐλευθέρῳ πρεπούσης διαφθείρειν, αὐλοὺς δὲ φυσῶντες ἀνθρώπου στόματι, καὶ συνήθεις ἂν μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον, ἔτι δὲ τὴν μὲν λύραν τῷ χρωμένῳ συμφθέγγεσθαι καὶ συνᾴδειν, τὸν δὲ αὐλὸν ἐπιστομίζειν, καὶ ἀποφράττειν ἑκάστου τήν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἀφαιρουμένων. Hoc est, Postquàm se ad disciplinas cõtulit, alijs quidem obtẽperabat magistris, tibia autẽ canere refugiebat, ut ignobile & illiberale. plectri enim & citharę usum, nihil neq; ex habitu, neq; ex forma ingenio digna deprauare. cõtrà uultũ eius qui ore tibias inflat, uix etiã à familiaribus agnosci. citharã præterea cum citharœdo colloqui, & coaccinere. tibiam è di-

uerso

uerso os occludere, & uniuscuiusq; uocem & sermonem intersepire.

Ex Aristide. Collegas tametsi inter se offensos, in republica foris administranda consentire debere.

Erat illi simultas cum Themistocle, huic cum delectus esset collega ad peragendam legationem, uis (inquit) ô Themistocles, ut in his motibus simultatem deponamus? nam si uidebitur, reuersi illam resumemus. Nescio, an commodius uerti potuerit nō his montibus, sed his finibus, ut indicet antequam exeant fines patrios, simultatem esse deponendam, quo liberi à mutuo odio, rectius peregrè sine offensa aut occursatione Rempublicá administrent. Græca est; Βούλει (φησὶν) ὦ Θεμιστόκλεις ἐπὶ τῶν ὁρίων τὴν ἔχθραν ἀπολίπωμεν.

Hæc ideò à me præoccupata sunt candidissime lector, ut uiolentiori ingenio & effrenatiori maledicentiæ materiam subducerem, quum multos pro uiribus id agere cōpertum habeam. Nec dubito, quin multos offensos iratosque habiturus sim, qui ægrè ferunt ullum genus patrocinij Erasmo ab aliquo accommodari. Ego omnibus ingenijs mirè faueo, atq; alium ab alio eruditionis copia præuerti exopto, sed in uictoria modestiam requiro. Aliud enim est ἔλεγχος, aliud est odium. Refutare, est meliora docere. Conuitijs debacchari, est maledicentiorem sese ostendere. Quotidie & accusatur & defenditur Cicero super hoc uerbo, Entelechia. Nemo tutus est à morsibus, ubi maligniorem habuerit interpretem. Quamobrem à lectore candidiori petendum, ut, ubi incogitantior, aut minus circunspectus est aliquis scriptor

scriptor, potius multas eius uiri dotes, plurimaq; in literis merita, quàm unam aut alteram offensam aut maculam in oculis habeat.

LIBER NONVS.

Ex Cicerone loci quidam obscuri explicati.

NIhil statueram amplius addere meis Miscellaneis, aut saltem si quid superfuisset, id reseruare in secundum uolumen. Verùm ubi mihi ex Italia superuenisset, cum literis Angeli Papij Romæ in Capitolio Iurisprudētiam cũ summa laude omniũq; admiratione profitentis, charissimus omnium quotquot habui discipulos Henricus à Vuesa, Episcopi Constantiensis è sorore nepos, qui partim sub Alciato, partim sub Dino lauream iurisprudentiæ emeruit, iuuenis prudentia & humanitate ferè sine exemplo præditus, rerum mearum unicum presidium, & in quo solo omnem spem meam collocaui, quam alibi fallacem, hîc firmam & certam esse scio, isque me super quibusdam locis in Cicerone cõsuluisset, uisum est illi, ut quod disputando inter nos conuenerat, pro auctario Miscellaneis istis adijcerem. Sũt autem illa huiusmodi.

Quid sit Sectio. Ex Ciceronis libro primo De inuentione.

Ciceronis de elidenda ui enumerationis hæc uerba sunt. Quoniam habes istum equum, aut emeris oportet, aut hereditate possideas, aut munere acceperis, aut domi tibi natus sit, aut, si horũ nihil est, surripueris

ripueris necesse est. Sed neq; emisti, neq; hæreditate uenit, neq; domi natus est, neq; donatus est. Necesse est ergo surripueris. Hoc cõmodè reprehenditur, si dici posit ex hostibus equum esse captũ, cuius prædæ sectione uenerit. Hactenus Cic. Videtur mihi hic sectio lõgè alia significationẽ dicta esse, quàm adhuc ab aliquo grammatico sit annotatum. Referemus igitur Asconij sentẽtiam, in quam ferè omnes pedibus animisq; concedunt. Sectores (inquit) sunt dicti, qui spẽ lucri sui secuti, bona cõdemnatorũ semel auctionabãtur, proq; his pecunias pensitabãt singulis, ac in posterũ pro compẽdio singula quæq; pecunia uendituri. Ego pro, semel auctionabãtur, existimo intelligendum, simul auctionabantur, ut bona damnatorũ intelligas non singulatim per partes, sed in uniuersum simul empta fuisse. Verum secundum hunc significatũ sectionis bona erat enumeratio, ac omnibus suis partibus instructa, cùm sectio uideatur esse species emptionis. Quid igitur omissum est in enumeratione, ut tãquam imperfecta & aliquo mẽbro deficiẽs à Cicerone reijceretur? Meã tamen ratiocinationẽ oppugnat Varro libro De re rustica secundo. In emptionibus (inquit) dominũ legitimum, sex ferè res perficiũt, si hæreditatem iustam adijt; si, ut debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit, aut si in iure cessit, cui potuit cedere, & id ubi oportuit, aut si usucepit, aut si è præda sub coronã emit, tùm ue, cum in bonis sectione ue cuius publicè uenit. Vbi haud dubiè emptionem rerum mancipi, emptionẽ hostilis prædæ, & sectionem, natura diuersas & quasi nõ congeneres cõstituit. Ego (mehercle) ut nihil affirmo, ita quoq; uidendũ reor, num sectio id sit aliquãdo quod Græcis ἀναδασμὸς, quum præda hostilis

hostilis inter milites secatur, hoc est, diuiditur. Certè Sextus Pompeius lib. 17. utranq; etymologiã ponit. Sectores, inquit, & qui secant dicũtur, & q empta sua persequũtur, Vt ut est, admirandũ certè est, quur uterq; autor, quũ in transferendo dominio precium interueniat, quod in sectione eam rem emptionẽ haberi noluerit, credoq; illos seruijsse formulis uetustis, quibus olim Actiones concipiebantur. Id quoq; non omittendũ, sectorẽ interdum etiam uenditorẽ significare, Lucanus, Sectorque fauoris. Ipse sui populus. Quum indicaret, plebem sua suffragia precio candidatis addicere. Arbitrorq; inde eam significationẽ increbrúisse, quòd sectores primùm bona damnatorum simul emant, postea particulatim diuendant, ut ijdem uices personasque & emptorum & uenditorum sustineant.

Ex Ciceronis epistolis. Quid sint Lecythi.

Longè alia significatio est ληκύθου apud Plinium & Ciceronẽ, quàm ab interpretibus, q Græca uocabula eorũ uerborũ exposuerũt, tradita est. Sed opreræpretium est, ut primùm utriusq; autoris uerba subijciã. Cicero ad Atticũ epistola nonã. Quid multa? totum hunc locum, quẽ in Aristocratia ego uariè meis orationibus, quarũ tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους) ualde grauiter pertexuit. Hic interpres ληκύθους inquit copiam dicẽdi uniformem, & fortasse alludit ad illud Aristophanis ληκύθιον ἀπώλεσεν. Hactenus ille. Certum est, Aristophanem eo uerbo Eurypidi obijcere, ὁμοειδίαν in suis prologis, quòd eos semper eodem modo inciperet, ijsdem commatis, & numeris temperaret. Cæterùm

terùm nihil istud ad præsentem Ciceronis locum: quur ille enim sibi pro laude usurparet, quod alteri pro uitijs obiectum fuit? Addam nunc Pliniana uerba, ea sunt in secunda epistola libri primi. Nec materia ipsa huic (uereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longæ desidiæ indormientem excitauit, si modò is sum, qui excitari possum, non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quoties paulùm itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur. Acres enim esse, non tristes uolebamus. Hîc enarrator dictionum Plinianarũ ληκύθους lucubrationes interpretatur, quod multò minus quàm illud superius arridet. Opinorq; Plinium & item Ciceronem per ληκύθους locos communes intelligere, quibus orationem quasi picturatam reddis additis topographijs, ethologijs, chreterismis, alijsq; figuris, quæ moratam & florentem efficiunt dictionem, & quasi colorem addunt rebus. Videtur enim Plinius cõtentioni dicendi hos lecythos opponere. Est enim λήκυθος inter cætera significata, uas unguentariũ. Iam metaphoricῶς, ut corpora nitent & fragrant ex unguento, ita squalor & tristitia orationis huiusmodi amœnitatibus locorum schematumq́ue recreatur.

Quid sit Præuaricatio, quid præuaricator. Ex Partitionibus Ciceronis. De tractatu Definitionis.

Non enim argumẽtando hoc genus tractatur, sed tanquam explicando excutiendoq; uerbo. Vt, si in reo pecunia absoluto, rursusque reuocato, præuaricationẽ accusator esse definiat, omnẽ iudicij corruptelã ab reo, defensor autẽ nõ omnẽ, sed tantùmodo

do accusatoris corruptelam ab reo. Sit ergo hæc cõtentio prima uerborũ, in qua etiã si propius accedat ad cõsuetudinẽ mentemq; sermonis defensoris definitio, tamen accusator sententia legis nititur. Negat enim probari oportere, eos, qui leges scripserunt, ratum habere iudicium, si totum corruptum sit, si unus accusator corruptus sit, rescindere (ita enim uerba distinguenda sunt, nam hoc sensus exigit, nec autoritas exemplarium inter se prauè cõsentientiũ, magni habenda est) nititur æquitate, ut illa quasi scribenda lex sic esset; quæque tamen complecteretur in iudicijs corruptis, ea uno uerbo præuaricationis comprehendisse dicitur. Quorum uerborum hic intellectus est, ut subueniamus rudiorum imperitiæ. Lex est iudicium in eum qui per præuaricationem absolutus est, iterum dabo, quidam reus iudices corrupit, non accusatorem, reuocatur ad eandem causam dicendã, negat se repeti debere ex ueteri crimine, id enim licere, ubi præuaricatio uersata esset, præuaricationem autem esse, quum accusator corrumpitur, id autem se nõ fecisse, qui iudices corruperit, non accusatorem. non igitur æquum esse, se iterum de eodẽ crimine reum fieri. Accusator per argumentum à minori ad maius ostendit, illũ denuo posse accusari. si enim ob unũ accusatorem corruptũ renouatur actio, multò magis renouabitur, si omnes iudices corrupti fuerint. Sed hinc utcunque eluctari licuit, quæ sequũtur, miram habent obscuritatẽ. Defensor autem testatur cõsuetudinem sermonis, uerbiq; uim ex contrario reperiet, quasi ex uero accusatore, cui contrarium est nomen præuaricationis, quorum uerborum hæc est sententia, Si uero accusatori opponitur falsus accusator, qui præuaricator dicitur (est

enim is qui se simulat accusatorem, sed ex fide crimen non instruit) non potest fieri, præuaricationis ibi hærere nomen, ubi accusator corruptus non est: ergo ubi iudices corrupti sunt, quia præuaricatio absit, hoc crimen locum non habere, ex contrarijs argumento deducto. Contraria enim uerus accusator & præuaricator. Subdit deinde ex consequentibus, quòd ea litera de accusatore soleat dari iudici. Quid hîc sit litera, duplici interpretatione exponit Stræbæus, uir multæ sedulitatis, & reconditę eruditionis. Notũ est, inquit, tabellas, in ijsq; literas aut absolutionis, ut A, aut damnationis, ut C, aut ampliationis, ut N, L, solitas dari iudicibus, quarum misione in urnam, sententiæ colligebantur. A, non significat eiusmodi literã, sed eam quæ calumniatoribus affigebatur, illã dicit accusatoribus inimicam in oratione pro Sexto Roscio. Si ego hos bene noui, literam illam, cui uos usq; eò inimici estis, ut etiam omnes oderitis, ita uehementer ad caput figẽt, ut postea neminem, nisi fortunas uestras accusare posiitis. Hæc imprimebatur fronti, ignominiæ signũ. Hactenus Stræbæus. Latomus & excellentis ingenij & eloquẽtiæ, priorẽ sententiã quasi suo calculo approbat, posteriorẽ relinquit, sine refutatione, sine suffragatione: cuius hæc uerba sunt. Itẽ ex consequẽtibus, quòd in pręuaricationis iudicio litera ad cõdemnandum, absoluendũ, ampliandum reũ dari soleat iudici, non de iudicio corrupto, sed de accusatore iudicando. Hæc ille. Quũ istiusmodi literæ de omni reo dari soleant, non solum in causa præuaricationis, frigidum est argumentum à consequentibus; quod omnibus actionibus est commune, Stræbæi secunda sententia ab ipsis Ciceronis uerbis oppugnari uidetur.

detur. ſic enim inquit Cicero, quòd ea litera de accuſatore ſoleat dari iudici, quomodo ergo affigitur reo, quod de accuſatore iudici datur? Quid me impulerit, ut à clariſsimis uiris diſſentirem, planum feci, nunc quid mihi uideatur declarabo. Ego per hanc literam nihil intelligo, niſi libellum accuſatorium, hoc intellectu, quando præuaricationis crimen intenditur, libellus dari ſolet, non in Iudices, ſed in accuſatorem, qui cum reo colluſit, ergo quia in tali crimine rei fiunt ſimulati & ſuppoſititij accuſatores, notum eſt ex eo quòd poſt tale crimen ſequitur, nimirum datio libelli de accuſatore corrupto, cauſam præuaricationis nihil eum alligare, qui accuſatorem non corrupit. γραφὴν certe uocant Attici, nomen actionis de publico crimine, id, ſi etymologiam ſequeris, literam interpretari licet. Eſt enim eiuſdem originationis cũ grammate & grãmatica, quã nonnulli literaturam uocant. Græcis certè γράφειν eſt accuſare, præſertim in publicis iudicijs, etiam Latini uerbum ſcribere ad eundem modum uſurpant. Terentius, Dicam tibi ſcribã grandem. Et Martialis in præfatione libri primi. Abſit à iocorum noſtrorum ſimplicitate malignus, nec epigrammata mea ſcribat. Eſt igitur litera libellus accuſatorius, qui de corrupto accuſatore iudici porrigitur. ex cuius conſuetudine præuaricationem interpretatur ſolummodo pertinere ad eum, qui accuſatoris fidem nummis uitiauerit.

De memorabili controuerſia Vlpiani, Pomponij, & Seruij, in definiendis his ſeruitutibus, Itinere, Actu, Via.

Mirè inter ſe collidunt in definiendis his ſeruitutibus,

tutibus, itinere, actu, & uia, Vlpianus, Pomponius, & Seruius Honoratus. Vlpianus ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum, Iter (inquit) est ius eundi, ambulandi hominis, non etiam iumenti agendi, uel uehiculi. Ex quibus uerbis existimares, illum itineri itionem, actui agendi iumenti potestatem, uiæ uehiculi ducendi ius tanquam propria & peculiaria asſignare, nisi sequentia reclamarent, ubi inquit, Actus est ius agendi uel iumenti uel uehiculi. Itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, iter habet, eoque uti potest & sine iumento. Quæ definitio aut plenioris aut paris iuris est, cum illa ipsa, quæ statim ab eo additur uiæ. Via, enim (inquit) est ius eundi, agendi, & ambulandi. nisi enim sub uocabulo agendi intelligas has uoces, quæ in definitione actus præcesserunt, uel uehiculum uel iumentum, minus habet uia, quàm actus. si subintelligas, paris ambæ sunt momenti. Nam ambulatio, quod est tertium membrum, sub itinere compræhenditur. Nihil differt ire & ambulare, nisi quatenus imus ob negocia persequenda, ambulamus ad uoluptatem, uel sanitatem, nec pergimus semper ulterius, sed incessum subinde reflectimus, sibiq; Vlpianus in ista definitione constat, titulo eodem, l. Qui sella. Qui actũ habet, & plaustrum ducere, & iumenta agere potest. Pomponius uerò ff. de seruitutibus. l. Si tam angusti loci. euidentibus limitibus hæc tria distinguit, Si tam angusti (inquit) loci, demõstratione facta, uia concessa fuerit, ut neq; uehiculum, neque iumentum ea ire poſsit, iter magis quàm uia, aut actus acquisitus uidetur. Sed si iumentum per eam duci poterit, non etiam uehiculum, actus uidetur acquisitus. Hactenus Pomponius.

Vbi disertis uerbis ducendi uehiculi ius actui derogat, & uiæ ut proprium reseruat. Pro Pomponio est ipsa etymologia uocabuli. Via enim uehia dicta est, quòd ea uectari & cõmeare uehicula solent, ut actus ab agendis pecoribus nomen habere uidetur. Cæterùm spatia, quæ debeantur itineri, actui, & uiæ, apud eos descripta non sunt. Seruius autem Honoratus ita eos dimetitur: Semita, inquit, est semis uia. uia uerò actus dimidius, quà potest ire uehiculum. Nam actus duo carpenta capit, propter euntium & uenientium uehiculorum occursum.

Quid sit Iudicium recuperatorium. Quid in iure uersari. Quid subscribere. Ex Secundo libro Ciceronis De Inuentione.

Locus est apud Ciceronem libro secundo de Inuẽtione, si quis uspiam, difficultate implicatissimus. Exemplum, inquit, translationis in causa nobis positum sit huiusmodi, Quum ad uim faciendam quidam armati uenissent, armati contrà præsto fuerũt, & cuidam equiti Romano quidam ex armatis resistenti, gladio manum præcidit. Agit is cui manus præcisa est iniuriarum. postulat is, qui cum agitur à prætore exceptionem, extra quam in reum capitis præiudicium fiat. Hîc is qui agit, iudicium purum postulat, ille qui cũ agitur, exceptionem addi ait oportere. Quæstio est, excipiendum sit, an non? Ratio. Nõ enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficij de quo inter sicarios quæritur, præiudicium fieri. Infirmatio rationis. Eiusmodi sunt iniuriæ, ut de his indignum sit, nõ primo quoq; tempore iudicari. Iudicatio, atrocitas iniuriarum satisne causæ sit, quare

quare dum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo iudiciũ comparatũ sit, præiudicetur. Hactenus Cicero. Nunc tentãda omnia, ut aliquid de tã crassis opacisq; tenebris detrahamus. Solent litigaturi prius seorsum, & ut sic dicã, in plano ipsum prætorem conuenire, quod est in ius ambulare; ibiq; petitor allegatis caussis certam formulam actionis petere, qua litem suam persequatur. Reus uerò contrà niti, ne talis actio illi concedatur, atq; interim postulare, certam sibi exceptionẽ ad causæ suæ defensionem, quæ cõcertatio in iure dicebatur fieri, nõ in iudicio. Assignata enim huic actione, illi exceptione, lis ad tribunalia, hoc est, ad iudicium deducebatur. Quod ex uerbis superioribus Ciceronis patet, quibus trãslationem ait potissimũ in iure uersari, atque id ita se habere etiã ex Aulo Gellio colligas, libro septimo, capite primo. Et quodã die (inquit) ius in castris sedens dicebat, atq; ex eo loco id oppidũ procul uidebatur. Tum è militibus, qui in iure apud illũ stabant, interrogauit quispiã ex more, in quem diẽ, locumque uadimonium promitti iuberet. Et Scipio manum ad ipsam oppidi, quod obsidebatur, arcem protendens, perendie (inquit) se sistant illo in loco, atq; ita factũ est. die tertio, in quem uadari iusserat, oppidum captũ est, eodẽ die in arce eius oppidi ius dixit. Ex his uerbis liquet, nõ eodem in loco in iure uersari, & iudicium dari solere, & dum in iure uersantur, arma illos à Prætore accipere, quibus ad tribunalia ad uictoriã causæ decertent. Hoc quoq; hîc factũ est, inter grassatores, alter enim actionem, alter exceptionem sibi dari postulat. Nunc reliqua uerba expẽdamus. Vult læsus habere liberam actionem iniuriarum, ut & pœnã & damnum quo ordine uelit,

lit, persequatur. reus contrà eam limitatam esse cupit, ut prius ad damni recuperationem agat, omissa interim actione cædis. accusator uicissim iudicium purum sibi postulat, hoc est, actionem non inquinatam ulla exceptione. Adiungit reus rationem suis postulatis, non oportere in iudicio recuperatorio eius maleficij de quo inter sicarios quæritur, præiudicium fieri, id est, primo loco de cæde cognosci in recuperatorio iudicio. Iam nobis declarandum est, quid sit recuperatorium iudicium. Est autem illud, quo quid nobis debetur, persequimur, teste Theophilo, qui primo Institutionum, titulo, Quibus ex causis manumittere non licet, hæc uerba adfert, Tempore conuentus (inquit) ad lites dirimendas, multos Romani constituebant iudices, qui rei recuperatores dicebantur, quia per eos unusquisq; debitum recipiebat. Hactenus ille. Recuperatorium autem iudiciũ maxime inductum est opera Aelij Galli, de quo edictum perpetuũ ita loquitur, Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ recuperatorium iudicium dabo. Adhibebantur ergo tres plerunque recuperatores à Prætore, hoc est, æstimatores damni illati, ut uidere licet in Verrinis Ciceronis. Et quia hæc actio duo capita habet, alterum damni dati, alterum iniuriæ factæ, Primo loco uult actor, iudicium fieri de cæde, non de damno, ut quàm primùm ad caput rei perueniat, eiusq; supplicio perfruatur. Opponit autem reus solennia recuperatorij iudicij. nõ enim solere prius de iniuria, quàm de dãno anquiri. Pendente igitur iudicio damni, liber est à periculo capitis reus, & ex tempore & mora aliquam ansam elabendi sperat, mutato, ut fieri solet, iudice, aut alia oborta causa, quæ accusationẽ eludere posit. Conflictatio

igitur

igitur iſta tota eſt de ordine capitum iſtius actionis. Iam quod ſequitur, multum quoq; obſcuritatis habet, ſed tamen non parum, ſuperiorum rerum interpretatione elucidatum. Atrocitas iniuriarum ſatisne cauſæ ſit, quare dum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo iudicium comparatum ſit, præ iudicetur. id eſt, An atrocitas iniuriarum ſatisne cauſæ ſit, ut dũ de iniuria agitur, de maiori ſcelere prius iudicium fiat, quod cauſam dedit, quur in ius iretur. Actionem autem iniuriarum etiam damni ſignificationem habere, & non ſolum contumeliæ, teſtantur Inſtit. Imperatoriæ. Generaliter, inquit, iniuria dicitur omne, quod non iure fit. Specialiter aliàs, contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci ὕβριν appellant, aliàs culpa, quam ἀδίκημα uocant. Non eſt igitur mirum, duo eſſe membra iſtius actionis, & actorẽ uelle agi prius de cæde, quàm de damno, reũ contrà damni actionem præire cupere, interim ſe, ſi nihil aliud, uel moram temporis lucraturũ. Hæc mea eſt diuinatio, quam libẽs depoſuero, ſimulatq; alij compertius aliquid in mediũ protulerint. Cœlius Calcagninus in ſecundo Quæſtionum hunc locũ attigit, ſed lucẽ tamen quam in Victorino deſiderabat, tantis tenebris ipſe non inuexit. Libet hîc aliquanto altius recurrere. Habet Cicero & alterum exemplum ſtatus translatiui, neque id admodum facilè. In quodam, inquit, iudicio, quum ueneſici cuiuſdam nomen delatũ eſſet, & quia parricidij cauſa ſubſcripta eſſet, extra ordinem eſſet acceptum, quum in accuſatione alia quædam crimina teſtibus & argumentis confirmarentur, parricidij autem mẽtio ſolũmodo facta eſſet. Defenſor in hoc ipſo multum oportet ut diũ conſiſtat, quum de nece patris

nihil demõstratum sit, indignum facinus esse, ea pœna afficere eum, qua parricidæ afficiuntur: id autem si damnaretur, fieri necesse esse, quoniam & ea causa subscripta, & ea re nomen extra ordinem acceptum esset. Ea igitur pœna si affici reum non oporteat, damnari quoq; non oportere, quoniam ea pœna damnationem necessario consequatur. Hic defensor pœnæ commutatione ex translatiuo genere inducendo, totam infirmabit accusationem. Hactenus Cicero. Antequàm aliquem reum facere posses, necesse erat eius nomen ad iudicem deferre, in cuius potestate erat, delatum uel inter reos cõstituere, uel accusatorem cum omni suo conatu reiicere. Adrianus Cardinalis ita censet, Subscribere causæ, esse accusatorum, cum nomen suum in accusando profitentur: subscribere causam esse iudicũ, cum causam asscribunt cur quis sit reus factus. Ita Cicero in bello Catilinario noluit Crassi nomen inter cõiuratos referre. Atrocitas igitur parricidij fecit, ut & nomen delati inter reos acceptum sit, idq; extra ordinẽ, hoc est, ut comperendinationes aliaq; solennia iuris huiusmodi in eo accusando seruata non sint, sed ut quàm primum de ea causa cognosceretur. Iam in libello accusatorio titulus criminis asscribendus erat, quod hic subscribere dicitur, & secundũ eum damnatio tanquam ad scopum dirigenda. Non enim alia pœna, quàm quæ actionis erat, olim infligi poterat. Accusatus igitur parricidij, ab eo crimine purus, sed alijs obnoxius, quia in eo crimine reus non peragitur, quod aduersus ipsum institutum erat, pœna alterius criminis de quo nulla subscriptio facta esset, plecti non debebat. Pro corollario id quoq; adijciemus. Extra ordinem apud Ciceronem pro A. Cluen-

tio Habito, ita capi, ut significet, supra ordinem, hoc est supra cæteros sui ordinis. Loquitur enim de Staleno, qui plus nummorum ex sordibus, quàm reliqui corrupti iudices acceperat, utpote interpres & proxeneta eius corruptionis. Nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis Cethegum, quòd hominem odisset, & quòd eius improbitatem uersari in Repub. nollet, & quòd uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clàm & extra ordinẽ accepisse confessus esset, saluum esse non posse. &c. Ita ff. mandati. le. 7. Salarium procuratori constitutum, si extra ordinem peti cœperit, considerandum erit, an laborem remunerare uoluerit, atq; ideo fidem habere placitis oporteat: an in euẽtum litiũ cõtra bonos mores procuratorẽ redemerit. Nisi uelis hic, extra ordinẽ, hoc est, supra ordinatum accipere.

Quid sit Sortiri Dicas, contra uulgatam opinionem. Ex Verrinis actionibus.

Nisi rectè intelligatur quid sit Sortiri dicas, nulla ratione euolues quædam loca in quarto Verrinarum. Budæus in suis Græcolatinis commentarijs, Dicas sortiri idem esse uult, quod causas sortiri. Sic enim ait, Sortes à iudicibus educebantur, & quæ prima dica ex urna exierat, prima agebatur. Vnde illud Virgilianum,

Nec uerò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Et illud Satyrici. Improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris uicerit urnam.

Cicer. in Verrem, Deinde cæteras dicas omnes illo foro M. Posthumius Quæstor sortitus est, hanc tu illo conuentu reperiere sortitus. Alibi, Aduenit dies, quo

die ex instituto dicas sortiturum edixerat. Hactenus Budæus, qui diligenter quidem hunc locum tractauit, sed tamen scopum mihi attingere non uidetur, aut saltem non eam lucem addere, quæ tantis tenebris debebatur. Quid autem sit Sortiri Iudices, satis liquet ex Asconio Pæd. nimirum quando prætor non ex arbitrio Iudices constituit, sed sorte ducit. Ego autem in ea opinione sum, Sortiri dicas hoc in loco, & sortiri Iudices idem esse, nec uel pilo differre: id ubi planum fecero, intelliget iuuentus me non sine causa à Budæo dissensisse, cuius autoritatem, ut maximi facio, atq; ueneror, ob eruditionem (ut sic dicam) Heroicam planè, & indefatigabilem scrutandi solertiam, ita illá ueritati non antepono. Ciceronis uerba sunt in quarto Verrinarum. Scribitur Heraclio dica. Interea dies aduenit, quo sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat, paratus ad hanc dicam sortiendam uenerat, tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri, quòd lex Rupilia uetaret diebus 30. sortiri dicam, quibus scripta esset, dies triginta nondum fuerant.

Subsistendum hîc aliquantulum in expendendis uerbis Ciceronis, ut sequentia rectius intelligamus. denunciata fuit lis Heraclio, addita quoq; dies, ad quam se iudicio sisteret, ac responderet. Interea (inquit Cicero) dies aduenit, quo die sese ex instituto & l. Rupilia dicas sortiturum edixerat. Si dies agendæ causæ uisa est Prætori aduenisse, quur quæso sortem de causa suo ordine introducenda in urnam conijceret, quæ tum demum agi posset, quum uices temporum, & tenor seriei illum in iudicium uenire paterentur? Atqui Verres hîc statim ad iudices dandos paratus erat, non ad causam (pro interpretatio-

ne Bu

ne Budæi) sortiendam, properabat intra tempus præturæ suæ hoc iudicium includere, quod uix possibile erat in tam breui spacio. nam iam ad finem decurrebat prætura, nisi in primis sors istius causæ exijsset. Sed pergamus ad sequentia, ubi certiori fundamento nitemur. Iste omnibus iudicijs diem distulit, ut hanc Heraclij dicam sortiri post dies triginta ex lege posset. Hîc iam plane uides, ordinem admittendarum causarum in potestate Prætoris fuisse, nec de sorte pependisse, quum Prætor omnibus iudicijs diem distulerit, & uadimonia procrastinatus sit, ut nihil huic causæ Heraclij antecederet. Sed pergamus ulterius. Posteaquam ea dies uenit, incipit iste simulare se uelle sortiri. Heraclius cum aduocatis adit. Iam hinc quoque apparet, Heraclium tanquam iam ad causam dicendam patronos sibi circumposuisse: quod non opus esset, si de ordine causæ sortiendum fuisset. sed ne hîc quoque pedem figamus.

Et postulat, ut sibi cum Palestritis. hoc est, populo Syracusano æquo iure disceptare liceat, Aduersarij postulant, ut in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri uiderentur. Heraclius contrà, ut Iudices è lege Rupilia dentur, & cætera. Vides inter partes concertari, non de ordine litis, quæ iam iudicanda erat, sed de iudicibus constituendis. Sed & ulterius promoueamus pedem, ut omnem dubitationem abscindamus. Negauit se iudices è lege Rupilia sortiturum. Quod toties dixit, dicas sortiturum, id nunc iudices sortiturum appellauit. Quòd si sors fuisset de ordine causarum, id reus qui mora elabi ex prætoris manibus cupiebat, omnibus modis postulasset, neq; tantam iniuriam omissæ sortis tacitus pertulisset.

Sed

esse, & in ius raptum ab aratro. mihiq; persuadeo educere idem esse. Nam sic postea Cicero addit: Ita illi non procrastinant, Stenium statim educunt. Vbi quidam scriptus codex habebat, ducunt. Secundo autem loco duci accipiendum pro condemnari. Superius certè M. Tullius ita locutus est, quum formulam Verrini edicti recitaret. Si non accipit, quod te debere dicis, accuses: si petitur, ducas. Vbi Asconius hanc interpretationem adiungit. Sensus (inquit) hic est: Si non acceperit creditor, quod se debere debitor dicit, accusetur: si petitur, condemnetur. Constituo igitur hanc sententiam, Quisquis Senator erat ductus, hoc est, in iudicium adductus, eum duci iubebat, hoc est, abduci in custodiam Heraclij. Nam ad supplicium rapi, in causa ciuili, & in Senatoris capite, perquàm absurdum est. Testatius hoc ipsum faciunt uerba Ciceronis pro L. Flacco. Itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt, cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Plurima sunt in quarta & quinta Verrinarum actionum, quæ uulgo deprauatissima & mutila circunferuntur, sed quia edito libello, pleraq; emendaui, non libuit plura attexere. Transibimus igitur ad Officia Cicer. ubi nonnulla huic cumulo annotationum adijciemus, quò manifestum fiat, quàm multis in locis fidę lubrica sint impressa exemplaria.

Ex primo libro Officiorum loca nonnulla emendata.

Sunt autem priuata nulla, sed aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt, aut uictoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, aut pactione,

condi

conditione, ſorte. In uetuſtis exemplaribus adiectũ eſt inter reliquos modos, etiam conſuetudo, ſub qua puto compræhendi uſucapionem & præſcriptionem. Sic enim habent: Aut lege, aut conſuetudine, aut pactione, conditione, & ſorte.

Aliud.

Quoniam autem uiuitur non cum perfectis hominibus, pleneq; ſapientibus, ſed in quibus non præclarè agitur, ſed ſunt ſimulacra uirtutis. In uetuſtis ad hunc modum, Quoniam autem uiuitur non ſolũ cum perfectis, pleneq; ſapientibus, ſed cum his cum quibus præclarè agitur, ſi ſint ſimulacra uirtutis.

Aliud.

Homo qui erranti comiti uiam monſtrat. In uetuſtis, Homo qui erranti comiter uiam commonſtrat.

Mox deinde,

Ex quo ſunt illa communia, non prohibere aquam profluentem.

In uetuſtis,

Non prohibere aqua profluente. Et id quoq; rectius. Non enim agitur de aqua arcenda, ſed de homine prohibendo, ne ex fluuio (id enim uocant profluentem) uſum aquæ petat, nam à domeſticis fontibus & riuis arcere licet.

Aliud.

O' domus antiqua, quàm diſpari domino dominaris. Ita omnia exemplaria, ſed Iacobus Latomus uir acri ingenio, & multiiugæ eruditionis, exiſtimat legendum integro dactylico metro, O' domus antiqua, quàm diſpari hero dominaris. quod quia ſcitum eſt, & elegans, uiſum fuit annotare.

Ex ſecundo libro Officiorum.

Nam ſiue oblectatio quæritur animi, requieſq; curar

curarum, quæ conferri cum eorum ſtudijs poteſt, qui ſemper acquirunt aliquid, quod ſpectat & uale at ad bene beateq; uiuendum.

In uetuſtis,

Qui ſemper aliquid inquirunt, quod ſpectat & ualeat ad recte beateq; uiuendum.

Aliud.

Quorum error eripiendus eſt, omniſq; opinio ad eam ſpeciem traducenda, ut honeſtis conſilijs, iuſtiſq; factis non fraude & malitia ſe intelligant ea quæ uelint, conſequi poſſe. Pro, ſpeciem, habent uetuſti codices, ſpem, quod oppidò arridet.

Aliud.

O' miſerum, qui fideliorem, & barbarum, & ſtygmaticum putaret, quàm coniugem. Alij pro ſtygmaticum, habent ſtygmatian, priſcum haud dubiè uocabulum, & Græcæ originis.

Aliud.

Nam Lucius quidem Craſſus, quum eſſet admodum adoleſcens, non aliunde mutatus eſt, ſed ſibi ipſi peperit maximam laudem. Legendum haud dubiè (quanquàm refragantibus omnibus exemplaribus) non mutatus, ſed mutuatus eſt.

Aliud.

Huic ergo à maioribus noſtris in tota dignitate principatus eſt datus.

In uetuſtis,

Huic quoq; ergo à maioribus in toga dignitate principatus eſt datus. Arbitror autem legendum, In toga (hoc eſt, in rebus pacatis) dignitatis principatus eſt datus.

Ex tertio Officiorum libro.

Cum autem aliquid actum eſt, in quo media officia com

cia comparantur. In uetusto codice, pro cõparantur, inuenies compareant, quod maioris est synceritatis.

Aliud.

Quocirca, nec id quod uerè honestum est, fas est, cum utilis ut repugnantia comparari, nec quod communiter appellamus, honesta. Plurimum inquinata est ista lectio. Vetustus codex ita scriptum habet, Quocirca nec id quod uerè honestum est, fas est cum utilitatis ratione comparari, nec id quidẽ quod communiter appellamus honestum.

Aliud.

Hinc ab auguribus illud idem denunciatum est, itaq; Calphurnius non demolitus esset, & cætera. Sequitur deinde, Arbitrum illum adegit, qui quicquid sibi de ea re facere oporteret. Vetustus codex, Qui quicquid sibi dare facere oporteret.

Aliud.

Vidésne igitur hoc prouerbio, neq; Gygi illi posse ueniam dari, quem paulo antè fingebam digitorum percussione, omnium hæreditates posse conuertere. Vetus codex, conuerrere, & rectius.

Aliud.

Fide sacrata ius perpetuò falleret. Vetustus codex, sacratum.

Aliud.

Est enim iusiurandum affirmatio religiosa, quod autem affirmatiuè quasi deo teste promiseris, id tenendum. Sordidam istam locutionem in prisco codice non inuenies, habet enim sic: Est enim iusiurãdum affirmatio religiosa, quod autẽ affirmatè quasi Deo teste, &c.

Aliud.

Magnus uir in primis, & qui nuper indulgens in

patrem. Vetus habet, Et qui perindulgens in patrem.

Aliud.

A quo quum quæreretur, quid maximè in re familiari expediret? Respondit, bene pascere. Quid secundum? Satis bene pascere. Quid tertium? Bene uestire. Quid quartum? Arare. Vetustus liber pro uestire habet uitire, quod rectius cõuenit agricolationi. Sed de his satis, iam ad alia transeamus.

De Capitis diminutione.

Capitis diminutio est prioris status (inquit Caius) permutatio, uel ut in alijs commutatio. Multi hanc definitionem ut malam & ambiguam oppugnarũt, dum docent, si aliquis ex honesto infamis fiat, uel contrà ex plebeio patritius, ex priuato magistratus, statum haud dubiè mutari, capitis tamen diminutionem nullam esse. Rursus si seruus liber fiat, ne tũ quidẽ capite diminui. Postremò, si filius morte suorum, in quorũ potestate fuit, sui iuris efficiatur, quod eiusdem in multis naturæ est, cuius est emancipatio, ne hîc quidem esse in tanta permutatione status, capitis diminutionẽ. Sed nos, suisne uiribus se defendere posit definitio, an iusto crimine incessetur, Iurisperitis dispiciendum permittamus. Ac solum id quod nostri fori est, in manus sumamus. Nimirum unde capitis diminutio dicta sit. Tria sunt (ut inquit Paulus Iureconsultus) quæ habemus, libertatem, ciuitatem, & familiam. Igitur cùm omnia hæc amittimus, hoc est, libertatem, ciuitatẽ, & familiam, maximã esse capitis diminutionem cõstat. Hactenus Paul. Capite diminutus siue capite minor, ita enim Horatius in Odis loquitur, is est, qui caput non ha-

bet,

bet, quòd si in Repub. caput non habet, peregrinus dicitur, ut qui caput non habet in numero ciuium, quamobrem in clasſibus qui bonis carent, ciues tamen ſunt, capite cẽſentur. Nam ſolùm ipſorum perſonæ in catalogum & æſtimationem ueniunt. Apud Dionyſium tamen Halicarnaſſeum, aliquid diſcriminis inuenias inter capite cenſos, & proletarios. Qui inter liberos caput nõ habet, ſeruus eſt, & capite hac parte diminutus. ac propterea manumiſsio, capitis diminutio nõ eſt, quia ibi caput non perit, ſed nouum caput cõſtituitur. Ita quoq; qui familiam ſuam amiſit, ac in gente ſuorum non amplius cenſetur, caput amiſit, nec amplius inter agnatos connumeratur. Hinc fit, ut amiſsis parentibus, ubi quis eorum morte ſui iuris effectus eſt, capite diminutus nõ dicitur, quia inter ſuos caput retinuit. Omnino enim caput diminuere, eſt caput perdere. Hinc eſt illa truculenta Chremetis apud Terentium in Eunucho comminatio, cùm mortem denunciaret: Diminuam (inquit) ego tibi caput, niſi abis. Atq; adeò emancipationem habitam eſſe, pro imaginaria morte, argumẽto eſt, quòd olim minima capitis diminutione, uſuſfructus extinguebatur, q nõ niſi morte perimi ſolet.

LIBER DECIMVS.

Ex Pandectis. De in Ius uocando.

VErba Caij ſunt. Plerique putauerunt, nullum de domo ſua in ius uocari licere, quia domus tutiſsimũ cuiq; refugiũ, atque receptaculũ ſit, eumq; qui inde in ius uocaret, uim inferre uideri. Annexũ deinde hoc Pauli dictũ, Satisq; pœnæ ſubire, quũ ſi

non defendatur, latitet. Glossa eum locum, quum res ex peritia antiquitatis pendeat, mirificè exponit. Nemo (inquit) debet uocari de domo sua in ius, id est, non debet extrahi inuitus, & duci ad ius. Hactenus ille. Facile hîc attentus lector animaduertet, uocare non simpliciter esse citare, & denunciare, ut ad litem suscipiendam adsis, sed inuitum quoque rapi, nisi ultro in ius ambulet. Olim enim licitum fuit, actorem, eum quem reum facere uellet, uel inuitum in ius abducere: ut uidere est apud Horatium *Sermonum* libro primo, Satyra nona,

Casu uenit obuius illi
Aduersarius, & quò tu turpissime? magna
Exclamat uoce, & licet attestari? ego uerò
Oppono auriculam, rapit in ius clamor utrinq;.

Eadem consuetudine usus uidetur Euangelicus ille creditor & ingratus, qui conseruum statim ob leue debitum, in carcerem pertraxit. Neq; abludit ab isto more quiritatio illa in Curculione Plaut.

Prô deûm atq; hominum fidem,
Hoccine pacto indemnatum, atq; intestatum arripi?

Arbitror autem legendum esse, inattestatum, nō intestatum, qui enim id faciebant, testes conrogabant, se iuris causa eos arripere. testium autem aures peruellebāt, ut memores istarum rerum essent. Atq; hinc quoque est, quòd ambo senes in Phormione Phormionem per uim in ius arripere conantur.

De origine quorundam Germanicorum uocabulorum.

Sæpius mihi disputatio fuit, cum uiris præclaris, quur in toto illo tractu Brabantiæ, quam ob planitiem

tiem Campaniam appellamus; & in Hollandia; ubi paluſtria paſcua, quibus à fœnio (ut arbitror) fœni nomen, multò infra terram ingentes arbores reperiantur. Non defuere, qui eas ibi natas existimarēt, & radicum more, liberum aërem non requirere, quod prorſus ridiculum eſt; nullum enim germen in illis aut fruticatio apparet; deinde non ut naſcentes plantæ, in rectum aſſurgunt, ſed ſtratæ omnino iacent. Alij ex fama maiorum per manus tradita, opinati ſunt, illic olim fuiſſe ingentes ſyluas, & uel ui uentorum, uel terræ motu concidiſſe, atque adeò ipſam Hollandiam olim Holtlandiam eſſe dictam, atque ità in antiquiſsimis libris eam appellari, autor eſt Martinus Dorpius; ac magnopere eos irridet, qui Hollandiam à cauitate terræ, quòd admodum depreſſo ſit ſitu, nominari exiſtiment. Alij rurſus à fœno eam Hoylandiam (quia tota regio paſcuoſa eſt) nuncupatam ſibi perſuadent. Ego eam rem quæ etymo nomen inuenerit, indiiudicatam relinquo, uerùm à quibus ita dicta ſit, libenter indicauero. Mea opinio eſt, Danos qui magnis exercitibus littoralem oram ferè omnem occuparant, iniungendi nominis autores fuiſſe, & amore ueteris patriæ Hollandiæ uocabulum in nouis ſuis Colonijs retinuiſſe. Eſt enim in mari Cymbrico, inſula Ollandia, eſt Zielandia, eſt Ziericzee, eſt Scagen, ità ut non mala aut improba coniectura ſit, ijs autoribus (quorum tum arma latè dominabantur) patriam noſtram, ueterem Batauiæ appellationem amiſiſſe, ſuſcepto nouo Hollandiæ uocabulo. Sed ut redeamus ad arbores ſepultas, quas planè inuectitias credo. Nam ſi hæ terræ tam auidè has ſyluas genuere, cur hoc idem noſtro tempore non fiat?

natura quiddam æternum habet in ſuis dotibus, nec indolem ſuam unquam mutat. Iam pleraque Hollandiæ loca arbores auerſantur, neque uel inſititias ferunt. non igitur credendum, eam uim naturæ ita prorſus extinctam, ut in contrarium abierit. Iuſtiorem autem cauſam mihi uideor ex Plinio collegiſſe, libro decimo ſexto, capite primo, ubi narrat, Romanos, dum circa Batauiam agerent, procul quaſi ingentem hoſtium claſſem uidiſſe, cui dum occurrunt conflicturi, non in aciem hoſtilem, ſed in arbores unà cum inſulis natantes, incidiſſe, quæ ad proxima quæque littora rapiebantur. Sed præſtat ipſius uerba in medium afferre. Haud procul ſuprà dictis Cauchis circa duos præcipuè lacus littora ipſa obtinent quercus, maxima auiditate naſcendi, ſuffoſſæq; fluctibus, aut propulſæ flatibus, uaſtas complexu radicum inſulas ſecum adferunt, atque ita libratæ ſtantes, nauigant ingentium ramorum armamentis, ſæpe territis claſsibus noſtris, quum uelut de induſtria fluctibus agerentur, & in proſpectu ſtantes, inopesq; remedij, prælium nauale aduerſus arbores inirent. Hactenus Plinius. Sunt autem Cauchi uel Bremenſes uel finitimæ Bremenſibus. Mea igitur opinio eſt, eas inſulas, cum ſuis arboribus aduectas fuiſſe in humilima Hollandiæ, ibiq; procubuiſſe, idem eueniſſe arbitror in Brabantica Campinia, cum certum ſit uſq; ad Tungros olim oceanum alluiſſe, atq; ita alluuione Rheni paulatim ſepultas eſſe. Memoria teneo auum meum, qui uixit ad nonaginta annos & octo, narrare ſolitũ, quum auulſa inſula ex Dania ſe ſuperfudiſſet ijs ſtagnis, ubi nunc ſunt Fœni ſiue Fenen, Danos repetitum ueniſſe ſuas terras, ac litem ſuper ea re inſtitutam fuiſſe, iudicatumque ut alie-

num

tium solum uel liberarent peregrina insula, uel possessione cederent. Certè Cornelius Tacitus Batauiæ ut syluosæ nusquam meminit, ut paludosæ perquàm sæpe. Quòd si penitius liceat in origines inquirere, omnino mihi persuadeo Hollandiam munus Boreæ & Rheni esse, ac principio nihil prætérquàm altius quoddam æstuarium oceani fuisse, ac paulatim aggestu arenæ, quam plurimam ibi Boreas excitat, primùm in littus, postea in montes assurrexisse, quos ibi quotidie & nasci & perire uidemus. Rheni uerò undas ad istud obstaculum, quasi ad aggerem retentas fuisse, ac magno cum limo quem secum trahit, circum has oras subsedisse, atque ita longa alluuione hæc pascua nata esse. Cæterùm quia ingressus sum Hollandiam, etiam de Alcmaria, natali meo solo pauca libet attexere. De cuius nomine non minor ambiguitas. Alijs eam ab halecum mari nominatam existimantibus, quod genus piscium Paulus Iouius uir doctissimus Menades appellat. Alijs quasi Almariam, hoc est omnino mariam, eò quòd ingentibus undecunque lacubus instar marium cingatur. Certè nostri stagna latiora, uernacula lingua, maria appellant, dialecto nonnihil immutato. Alijs contrà dicta uidetur, quasi Admaria, quòd non procul sit ab oceano, ut litera D sit diuisa in C, & L, unde constitui uidetur, deinde in situ elementorum metathesim esse factam L ante C posito. Quicquid id sit, in medio relinquo, id certè ausim affirmare, oppidum illud ex castris, cuius formam etiámnum retinet, natam esse, quippe cuius omnes plateæ per cardines & decumanos limites dirigantur. Nam aut ab oriente æquinoctiali in occasum æquinoctialē recto tramite descendunt,

aut ab arpactio in meridiem nusquam ullo obliquamento aut ambage. Sæpe comites Hollandiæ hunc locum castris suis insederũt, deinde quia sola ea parte ex Phrysia in Holládiam eruptio patebat, trinis arcibus eum aditum occupauerunt, quarum duæ mea ætate integræ superfuerunt, excisæ à Gelris duce Martino Roscio: tertiæ fundamenta conspicatus sum, cùm uallo & fossa Alcmaria cingeretur. Distabant inuicem ad iactũ teli, ut mutua ope sibi succurrerent. nam Phrysiam reliquã ab Hollandia, præterquàm ubi Alcmariæ adhęret, aut æstuaria oceani, aut Rhenus diuidebat, cuius etiamnum ibi alueus siccus uidetur, non procul à pago, cui nomen Schorel, uetusque suum nomen obtinet. Cæterùm facies loci nunc plurimum immutata stagnis quibusdam exiccatis, mõtibusq; arenosis in paludes ui uentorũ deuolutis, ita ut nunc uitata Alcmaria copiæ hostiũ per littora Oceani circumire queant. Dulce est meo animo, in patrijs locis commorari. Est ad proximũ lapidem, in occidentem uersus, pagus, nomine Heiloo, ubi ratio eius loci multum degenerauit à uetustate. Hic quondam laborauit ingẽti siti cum suis comitibus Diuus Vuillibrordus, quum primùm in Hollandiam peruenerat. Nihil enim ibi erat, nisi ingentes arenarum cumuli, fons nusquam, aut ulla spes aquæ. Ibi sanctus uir (cęlitus ostęnso loco) puteum effodit, uberrima & lympidissima aqua stagnãtem. Id quoq; monumentum nostris temporibus superest. Nunc autem ibi adeò non ariditas loci est, ut in proximo sit, atq; adeò sub oculis stagnum, in longum ad duo milia passuum, in latum fere dimidio minorem. Lympidissimæ ibi undæ & pisculẽtæ, insulæ crebræ, auiũ, pisciũq; tãta multitudo, ut nusquam maior, fun

dus

dus stagni durus, utpote arenosus. nec altior quàm ad uiri umbilicum. prorsus multa amœnitas, cymbis & pedibus omnia permeare licet. Pagum istum apostolus ille (nam nostram gentem ad fidem Christianam conuertit) appellauit heiligeloof, nonnihil inflexo nomine alludēs ad sanctam fidem, quę nostrate lingua ita nuncupatur, uerùm tamen nomen est Heiloo, quam appellationem habuit ex Iouis Saluatoris sylua, id enim Heyloo uocitamus. Fuit autem huic diuo familiare, ita mutare nomina ad speciem Christianismi, pauculis literis immutatis. quod etiam in Hæcmunda factum est, qui & ipse pagus est litoralis, olim portu insignis, duplo longius Alcmaria distans. Ab angusto enim ostio Engmond etiámnum dicitur, credo quòd stagna Rheni ibi suum emissarium in Oceanum haberent. Certè intra secundum lapidem ad uiculum nomine Crabbedam, uisitur alueus Rheni, qui nomen suum antiquum retinuit, licet à Rheno destitutus. Suffragatur meæ opinioni quòd classes Danorum sæpius eò appulerint, quod sine ostio aut portu impossibile erat. Nūc certè cùm portus perijt, ne statio quidem nauibus esse potest. Sed Vuillibrordus solita sua festiuitate ex Engmonda fecit Hæcmunda, quòd ibi primùm homines mundæ religionis, hoc est, Christianæ inuenisset. Mihiq; omnino persuadeo, tum Anglicæ gentis linguam cum hac nostrate planè eãdem fuisse, quod ex reliquijs idiomatum utriusq; gentis liquidò apparet, quum in plerisq; eadem uocabula retineant, ac proinde diuum Vuillibrordū in gentem ὁμόγλωττον promptius & facilius Christianam fidem seminare potuisse. Libet etiámnum aliquanto ulterius pergere. Sunt apud nos pagi, qui à fontibus siue baptiste-

rijs Christianorum, nuncupationes suas habent: Haringkerspoil, Sybekerspoil, Bouekerspoil, Outkerspoil. Kers enim ueteri lingua Christum, unde & Kerstenen Christianos appellamus, poil uerò paludem dicimus. Solent enim olim in paludibus, stagnis, riuis, fluminibus, aut fontibus baptizari. In Bouekerspoil aliquid uetustate detritũ est. dicẽdus est enim pagus ille bouenkerspoil, quòd ibi superior palus esset Christianorum. Kerck uerò ex Græco originationem habet κυριακον, unde Alemanus adhuc suum Kirch usurpat. Sic ex dominico factum est, dom, unde dominici templi sacerdotes Dom heeren appellantur. Leges autem uuetten dicimus, sed Germanico uocabulo ab albo prætoris, unde legitimos testes uuittachtige tuigen appellamus. Deus quoq; apud nos ex bonitate, sed Germanica originatione, Goid dicitur. Homo à potiore sui parte, nempe mente, mensch. Hyems inde nomen habet, quòd domina sit uentorum, uuinter, hoc est, uuintheer. Aestas quod solis domina, somer, hoc est sonheer. Mensis appellationẽ Græcis debemus. Doricè enim μάνη, nos manen dicimus. Deinde quia usura menstrua erat, menseq; exacto debiti appellationes fiebãt: inde quoq; factum est, quod nos, Manen, pro appellare dicimus. Solis dies sondach, Lunæ mandach. nam & Græcis μήνη luna est. Martis dies dinxdach. Dingen, enim apud nos litigare est. Mercurij dies nobis à lucro dictus est, uuoenesdach siue uuonnesdach, quia hic deus lucro præest, ut Mars litibus & bellis. Iouis dies, donderdach, hoc est, tonantis dies. Hinc quoq; αιζοον herba, Latinis Iouis barba, nobis dõderbaërt, hoc est, tonantis barba dicitur. Diem ueneris multi existimant à dea libertatis nuncupatam esse. ego magnope

gnopere addubito, num à uoce Ἀφροδίτης sit hoc ipsum corruptum. Verbum enim urien apud nos spõsam siue uenerem ambire significat. quasi ex Ἀφροδιτιάζειν descenderit. Saturni certè dies mutilato uocabulo saturdach siue saterdach dicitur. Olim Gallis magna erant commercia Græcæ linguæ, non minus quàm Latinæ, quòd multis uestigijs deprehendas. nostramq; linguam, ait Glareanus, uerè Gallicam esse. Nam qua nunc utuntur Franci, potius Latinum quàm patrium idioma præ se ferre, quod certè ex nõ paucis uocibus apparet, citatis apud autores, qualis est bulga een buil. nebba, rostrum. ganza, anser. quæ Plinius alijq; maximi uiri pro gallicis uocabulis agnouerunt. Nos ut id appareat, pauca è multis degustabimus. Λαὸς, luy, id est populus, uolgus uolc. ὁλκάς hulc, πυλώτης een piloot, & à uerbo γράφω pluym graef, dijcgraef, quòd harum rerum scripturis præerant. πῶλος, pullus equinus, een uool. Vnde Vuestualia quasi uuestpωlia, quòd equitatu abundaret, & tale insigne in suis uexillis olim circunferebant, ut non semel memini me audisse ex Conrado Goclenio Vuestphalo. Libet hîc rursus aliquantulum expatiari: Gelrijs nomen dedit Gelduba, teste Carolo Bouillo. Leucos alij Louanienses, alij Leodienses existimant, ab albedine corporum uidentur appellationem sortiti, si Græcam originationem uelis admittere. Flandri, teste Sceppero, à Germanica dictione, Flandren, quod sagittam significat nuncupationem suam traxerunt. Brabantinorum nomen, uix unde deducas, inuenias. non absurdum uidetur, si à Brenno illo urbis Romæ expugnatore, & ortum & uocabulum duxisse affirmes, ut uetus appellatio fuerit, non Brabant, sed Brenbant. Certè in

tè in Gallica Brabantia multa loca insignia reperias istius Brenni uocabulo.

De characteribus planetarum & signorum zodiacorum.

Non temere efficti sunt characteres planetarum, aut notæ signorum zodiacorum. Sol enim circulo suo ⊙ orbem suum Latinis indicat. Græci uerò circulo iubar addunt, sed sursum uersus hoc modo ☉. Luna corniculata facie facilè se prodit ☾. Mercurius ex suo caduceo agnoscitur ☿. Mars spiculo suo erecto minacem se præbet ♂. Venus suis radijs quos infernè habet commonstrabilis est ♀, qui tãti sunt in illa, ut etiam umbras faciat. Iupiter ab acrosticho suo ζ incipit. Ζεὺς enim Græcè dicitur, cuius hæc figura est ♃. Ita quoque κρόνος, hoc est Saturnus ♄, quam figuram arbitror κ & ρ per abbreuiaturam in se concludere. Aries reflexis cornibus arietinis sese indicat ♈. Taurus taurinis ♉. Gemini complexum duorum describit ♊. Cancer ♋ duplici motu sursum deorsumq; solis recursum denotat ad signa australia è borealibus. Leo corpus caudamq; suam sinuat ♌. Virgo Græce νύμφη à primis literis incipit ΝΥ. Libra ♎ suam bilancem præ se fert. Scorpius suo aculeo terribilis est ♏. Sagittarius intentam sagittam habet ♐. De Capricorno non habeo quod statuam. Aquarius suas undas crispat ♒. Piscis duobus piscibus à dorso se in uentrem curuantibus cognoscitur ♓.

De Notulis numerarijs.

Inter notulas numerarias, quas uetustas habuit, hæc quoq; in usu fuit ∞, quo chylias una significabatur. Testes eius rei cõplures uetustissimi codices.

Fuiq;

Fuiq; aliquando in ea opinione, eam notulam ex ω deformatam esse, ω enim ex duobus, o, μικροῖς coalescere uidetur. Sed meæ opinioni obstabat, quòd hęc litera apud Græcos nongentarij numeri est index. Postea incidi in uetustissimum Hegmōdanæ biblio thecæ librum Martianum Capellam, cui iste titulus præfixus erat. Felix Asper com consist. rhetor. urb. r̄. ex mendosissimis exemplaribus emendabam, contra legente Euterio Scholastico Discipulo Romæ ad portam Capenā. cons̄ Paulini ur̄ sub die non̄ Martiarum, Christo adiuuante. Formulas ipsas cū suis abbreuiationibus apposui, ut cuiusq; diuinationem instruerem. Mihi autem is sensus uidetur: Felix Asper comes consistorij, Rhetor urbis Romanæ, ex mendosissimis exemplaribus emendabam, contra legente Eleuterio. Nam primæ literæ manifestò abrasæ erant. Quòd autem hîc Rhetor comes appelletur, ne cui id mirum uideatur, Omnis præfectus honestior, temporibus Iustiniani comes dicebatur, ita & comes laborum, comes domorum, comes horreorum, comes stabuli, comes sacrarum largitionum, comes scholarum, appellationem suam sortitus est. In hoc libro inueni millenariam hanc notā istiusmodi imagine depictam, ▷◁, quam rectam & sinceram arbitror, est enim deformata ex X quæ prima litera est in Xiliade, ut m prima litera ex mille. Sępe ἀκρόστιχα pro integris nominibus usurpantur, ut, ἔρ, pro ἔργον. certè etiámnum Græci hoc modo χ̊ unum mille, χ̊χ duo milia, χχ̊χ tria milia significant. Huius igitur dimidium est △ quæ triangulari forma literam D repræsentat, omninoq; puto sequentes annos in hac forma aliquid immutasse, ac quum olim pingeretur ▷ ut literam delta exhiberet, Latera eius inuersa fuisse. Quòd

si cui

ſi cui magis arridet Alciati opinio, eam inueniet libro Parergωn decimo, capite ultimo.

De Emancipatione liberorum, & cur illic triplex uenditio, & cur filiusfamilias permittente patre teſtamentum non condat.

Quæſtio eſt, eaque non abſurda, recténe fecerit Iuſtinianus, quòd ſolennitatem trium uẽditionum, trium emptionum, totidemq; manumiſsionum ex emancipatione liberorum ſuſtulerit: An ueteres Iuriſperiti peccauerint: qui tot ambages in re, ſimplicis (ut uidebatur) negocij, induxerunt. Ad quod paucis reſpondendum: Neutros peccaſſe, quum id quod fecerint, legitima & rationabili cauſa fecerint. Magna fuit olim patria poteſtas in liberos, non ſolum in bona illorum, ſed etiam in corpora. editos à partu ſtatim abijcere uel occidere licebat. Id correxit aliqua ex parte Romulus, qui puerum minorem triennio uetuit necari, trimos permiſit, & reliquos deinde cuiuſcunq; ætatis. Atq; hinc factum eſt, quòd parentes liberos triumphales é comitio detractos, populoq; gratiſsimos (nemine ſe audente opponere) patrio iure domi interfecerint. Vendendi præterea eos, mira fuit licentia, non enim cælibes tantum filios, ſed & nuptijs (idq; ipſorum iuſſu) copulatos, atq; inde iam parentes unà cum nepotibus uenum dare poterant. Numa hîc eatenus obſtitit, ut ex conſenſu parentum, coniugatos emptori addicere prohiberet, cæteros omnes permitteret, idq; non tantum ſemel, ſed tertio. Venditus enim à patre filius, ſi benignitate fortunæ libertatem recuperaſſet, iterum redigebatur ſub patris poteſtatem. A' quo denuo uen-

ditus, atq; iterum sui iuris factus, quasi duabus uenditionibus nihil actum esset, tertio subijciebatur patris sui dominio, à quo si tum quoq; uenalis habitus fuisset, & ab emptore tertio emeruisset libertatem, tum deniq; asserebatur à patris tyrannide. Autores istius rei Dionysius Halicarnasseus in libris Antiquitatum Romanarum, Plutarchus Cheronæus in uita Numæ. Durauit ista immanitas distrahendi liberos usq; ad tempora. Theodosij, qui primus istiusmodi uēditiones irritas esse uoluit, quod in codice Theodosiano claré deprǽhenditur. Cęterū in ultima uēditione licebat patri stipulari à filio tertiam partem bonorū, quæ emancipatus acquisiturus esset. Atq; illud tā seuum ius Iustinianus mitigauit, non sustulit, permittens patri pacisci dimidiā partem ad usum fructū, proprietatis iure extincto, In Institutione, Per quas personas nobis acquiritur. Istæ igitur ueré tres uenditiones, tres manumisiones causam dedere, ut tres imaginarię uenditiones & manumisiones in emācipādis liberis adhiberētur, ne simplici aut duplici manumisione pater nō satis repulsus, à domino ueteri, suum ius in filio reuendicaret. Non enim æquum uidebatur, plus posse imaginariam uēditionem, quàm ueram. Ac proinde idem numerus totidemq; uices uendēdi, emendi, manumittēdi, sunt utrobiq; obseruatæ. Et summo iure dicta emancipatio est, hoc est, actio, qua quis desineret patri suum esse mācipium. Nam ut intelligeret se in emācipando quasi ueré uēdi, seruūq; fieri, uerberabatur ab emptore, quā iniuriam Iustinianus in Codice suo Rapismata appellat. Certé filijfamilias apud Plinium iuniorem libro octauo, epistola ad Ruffinum, mancipia appellantur; plurimaq; illis cōmunia cum seruis, peculium, reuocatio

catio in seruitutem, si ingrati sint, & patronorũ successio, si intestati & sine liberis decedant. Ac proinde non uno in loco Pandectarum, eorum emancipatio manumissio dicitur. Non igitur ridiculè fecerũt ueteres illi iuriscõs. quòd triplici solennitate, tertio redeuntem patri suam potestatem extinxerint. Nec in illorum formulis tanta absurditas, quantam Marcus Cicero pro Murena uideri uoluit. Seruierunt suis tẽporibus, & moribus sui seculi. Cæterùm postquam immanitas illa occidendi filios, ueteri iure esset prohibita, uenditionemq; Theodosius irritam fecerat, corpusq; à patris sæuitie liberum factum esset: in bona tantùm & acquisitiones filij, patres potestatem retinuissent, neq; tamen eam illibatam, subductis omnibus aduentitijs bonis, peculijsq; castrensibus & quasi castrensibus: alienatio quoque à familia (quam emancipatio induxerat) uires suas amisisset, quum & prætor illos pro cognatis agnosceret, Iustinianusq; eosdem cum suis hæredibus coæquasset, re iam euanida & propemodum exhausta, & tantummodo uocabulo nitente: optimè fecit optimus imperator, quòd rem sine usu, noluerit tot ambagibus solennitatum celebrari, sed una manumissione emancipationem peragi. Quando autem in adoptionem quis dabatur, duæ tantummodo olim manumissiones adhibebãtur: nec mirum, quia mutata patria potestate, sui iuris non efficiebantur. Codice de adoptionibus. lege ultima. Atq; istam iuris patrij (ut sic dicam) ferè indissolubilem tenacitatem, nexus causam dedisse arbitror, cur filius familiàs etiam ex consensu parentis testamẽti factionem non habeat, ne faciendo testamento, emancipatus uideatur, cùm solummodo penes illos sit faciendi testamenti potestas,

testas, qui sui iuris sunt, eundem tamen causa mortis donare permissu patris, quòd donationes, uenditiones, aliaq; huiusmodi, etiam seruis nedum filijsfamilias ex consensu dominorum indulgeri soleant, eò quòd huiusmodi actus, nullum certum signum emancipationis ostendant, sed quasi procuratoriam administrationem præ se ferant.

Quid inter se differant Tributa, Curiata, & Centuriata Comitia.

Sæpius à me quæsitum est, neq; ego infrequentius ab alijs quæsiui, Quidnam inter se differrēt, Tributa, Curiata, & Centuriata Comitia. parum tamen uel meo uel aliorū studio proficere potui. Quicquid tamen id sit, quod depræhenderim, in medium proponam, ut alij (quorum felicior industria) id augeant, quod in nobis curtum, uel non satis plenum apparebit. Præcipua difficultas ex eo nascitur, quòd tribus & curiæ, nunc eadem res sit, nunc diuersa, ex quorum confusis limitibus, confundi uidentur curiata & tributa comitia. Populum Romanum à Romulo diuisum in tres tribus, tribus in denas curias, notissimum est. Sed tamen magnitudo populi semper increscentis id effecit, ut quæ principio curiæ fuerint, postea pro tribubus sint habitæ. Vt enim classes in centurias, ita tribus in curias distinguebantur: ea ratione, ut illinc numerus militum, istinc ciuium iniri posset. Asconius in secundum Verrinarum: Vtrum legitimos habēt omnes tribus diuisores suos. Quos Plautus magistros curiarum uocat in Aulularia. Rursus: Tribus enim urbanæ rusticæq; omnes triginta quinq; numerantur. Vbi planè uides, omne discri-

men inter curias & tribus sublatum esse, quam rem confirmatiorem facit in tertio Verrinarum, his uerbis: Tribus principio tres fuerunt. Tatiensis una à Tatio rege. Rhamnes altera à Romulo. Luceres tertia à Lucumone siue Lucretino, siue à Luco, quem asylum uocauerat Romulus. Pòst de nominibus Sabinarum plures factæ, quibus precatricibus, parentum bellũ maritorumq; finitũ, ad postremum triginta quinq; factæ. Hactenus ille. Per transitum adijciendum, xxx. illas curias non à nominibus raptarum Sabinarum, quum multò plures sint captæ, ut uult Liuius, sed à nominibus earum quę suo interuentu bellum inter parentes & maritos dirimerunt appellatas esse, ut traditum est à Seruio. Cæterùm omnino discrimen uetus seruandum est, si tributa & curiata & centuriata distinguere uelimus. quæ certè peculiari ratione & iure suo distincta fuere. Quum enim (inquit Aulus Gell. lib. 15. cap. 27.) ex generibus omnium suffragium feratur, curiata comitia esse: quũ ex censu & ætate, centuriata: quum ex regionibus & locis, tributa. Ex quibus uerbis colligas, Curiata comitia & centuriata ex diametro pugnare. Curiata enim esse, ubi singuli ciues idem ius suffragij habent, plebeiq; patricijs, pauperes diuitibus, iuuenes senioribus adæquantur. quæ non absurdè δημοκρατικὰ appellari possunt. Nisi quòd Cicero de lege Agraria contra Rullum, tributa potius popularia uelit. Curiatis (inquit) ea comitijs, quæ uos non finitis (siue ut quidam scriptus codex habet) quę uos non initis, confirmauit: tributa quæ uestra erant, sustulit. Cæterum cur tributa magis sint popularia, causam inuenies apud Dionysium Halicarnassæum lib. 9. Quòd tributa sine auspicijs fiebant, neq; obnunciato uitio

impe

impediebantur, deinde comperendinationem non recipiebant. Neceſſum enim erat, ubi ea ſemel inſtituta fuiſſent, eodem die perfici, neq; requirebatur ut de ijs ſenatuſconſultum fieret, antequam ad populum promulgari poſſent. Verba eius (ſi quis fortè requirat) hæc ſunt: Τίς δὲ τούτων διαφορὰ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἐγὼ σημανῶ. Τὰς μὲν φατριακὰς τὰς ψηφηφορίας ἔδει προβουλευσαμένης τῆς βουλῆς, καὶ τοῦ πλήθους κατὰ φατρίας τὰς ψήφους ἐξενέγκαντες, καὶ μετ᾽ ἀμφότερα ταῦτα τῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου σημείων τε καὶ οἰωνῶν μηδὲν ἐναντιωθέντων, τότε κυρίας εἶναι, τὰς δὲ φυλετικὰς μήτε προβουλεύματος γινομένου, μήτε τῶν ἱερῶν καὶ οἰωνοσκόπων ἐπιθεσπισάντων, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τελεσθείσας ὑπὸ τῶν φυλετῶν τέλος ἔχειν. Hoc eſt, Quæ ſit horum comitiorum differentia, ego indicabo. Curiata ſuffragia tum demum rata habebantur, ubi & ſenatus conſultum præceſsiſſet, num ad populum id promulgari oporteret, ſuffragijs curiatim collectis, nulloq; uitio ex augurijs uel oſtentis obnunciato: Tributa uerò ſuffragia ſine ſenatuſcōſ. uel ſacerdotum uel augurū approbatu fiebant, oportebatq; ea intra unum diem confici. Quam ob rem Cic. in oratione ſuperius citata dicit, centuriata, & tributa comitia in uſu manſiſſe, curiata propemodum in deſuetudinem abijſſe, niſi captandi augurij cauſa. Ait enim: Nunc quia prima illa comitia tenetis, centuriata & tributa, curiata tantum auſpiciorum cauſa remanſerunt. A principio populus Romanus non utebatur niſi centuriatis comitijs. Primùm in cauſa Martij Coriolani tributa comitia introducta ſunt, ut uidere licet apud eūdem Dionyſium libro Antiquitatum Romanarum ſeptimo, cuius uerba Græca libenter ſubieciſſem, ni locus tam prolixus fuiſſet. Attamen Latina bona fide reddemus. Habent autem ad hunc modum: Poſteaquam

ſena

senatusconsultum impetrarunt, ut ad populi iudicium causa referretur, progressi in forum, populum in concionem conuocarunt. & cum multa laude Senatus decreta recitantes, diem prædicunt, in quam eius rei iudicium fieri oporteret. postulantes ut omnes ciues præsto esse uellent, tanquam in certamine maximarum rerum. Id quũ fama celebraretur, ingenti studio apparatuq; & popularium & patriciorum res agi cœpta est. illorum quidem, ut ultione punirent ferocissimum istorum, ne in aduersariorum potestatem deueniret, tanquam si de optimatium statu certamen esset. Videbaturq; utrisq; & uitæ & libertatis periculum in ea causa uersari. Tertijs igitur nundinis uulgus rusticorum, quantum nunquam aliàs, in urbem confluxit, maneq; forũ detinebat. Tribuni uerò conuocabant multitudinem ad tributa comitia, loca fori restibus circumuincientes, in quibus singulæ per se tribus consisterent. Ac tum primum concio uiritim suffragium datura, hoc est, tributa comitia, habita fuit, magnopere patricijs aduersantibus, ne hoc fieret, postulantibusq; centuriata comitia ex more patrio. Retro enim temporibus, quum suffragium populus initurus esset de re quapiam ex senatus permissu, consules ipsi cogebant centuriata comitia, sacris quibusdam adhibitis, ut lex dictat. Quin nonnulla etiam ad hæc nostra usque tempora obseruantur. Coibat autem multitudo ad Martium, qui ante urbem est, campum ordinibus instructa, sub centurionibus & signis, tanquam in expeditione. Neq; omnes sumptis calculis suffragium ferebant, sed singuli per suas centurias, quum euocati à consulibus essent. Cæterùm quum sint in uniuersum, centum & nonaginta tres centuriæ, eæq; distinctę in sex

classes:

classes: prima clasis uocabatur, & calculum promebant qui erant maximi census, & qui primum locum in acie obtinebant, in quibus erant equitum septem decim centuriæ, peditum uerò octoginta. Secunda clasis suffragium ferebat minoris patrimonij, & qui proximo ordine in acie consistebant, & quibus non eadem arma cum principibus, sed minora fuere: eius clasis numerus in uiginti centurias distinguebatur. his duæ tribus ex fabris lignarijs, ferrarijsq; adiunctæ erant, alijsq; qui bellica instrumenta conficiunt. Qui uerò è tertia classe uocabantur, centurias explebant uiginti, ijdemq; & sensu & ordine infra secundanos subsidebant, nec eadem arma cum illis gestabant. Iam qui post istos accersebantur, minori censu æstimati sunt. Locusq; illis & in bello tutior, & leuior armatura. diuisi erant & isti in uiginti centurias, sed addebantur ipsis duæ centuriæ buccinatorum & tubicinum. Qui uerò in quinta classe, tenui isti admodum pecunia censi, quibus arma erant pila & fundæ, hi in acie locum non habebant, sed nudi & expediti grauis armaturæ legionibus commilitio associabantur, ipsi quoq; in triginta centurias discriminati. Pauperrimi autem ciuium, reliquis omnibus numero non inferiores, ultimas uices suffragandi nanciscebantur, in unam omnes centuriam coniecti. Isti erāt & liberi à delectibus & à tributis immunes, atq; ideò in ferendis suffragijs minimæ autoritatis. Si igitur in primis centurijs equitum & peditum, quibus in acie primus locus attribuebatur, eiusdem sententiæ fuissent omnes illæ septem & nonaginta centuriæ: finē suum habebat suffragatio, neq; deinceps reliquis sex & nonaginta centurijs calculi permittebantur. Sin minus, secunda clasis duarum & uiginti

r f centu

centuriarum uocabatur, ac tertia deinde. Idq; ordine procedebat, donec idem decerneretur à septem & octoginta centurijs. & pleræq; controuersiæ primis calationibus decidebantur, ut extremorum operam non requirerent. Rarò autem negocium ita anceps incidebat, ut ad tenuissimorũ suffragia progrederetur, & hoc erat quasi finis, dissectis in duas partes pari numero, centum & nonaginta tribus centurijs, quum ultimum suffragium illis superduceret, ac in alteram partem pondere numeri inclinaretur. Qui igitur partes tutabantur Martij, comitia istiusmodi pro censu habenda calari postulabant, persuasi, facile ex prima calatione à septem & nonaginta centurijs hominem absolutum iri: sin minus, à secunda saltem uel tertia. Verùm id ipsum suspectantes Tribuni, tributa comitia cogi malebant, & eorum iudicio hanc litem decerni, ne pauperes deteriori conditione quàm diuites essent, néue tribules quàm milites peiori loco consisterent, aut reiectis ad ultimam calationem, excluderetur plebs à pari iure suffragiorum, sed æquales in suffragando, similisq; inter se omnes & eiusdem autoritatis, una calatione per tribus calculos ferrent. Visiq; sunt iustiora quàm alteri petere, quum pro uniuersi populi, non pro paucorum sententijs iudicium populi peragi oportere censerent, & in iniurijs publicis cognitionem ad omnes pertinere contenderent. Hactenus ille. In unum igitur omnia contrahenti, ista differentia constitui posse uidetur, tributa & curiata comitia inter se loco congruere, quum ambo in foro habeantur, ambo uiritim pro numero capitum, suffragia edant: sed ea in re dissidere, quòd in curiatis, qui unius curiæ sint, simul uocentur, ut suam quisquis sententiam declaret. In

ret. In tributis, singuli qui sunt eiusdem regionis. Fit enim ut qui nomina professi sint in aliqua curia, domicilium mutent, & commigrent in alterius curiæ locum. Is ergo cum uicinis suis in comitia tributa accersitur, non cum ijs inter quos nomen suum professus est. Ita quoq; Athenienses, δήμους nunc homines uocant contribules, nunc certos pagos & regiones, ubi eæ gentes sedem habent. In ea re quoq; discrimen est, quòd tributa comitia non opus habent nec sacris, nec ominum auguriorumq́; obseruationibus, nec Senatusconsultis, quæ omnia necessaria sunt in curiatis. Rursus in eo conueniunt, quòd popularia uideantur, quum centuriata ὀλιγαρχικὰ appellentur in uitio, uel ἀριστοκρατικὰ in laude. nonnunquã quoq; militaria, nimirum ubi singulæ centuriæ singula suffragia conficiunt. In qua classe ergo plures centuriæ, plura ibi quoq; suffragia reperiuntur. Ac proinde maior uis in prima classe, quæ cæteris classibus omnibus una centuria antecellit, & prærogatiuam perpetuam habet, hoc est, eorum sententię ante omnes alios interrogantur. Neq; illud quoq; futilis differentiæ est, quòd centuriatis Comitijs postea solummodo cẽsores, Curiatis cæteri, patricijq́; magistratus creati sint. In summa, omnia in hanc similitudinem consentiunt, quòd in declarandis magistratibus bina semper comitia fiunt, quorum prima prærogatiua, secunda iure uocata appellantur.

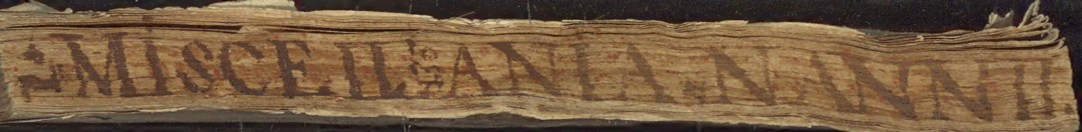
FINIS.

118693921

Errata.

pag.56.uerſ.penultimo,quinti,lege,quarti.
pag.87.uerſ.19.Reſpondere,lege,Et ſpondere.
pag.115.uerſ.30.ſtipitibus,lege,ſtipibus.
pag.157.uerſ.2.συνάθρισμον,lege,συνάθροισμον.
pag.168.uerſ.23.Boëtia,lege,Bœotia.
pag.203.uerſ.15.γαστρισζεσθαι,lege,γαστρίζεσθαι.
pag.220.uerſ.15.Dino,lege,Socyno.

MISCELLANEA N. ANNII

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm